

Nestandardni hrvatski jezik prema standardnom hrvatskom jeziku

UREDNIČE ZBORNIKA

Anđa Suvala, prof.

mr. sc. Jasna Pandžić

RECEZENTICA

dr. sc. Bernardina Petrović

LEKTURA

Nada Marguš, prof.

Mirela Zubčić, prof.

Pripremljeno u Agenciji za odgoj i obrazovanje

ISBN: 978-953-7967-25-3

Nestandardni hrvatski jezik
prema
standardnom hrvatskom jeziku

Priredile: Anđa Suvala i Jasna Pandžić

Agencija za odgoj i obrazovanje

Zagreb, 2015.

Sadržaj

Uvodno slovo.....	7
Josip Bratulić	
<i>Prostranstvo hrvatskoga jezika.....</i>	<i>9</i>
Ljiljana Kolenić	
<i>Hrvatski standrad i hrvatski štokavski dijalekti.....</i>	<i>17</i>
Mario Grčević, Ružica Gregurić	
<i>Razgraničenje nestandardnoga i standardnoga hrvatskoga jezika i jezično planiranje na primjeru riječi „podhodnik“</i>	<i>33</i>
Lada Badurina	
<i>Jezično raslojavanje: kritički osvrt na pojedina pitanja funkcionalne statistike</i>	<i>47</i>
Anđela Frančić	
<i>Ime i standardnojezična norma.....</i>	<i>53</i>
Anita Skelin Horvat	
<i>Jezični razvoj adolescenata – od slenga preko kolokvijalnoga do standarda.....</i>	<i>69</i>
Emina Berbić-Kolar	
<i>Zavičajni idiom u nastavi Hrvatskoga jezika.....</i>	<i>75</i>
Sanja Vulić	
<i>Hrvatski dijalekti i mjesni govori u nastavi.....</i>	<i>80</i>
Marko Ljubešić	
<i>Uloga i značenje dijalekta u projektnoj nastavi.....</i>	<i>85</i>

Ivana Čatić	
<i>Onomastika u nastavi Hrvatskoga jezika</i>	91
Lana Hudeček	
<i>Nestandardnojezični elementi u publicističkome funkcionalnome stilu</i>	96
Mira Muhoberac	
<i>Stilska uporaba nestandardnoga hrvatskoga jezika u dramskoj umjetnosti</i>	110
Milica Mihaljević	
<i>Žargonizmi kao značajka razgovornoga funkcionalnoga stila</i>	117
Ante Bežen, Željko Jozić	
<i>Kojoj znanosti i profesiji pripada (početno) pisanje?</i>	130
Siniša Reberski	
<i>Početno pisanje na hrvatskom jeziku</i>	132
Bernardina Petrović	
<i>Recenzija rukopisa zbornika radova</i>	134
<i>DODATAK</i>	139
<i>Govorite li hrvatski?</i>	140
<i>Zaključci 6. Simpozija učitelja i nastavnika hrvatskoga jezika</i>	142
<i>Životopisi</i>	143
<i>Program 6. Simpozija učitelja i nastavnika hrvatskoga jezika</i>	153

Uvodno slovo

“Jezik je živa tvorevina koja mora živjeti u svojoj punini i biti otvorena da bismo sačuvali i oblikovali ono što je naš jezični poklad, bogatstvo i raznolikost .“

akademik Josip Bratulić

Uvaženi čitatelju,

nastavljajući već uhodani slijed (izuzevši zbornik radova s 5. Simpozija) te imajući u vidu mudru izreku drevnih Latina ...*verba volant scripta manent* ... uredili smo zbornik radova sa 6. Simpozija učitelja i nastavnika hrvatskoga jezika.

Živimo u vremenu kada nam se neumitno nameće pitanje dokle sežu granice potiskivanja standardnoga hrvatskoga jezika prema nestandardnim idiomima, pred navalom anglizama u svakodnevnoj pisanoj i govornoj jezičnoj praksi, a s druge strane možemo li otrgnuti zaboravu zavičajne idiome pred standardizacijom, pred slengom i govorom mladih. Činimo li dovoljno u razvijanju pozitivnoga odnosa i osviještenosti kod mladih generacija o važnosti očuvanja zavičajnih govora koji čine naš jezik posebnim, grade njegov identitet i daju podlogu boljem učenju i razumijevanju standardnoga jezika. Upravo u smjeru tih pitanja iznjedrili smo 6. Simpozij učitelja i nastavnika hrvatskoga jezika.

Unutar krovne teme vezane uz odnos nestandardnoga prema standardnom hrvatskom jeziku izlaganja su se odvijala u četiri tematska kruga u kojima je bilo riječ o hrvatskom jeziku u prošlosti sadašnjosti i budućnosti, o odnosu nastavne teorije i prakse prema nestandardnom jeziku, o stilskoj uporabi nestandardnoga hrvatskoga jezika te o novom standardu u rukopisnom pismu.

S ciljem da se progovori o jezičnom znanju i kulturi, o posebnostima i zaštiti hrvatskih dijalekata, o stilskoj svrhovitosti i odmjerjenosti nestandardnoga jezika u umjetnosti, u

medijima i općenito u kulturi, o utjecaju nestandardnoga jezika u socijalizaciji pojedinca te o implementaciji stečenih znanja u izvedbi nastavnoga programa prema načelima hrvatskoga jezika, poglavito načelu zavičajnosti.

Dakle, pristup nestandardnom i standardnom hrvatskom jeziku, a prvenstveno njegovu učenju i poučavanju u školi rasvijetljen je iz perspektiva petnaestak znanstvenika.

Hrvatski je jezik raznolik, ako uzmemo u obzir samo njegovu govornu inačicu utvrdili bismo da u jednome danu rabimo više njegovih jezika – oblika ovisno o namjeri poruke, tj. o primatelju poruke. Shodno tomu svakako je važno funkcionalno rabiti jezik poštujući kriterij javnosti i privatnosti.

Namjera nam je da ovaj zbornik ispuni svoju svrhu i bude izvor daljnega stručnoga usavršavanja i profesionalnoga razvoja učitelja i nastavnika hrvatskoga jezika (prijedlog za izradu školskih i izvanškolskih projekata, primjer dobre nastavne prakse, poticaj za istraživanja...).

Nadamo se da je 6. Simpozij svojim sadržajima ispunio očekivanja sudionika i dao odgovore na neka važna pitanja vezana uz nestandardni i standardni hrvatski jezik u našim školama te ako je potaknuo, otvorio nova pitanja, još je jače ostvario svrhu svoga održavanja. Nama je organizatorima nametnuo novu zadaću tako da ćemo se na idućem simpoziju baviti kulturom govorenja i slušanja.

Urednice

Prostranstvo hrvatskoga jezika

Na početku slavenske pismenosti, u *Proglasu Evandjelja*, sv. Konstantin Ćiril utvrdio je da u slavenskom jeziku, koji je on dobro poznao, riječ *język'* znači *narod* - grčki *ethnè*. Narod se jezikom skuplja i prepoznaje. *Sloviti* znači *govoriti* (od toga je ostalo „proslov“ svečani govor). Od ćirilometodskoga vremena utvrdilo se ime za Slovjene, Slavene, ali i za njihov jezik - slovjski. Oni koji ne govore tim jezikom, tj. oni koje ne razumijemo jesu Nĕmci, nijemci. Nijemci – die Deutsche – jesu po etimologiji „pleme, narod“, ali mislim da i termin *deutsch*, sluti na govorenje, govor; naša riječ dolmač, tolnač *tumač* možda dolazi od te riječi, kao i pridjev *tud*.

Konstantin Ćiril je središnji pojam kršćanske vjere – Logos – Druga Božanska Osoba, Isus Krist u svom prijevodu nazvao *Slovo*: „Iskoni bĕ Slovo, i Slovo bĕ u Boga i Bog bĕ Slovo“. Izabravši središnji pojam kršćanstva Slovo – Logos – Verbum u svom prijevodu Evandjelja za Slavene, on im je namijenio posebnu ulogu u ekonomiji spasenja svijeta, odnosno u povijesti i eshatologiji.

U današnju postojbinu Slovjeni (Hrvati) došli su početkom 7. stoljeća. Povijesna svjedočanstva govore da su prodrli u Istru (Pavao Đakon) a papa Grgur (590-604) u pismu salonitanskom biskupu Maksimu piše o upadima Slavena u Istru i Italiju. Konstantin Porfirogenet piše da su Hrvati naselili bivše rimske provincije Panoniju, Dalmaciju i Ilirik. Vodilo ih je petero braće: Klukas, Lovel, Kosenc, Muhlo i Hrvat, i dvije sestre: Tuga i Vuga (Buga). To su lijepe povijesne legende, koje su se usmenim putem prenosile i potom bile zabilježene pismom. O prisutnosti Slavena-Hrvata pred vratima istarskih gradova svjedoči Rižanski pravorijek (804. god.). Građani se tuže carskom izaslaniku: Slaveni obrađuju naša polja, kose naše livade, pasu naša pasišta. Zahtijevaju da se s tih prostora izbace („eiciamus foras“), što franačkoj vlasti nije padalo na pamet. Tako su vrlo rano, već u 8. stoljeću utvrđene granice posjeda: polja, pašnjaka, šuma između stanovnika utvrđenih gradova uz more i novoga stanovništva izvan gradova i duboko u unutrašnjost Istre.

Prvi hrvatski pisani spomenici pisani su na latinskom jeziku i pismu. Na kamenim pločama zabilježena imena hrvatskih (slavenskih) knezova, župana i kraljeva: Višeslav, Držislav, župan Pristina, Branimir, Trpimir, župan Godečaj, Mutimir. Ime kralja hrvatskoga Zvonimira uklesano je hrvatskim jezikom, glagoljicom na Bašćanskoj ploči. I latinski je jezik hrvatske kulturne i jezične baštine, osobito kad su u latinski tekst uključena hrvatska imena ljudi, posjeda, pojedine rečenice svjedoka, ponekad i pokoja psotka.

Hrvati su rano uredili svoju državu. U tome su bili uzor drugim slavenskim narodima, o čemu imamo rana svjedočanstva, na latinskom jeziku. Poljski pisac Gallus Anonymus (12. st.) opisuje Hrvatsku (ili možda upravo Istru) te s puno oduševljenja piše: „Patria ubi aer salubris, ager fertilis, silva melliflua, aqua piscosa, milites bellicosi, rustici laboriosi, equi durabiles, boves arabiles, vaccae lactose, oves lanose – „To je domovina u kojoj je zrak zdrav, polja plodna, šume medonosne, vode poribljene, vojnici ratoborni, seljaci radišni, konji izdržljivi, volovi orući, krave mliječne, ovce vunonosne!“. Češki pisac Jan iz Holešova (13. st.) tvrdi da i Česi podrijetlom i jezikom potječu od Hrvata: „ nos Bohemi et genere et linguae originaliter processimus a Charvati“. Slično i drugi češki pisac Boguhval (također iz 13. st.): „Scribitur enim in vetustissimis codicibus quod Pannonia sit mater et origo omnium slavonicarum nationum“. – „U najstarijim knjigama piše da je Panonija (tj. Slavonija) majka i zavičaj svih slavenskih naroda“.

Kad su učenici Svete braće, Ćirila i Metoda, protjerani iz Moravske, prodavani su u Mlecima, otkupljeni i poslani na bizantski prostor, u Istru, na Krk i Cres. Tako je na najzapadnijem dijelu današnje Hrvatske zaživjelo slavensko bogoslužje, glagoljica i hrvatski jezik u obredima Zapadne crkve. Od toga vremena možemo pratiti procese hrvatske pisane tradicije, o čemu kameni spomenici, napose Bašćanska ploča najbolje svjedoče.

Sveta braća, Ćiril i Metod, darovali su na početku svoje misije među Slavene tri veličanstvena dara:

1. posebno pismo, glagoljicu koja je mogla posvema poslužiti za pisanje i čitanje slavenskog jezika kakav se govorio među Slavenima oko Soluna, i koji je postao temelj za ostale slavenske književne jezike

2. jezik – staroslavenski, crkvenoslavenski, opći crkvenoslavenski književni jezik koji je bio i prvi pisani jezik Hrvata
3. tekstove – Evanđelje, a zatim i cijelu Bibliju, i nekoliko zbornika pravnih tekstova.

Prognani Metodovi učenici iz Slavonije (i Moravske, Panonije – 885. godine) prešli su u Bugarsku, te je veći dio preuzeo grčko pismo a iz glagoljice one znakove kojih nije bilo u grčkom alfabetu; tako je nastala ćirilica: grčko pismo udešeno za slavenske glasove. U pravoslavnom svijetu do 19. st. bilo je nekoliko reformi slovopisa, pisma i tekstova koje su provodili učeni monasi da bi ćirilometodski tekstovi bili što bliži grčkom izvorniku („Septuaginata“, LXX). Među glagoljašima sličan pokušaj da se tekst slavenske Biblije približi latinskoj Vulgati nije u cijelosti nikad dovršen, nije dakle uspio. Tekst slavenske Biblije među glagoljašima ostao je sačuvan u liturgijskim knjigama: misalima i brevijarima onako kako su ga Sveta braća predala Slavenima u 9. stoljeću. Glagoljaši su se koristili i ćirilčkim tekstovima, na Braču i u Poljicima kod Splita, u Istri („Supetarski ulomak“), u Bosni, a u Hrvatskoj Posavini zapadni tip glagoljice (brzopisna ćirilica) koristio se ravnopravno s glagoljicom i latinicom.

Hrvati – od vremena Bašćanske ploče dalje napuštaju strogi ustroj staroslavenskog jezika i stvaraju rano nacionalnu, hrvatsku redakciju jer se jezik – posebice u glasovnim pojavama - već bio udaljio od crkvenoslavenskog jezika te se znatno promijenio: izgubljeni su nosni samoglasnici (ę, ą), dva „poluglasa“ (ѣ, ѥ) su se izjednačila, samoglasnik „jery“ (ы, у) čuo se kao i, pa se tako i piše; stari „jat“ (ѣ, я) ostvario se kao e, i, ije; manje poznate riječi zamjenjuju se poznatijima. Tako i u misalima i brevijarima. U pravnim tekstovima, zakonicima, razvodima i statutima, oporukama jezik je općepoznat („narodan“) jer su ga trebali razumjeti svi bez obzira na školovanje ili znanje pisma. U liturgijskim knjigama – misalima, brevijarima, legendarijima – jezik je ostao vezan za svoje stare izvore, ali u novim tekstovima, pravnim spomenici, zakonicima i statutima, regulama (Vinodolski zakon, Krčki statut, Istarski razvod, oporuke) jezik je „narodan“, jer su i pravne norme koje žive, dio

narodne, pučke tradicije. Tako u isto vrijeme, za različite potrebe života, u suživotu sudjeluju dva tipa jezika: liturgijski jezik (i liturgijski tip glagoljice – uglata, liturgijska glagoljica); u književnim tekstovima, zbornicima, knjigama duhovnog štiva je jezik mješavina staroslavenskog i narodnog jezika (knjižni tip glagoljice; u jezik pravnih spomenika prodire narodni jezik a pismo je kurzivna, brzopisna glagoljica). U našim krajevima ćirilčko pismo nije služilo u liturgiji. Kako ćirilčko pismo u Hrvata nije bilo vezano za liturgiju, u tekstove na tom pismu lakše je prodirao narodni govor, od Povaljske listine, Poljičkoga statuta do pisama koja su u Pounju i Posavini razmjenjivali hrvatski i osmanski (turski) zapovjednici. Tropismenost se u hrvatskoj pisanoj kulturi odražava u tekstovima koje su hrvatski pisci pisali na latinskom, na staroslavenskom (glagoljski brevijari, misali) i hrvatskom pučkom jeziku kojim i glagoljaši i zatim latinaši pišu narodu razumljivom jeziku – hrvatskom jeziku.

Prvi pisci hrvatskih književnih tekstova pozivaju se na svoje prethodnike i suvremenike koji pišu i sastavljaju tekstove svima razumljive; Maruliću su to začinjavci, Zoranić se poziva na glagoljsku tradiciju, za koju je rodonačelnika imenovao sv. Jeronima, koji je u renesansnoj tradiciji bio posebice cijenjen i poštovan a glagoljaši su smatrali da je on tvorac glagoljice i prevoditelj Biblije na hrvatski jezik.

Iako su željeli prekinuti s tradicijom iz koje su potekli, tj. glagoljaške sredine, tekstovi hrvatskih protestantskih izdanja pokazuju da su oni čvrsto vezani za tradiciju glagoljaških i latiničkih lekcionara i biblijskih tekstova u misalima i brevijarima. Ipak – želeći prošiti svoje knjige na cjelokupni južnoslavenski prostor, oni tiskaju knjige i na glagoljici, na ćirilici i na latinici a jezik im je svojevrsna *koinè* koja osluškuje sveukupno šarenilo govora u krajevima kroz koje su prošli, te upoznali jezik prvenstveno Hrvata, posebice na granici prema krajevima koje su osvojili Turci, na koju stižu i prelaze prebjezi i prognani iz tadašnje Posavske Hrvatske, s banskim gradovima Jajcem i Bihaćem, na području današnje Bosne. To pokazuju i prezimena: Bosanac, Bošnjak, u Sloveniji i Austriji Vošnjak – Wossniak. Slično i s prezimenima Bišćan, Bićanić, Horvat, Hrvatin, Horvaćanin, Hrvatin. Prezime Horvat i izvedenice među najčešćim su prezimenima u Hrvatskoj i Mađarskoj.

Hrvati se već od ranih stoljeća prisustva u novoj postojbini, Hrvatskoj, razlikuju po narječjima: čakavskom, kajkavskom i štokavskom. Koriste su trima pismima: glagoljicom,

ćirilicom i latinicom. Stvaraju književna i poučna djela na sva tri narječja, koja postaju književnim jezicima, jer se knjige na narječjima pišu ne samo za osobnu uporabu (rukopisi) nego se tako i tiskaju, te se šire na cjelokupnom hrvatskom prostoru, pa i tamo kuda su se kao bjegunci ili prognanici iselili: u Češku, Slovačku, Austriju, Ugarsku (Mađarsku) i Italiju (Molize). Sve što je napisano i tiskano na hrvatskom jeziku, pripada korpusu hrvatske jezične baštine. Jedan je dio toga jezičnoga blaga kroz stoljeća do danas tiskom objavljen. Mnogo je i književnih i jezičnih spomenika ostalo u rukopisu, ili u teško dostupnim knjigama.

U 19. st. u vrijeme nacionalne, a to znači i društvene i političke integracije, hrvatski preporoditelji započeli su s *pravopisom* upravo slovopisom da tiskane knjige, novine, časopisi mogu biti lako čitane u Hrvatskoj, Dalmaciji i Slavoniji, Bosni, Dubrovniku i Istri, i šire, u slavenskom svijetu. Gajev pravopisni prijedlog prihvatili su i Slovenci, ali i Srbi kad koriste latiničko pismo. U jezičnom pogledu hrvatski su preporoditelji također bili veoma obazrivi: u latiničko su pismo uveli „rogato“ (ě), stari „jat“ – koje su ikavci čitali i, ekavci e, ijekavci ije.

Nazivi za hrvatski jezik: hrvatski (Vinodolski zakon, 1286, Istarski razvod, nakon 1275), slovjsenski, dalmatinski, ilirski, slovenski (Habdelić), slovinski (Kačić), Katančić - slavno-ilirički izgovora bosanskog (1831). Gaj je svoj prijedlog novoga hrvatskoga pravopisa (upravo slovopisa) napisao kao mlad student: *Kratka osnova horvatsko-slavenskoga pravopisanja* (1830). Kao u dotadašnjem jezičnom nazivlju jednakopravno su u upotrebi horvatski, slovenski, ali i ilirski, ilirički. Svi koji su poznavali jezičnu situaciju u našim krajevima znali su da hrvatski, horvatski, slavonski, slovenski, ilirički, ilirski znači uvijek – jezik Hrvata. Slovenci su do sredine 19. stoljeća sebe zvali Kranjcima, a tako i svoj jezik, a nakon 1844. prihvatili nacionalno ime Slovenci, a za jezik ime slovensko, jer su njihovi znanstvenici (B. Kopitar, F. Miklošič) pokušali uvjeriti da je staroslavenski ćirilometodski jezik svoj konačni oblik dobio na dvoru kneza Koclja, na Blatnom jezeru, prije provale Mađara na to područje, te bi tako i položaj njihova jezika dobio veću važnost i težinu. Tu je tzv. panonsku teoriju do temelja razorio u svojim istraživanjima Vatroslav Jagić, ali nacionalno ime Slovenaca time se nije promijenilo. Slovenski, slovinski, slovjsenski jednako je naziv za sve Slavene, ali i posebno za one koji su živjeli u Slovinju, latinski: *Slavoniji*.

Nakon nacionalne integracije hrvatskoga naroda u 19. stoljeću bez teškoće je prihvaćeno ime jezika: hrvatski jezik ali je trebalo urediti taj jezik za sve potrebe društvenoga, političkoga i književnoga života, za potrebe nacionalne civilizacije. U sukobljavanju oko najboljega tipa hrvatskoga jezika između Zagrebačke škole (A. Veber Tkalčević, B. Šulek), Riječke škole (F. Kurelac), pomognuti mađaronskom vlašću, pobijedili su tzv. vukovci (T. Maretić, A. Pavić), koji su smatrali da su Hrvati i Srbi jedan narod, te zato trebaju imati jedan jezik. Nisu se obazirali na druga obilježja identiteta: nacionalni prostor, povijest, narodne običaje, vjeru, drugačiji tip civilizacije – Hrvati pripadaju zapadnom – katoličkom krugu, Srbi istočnom, grčkopravoslavnom krugu. Sve su te razlike (koje su lako uočavali pisci, državni činovnici, pravnici, pa i priprosti seljaci) bile zapreke i prepreke da dođe do onoga „jedinstva“ kako su ga zamišljali vukovci: jedan narod (iako to nije bio), jedan jezik (to također nije bio), jezična i književnopovijesna tradicija (za Hrvate jedna – od Bašćanske ploče do „iliraca“, za Srbe druga – Vuk S. Karadžić i Đ. Daničić – tradicija usmenoga stvaralaštva). Vuk S. Karadžić do smrti nije smio u Srbiju, kao ni njegove knjige, a ni prijedlog njegove ćirilčke reforme nije bio prihvaćen u Srbiji, Vojvodini za njegova života. Srećom - književnici, i Hrvati i Srbi, nisu se obazirali na jezične polemike filologa, nego su pisali onakvim jezikom kakav je mogao biti prihvaćen i usvojen – hrvatskim za Hrvate, srpskim za Srbe. I razlika u pismu, u Hrvata latinica u Srba ćirilica bila je znatna zapreka u širenju knjiga, časopisa i novina među čitateljstvo. Iako su u hrvatskim školama đaci od osnovne škole učili ćirilicu, a i u Srbiji, nešto skromnije, srpski su đaci učili latinicu, ipak je teško bilo u svim čitalačkim krugovima prijeći prag pisma. Na žalost, to je danas još teže. Bez obzira što su u prethodnim stoljećima i Hrvati (katolici) upotrebljavali ćirilicu u privatnim i javnim poslovima.

Unatoč željama i hrvatskih i srpskih filologa da se jezik hrvatski i jezik srpski i pravopisno, i u fonologiji, morfologiji, stilistici i leksiku izjednači, to – na koncu nije uspjelo – jer su najprije dva velika središta – Zagreb za Hrvate, Beograd za Srbe (a kasnije i Novi Sad, Sarajevo, Cetinje) usmjeravali i jedan (hrvatski) i drugi (srpski) jezik za nacionalne, društvene i civilizacijske potrebe svoga naroda, te se jezik koji se stvarao u dvije odijeljene sredine nije dao ukrotiti jednim koritom, nego se voda književnoga stvaralaštva razlijevala u tekstovima i jedne (hrvatske) i druge (srpske) književnosti jednako u knjigama, u kazalištu,

publicistici, novinstvu, političkom govoru i pisanju. Upravo zbog *plemenitog* pritiska za jedinstvo, u hrvatskoj se književnoj tradiciji ne samo oživljavaju stari tekstovi (u kazalištu Držić, npr.) nego sve više u književnost prodiru riječi iz naših narječja: u književnom stvaralaštvu, u kazalištu, na radiju, na televiziji nastaju djela na narječjima, te postižu velik uspjeh. Nakon toga nastaje i veće filološko zanimanje za izvorne govore, tj. istraživanje narječja, pa i velik broj rječnika pojedinih narječja. Sve to odlikuje sadašnji trenutak hrvatskoga jezika.

U Istri se, u Puli, u krugu nakladničke kuće CASH, u seriji *Histria Croatica* priprema jedinstven rječnik hrvatskih istarskih govora: elektroničkom poštom na adresu *Istarski rječnik* svakodnevno se javljaju građani, stariji i mlađi, svih staleža i školovanja. Milijuni klikova ostvaruju jedan rječnik, moglo bismo reći: referendumskim postupkom ostvaruje se slika istarskih govora. Prva knjiga iz toga niza je *Zaboravljena Istra* Srđe Orbanića. Podnaslov knjige otkriva što ona skriva, ali i otkriva: *Zemljopisna i rudinska imena hrvatske Istre*. Prema starim vojnim kartama i njihovim sekcijama na kojima su zabilježena sva imena: gradova, sela, zaselaka (od kojih mnogih više nema), livada, oranica, šuma, lokava, potoka i putova – otkriva tisućljetno zemljopisno nazivlje na istarskom prostoru. To nazivlje ostaje trajnije od ljudskog sjećanja. Ljudi, pojedinci i obitelji, umiru i izumiru. Dolaze novi stanovnici (u Istri više je toponima *Novaki*). Naziv prvih vlasnika kuća ostaje. Naziv postaje nadimak, i članovi nove obitelji u staroj kući dobivaju nadimak koji je vezan za prve vlasnike kuće. Slično je s njivama, šumama, oranicama, ogradama, rudinama. Imena ostaju nepromijenjena zbog pravnih i imovinskih razloga. Zato je popis naselja, gradova, sela, kao i rudina dragocjeno svjedočanstvo o identitetu Istre kroz stoljeća. Moglo bi se reći: to je prava osobna karta Istre i njezine gospodarske, društvene i političke povijesti. Jezične posebno: oko 95% zemljopisnih i rudinskih imena u Istri hrvatskoga su izvora. Znači: Hrvati su vrlo rano došli do gradova, obrađivali njive, pasli svoja stada po pašnjacima i tako očuvali ne samo svoj posjed nego i imena zemljopisnih čestica. Od Rižanskoga pravorijeka, 804. do danas.

Ljiljana Kolenić

Hrvatski standard i hrvatski štokavski dijalekti

Sažetak: Izlaganje govori o standardizaciji hrvatskoga jezika na štokavskoj stilizaciji u povijesnom pregledu. Daje pregled dijalekata štokavskoga narječja (prilozi dijalektnih karata) i tumači koliko se pojedini štokavski dijalekti razlikuju od hrvatskoga standarda u naglasnom sustavu, fonologiji, morfologiji, sintaksi i leksiku. Govori o potrebi učenja standardnoga jezika jer ni jedan dijalekt štokavskoga narječja ne podudara se s hrvatskim standardom. Također govori o standardizaciji hrvatskoga jezika na novoštokavskoj stilizaciji uz sudjelovanje kajkavske i čakavske stilizacije.

Ključne riječi: hrvatski standardni jezik, hrvatska narječja, štokavsko narječje, štokavski dijalekti, štokavski dijalekti i hrvatski standardni jezik

Standardni jezik propisan je jezik određene države i služi za međusobno sporazumijevanje naroda na širem prostoru. On je nadregionalni jezik kojim se služe svi slojevi društva. On je polivalentan i polifunkcionalan. Njegova su pravila propisana normativnim priručnicima: gramatikom, pravopisom i rječnikom. Hrvatski je dobro standardiziran jezik, a proces standardizacije tekao je od prvih hrvatskih pisanih spomenika.

Da bismo razumjeli hrvatski standardni jezik, moramo poznavati povijesni slijed razvoja hrvatskoga jezika s jedne strane i postojanje i rasprostiranje hrvatskih narodnih govora s druge. Hrvatski narodni govori sastoje se od triju narječja, čakavskoga, kajkavskoga i štokavskoga. Od samih početaka hrvatske pismenosti hrvatski su pisci bili toga svjesni i nastojali su stilizirati hrvatski književni jezik tako da sva tri hrvatska narječja u njemu sudjeluju. U *Petrisovu zborniku* (1468.), glagoljskom kodeksu, to je preplitanje triju hrvatskih narječja na najbolji mogući način vidljivo što se dobro iščitava iz rečenice na koju je među prvima upozorio Eduard Hercigonja (Hercigonja 1975.), a koja je često citirana u povijesni pregledima hrvatskoga književnoga jezika:

I reku emu anĵeli vraži ki ga budu držali čto se žalostiš ubogi človeče i kai se mečeš i zač trepečeš.

Dakle, u jednoj rečenici imamo u glagoljskom kodeksu iz 15. stoljeća i *kaj* i *ča* i *što*.

Nestandardni hrvatski jezik prema standardnom hrvatskom jeziku

Milan Moguš u knjizi *Povijest hrvatskoga književnoga jezika* (Moguš 2009) piše:

U međusobnoj govornoj komunikaciji Hrvati su rabili a i danas rabe tri organska narječja, i to: čakavsko, kajkavsko i zapadnoštokavsko.

Od najranijih vremena hrvatske pismenosti hrvatski se književni jezik nastojao izgraditi na temelju svih triju narječja. Tijekom povijesti postojale su dvije temeljne koncepcije hrvatskoga književnoga jezika:

- a) Hrvatski književni jezik temelji se na sve tri hrvatske narječne stilizacije, kajkavskoj, čakavskoj i štokavskoj, što smo vidjeli u samim počecima hrvatske pismenosti (primjer iz *Petrisova zbornika*) i
- b) Hrvatski književni jezik temelji se na jednoj hrvatskoj stilizaciji, primjerice čakavskoj, uz sudjelovanje ostalih dviju, što također možemo vidjeti u temeljima hrvatske pismenosti.

U tom smislu valja naglasiti da ni u jednom razdoblju hrvatske pismenosti nije bio izgrađivan hrvatski književni jezik na temelju samo jednoga narječja bez sudjelovanja ostalih dvaju, dakle, nije bilo jednonarječne isključivosti. Ukratko ćemo prikazati razvoj hrvatskoga književnoga jezika na temelju stilizacije preplitanjem svih triju hrvatskih narječja i stilizacije jednoga narječja uz sudjelovanje ostalih dvaju.

a) Razvoj hrvatske standardizacije na temelju svih triju hrvatskih stilizacija

Kao što je razvidno, već u samim počecima hrvatske pismenosti može se vidjeti preplitanje svih triju književnih stilizacija. Najbolji je primjer za to *Petrisov zbornik*, ali i ostali stari hrvatski spomenici, poglavito glagoljski, temelje književni jezik na preplitanju triju narječnih stilizacija. Nasljedovanje na takav pristup hrvatskom književnom jeziku vidi se ponajbolje u pisaca tzv. ozaljskoga jezično-književnoga kruga koji u 17. stoljeću nasljeđuju na književni jezik hrvatskih glagoljaša.

Kao što je već rečeno, pisci ozaljskoga književnojezičnoga kruga njegovali su hrvatski književni jezik na temelju svih triju hrvatskih narječnih stilizacija. Riječ je o piscima koji su se okupljali oko hrvatskoga velikaša i feudalca Petra Zrinskoga i na njegovim posjedima. To su bili hrvatski velikaši Fran Krsto Frankopan, Ana Katarina Zrinska, Juraj Ratkaj Velikotaborski, pripadnik pavlinskoga reda Ivan Belostenec koji je sastavio rječnik na toj trodijalektnoj koncepciji. Poznata su književna djela toga vremena, između ostalih, *Cvit svetih* (1628.) i *Četiri posljednja človika* Franje Glavinića (1628.), *Adrijanskoga mora sirena* (1660.) Petra Zrinskoga, *Putni tovaruš* (1660.) Ane Katarine Zrinske i već spomenuti gotovo enciklopedijski rječnik Ivana Belostenca *Gazophylacium seu latino illyricorum onomatum aerarium* odnosno *Gazophylacium illyico-latinum* objelodanjen nakon autorove smrti, u Zagrebu 1740. Kao ilustraciju toga hibridnoga tipa hrvatskoga književnoga jezika navodimo ulomak iz djela *Adrijanskoga mora sirena* Petra Zrinskoga:

Pače niti se trsim ž njim skupa poredice cilj izgoditi, nego za njim upućujem i ravnam delo moje, ko akoprem je malo, ali velikoga i slavnoga spomenutja budući, naklanjam vam hrabreni vitezovi, domoslavni hrvacke i primorske krajine branitelji i čuvari. A to iz trih zrokov: prvi, da svit vidi kakove sini i vitezze ov naš orsag zdrži, redi i poštuje; drugi, da se mi u slavna ova dila kako u zrcalo nagljedajući poznati moremo; tretí, zato da se sa mnom diče i raduju ostanki onih kojim priđi z banom Zrinskim Mikloušem hrabreno, čestito i vridno večnu krunu u nebesih zadobiše.

Ivan Belostenec u svom *Gazofilaciju* pod natuknicom *gazophylacium* navodi da ta riječ znači „kinčena komora, hiža ali mesto gdje je spravljen kinč“. Rječnik je, dakle, kutija za nakit, spremište za nakit, riznica, a nakit, odnosno dragocjenosti u toj kutiji jesu riječi. *Gazofilacij* Ivana Belostenca jedan je od ponajboljih naših starih rječnika u kojem je doista sačuvano sve blago hrvatskoga leksika. U rječniku se javljaju tzv. kontaktni sinonimi, to jest usporedno se navode riječi iz svih triju hrvatskih narječja koje sve pripadaju hrvatskom književnom jeziku. Dakle, ravnopravno pripadaju hrvatskom književnom jeziku i *kaj*, i *ča* i *što* i *hiža*, *kuća*, *dom* i sl. Tako u rječniku Ivana Belostenca nalazimo primjerice *godina*, *dežd*, (Sel.) *kiša*; *čemu*, *zakaj*, *za koji zrok*, *radi kakvoga zroka*, *pokaj* (D.) *pošto*, *za koji uzrok*, *radi česa*, *radi šta*, *kroza što*. Ivan Belostenec kajkavske riječi ne označuje, a čakavske su često

označene kao D (*dalmatice*) dok su štokavske riječi često označene kao Scl., dakle *sclavonice* odnosno ako autor želi upozoriti da je riječ o turcizmima koji se rabe u Slavoniji toga vremena, označuje takve riječi kao Tur. Scl. (*turcico sclavonice*).

Ozaljski književni krug prestao je djelovanjem nakon pogubljenja Petra Zrinskoga i Frana Krste Frankopana u Bečkom Novom Mjestu. Petar Zrinski i Fran Krsto Frankopan bili su velikaši koji su pridonosili širenju trodijalektne koncepcije ne samo svojim književnim djelovanjem nego su i materijalno, svojim imutkom, podupirali ideju o zajedničkom hrvatskom književnom jeziku na trodijalektnoj koncepciji. Takva je koncepcija obećavala uspjeh kako jezični, tako i politički. Ona je ugušena pogubljenjem u bečkom Novom Mjestu, kao što je već rečeno.

Kad su se prilike u hrvatskim zemljama malo poboljšale, ozaljsku je ideju o trodijalektnoj osnovici hrvatskoga književnoga jezika nastavio Pavao Vitezović. Poznate su njegove riječi iz povijesnoga djela *Kronika* (1696.)

Zato nemojte se čuditi da negdi čtete slavensku, negdi majdačku, negdi posavsku, negdi podravsku, negdi pako primorsku, a negdi i kranjsku reč budući i ja tako pisane našel sam. I to vse slovenski jezik od kojih svakoga lipše se pristoji uzeti reči, nego od tujega kogagoder ... posudjavati.

b) Jedna narječna stilizacija uz sudjelovanje ostalih dviju

I koncepcija hrvatskoga književnoga jezika u kojoj prevladava jedna narječna stilizacija uz sudjelovanje ostalih dviju ostvarivala se u povijesti hrvatskoga književnoga jezika. U tu bismo koncepciju mogli uvrstiti brojne hrvatske pisce. Navest ćemo najpoznatije i najpriznatije.

Marko Marulić otac je hrvatske književnosti. Njegova je narječna stilizacija čakavska, ali ima elemenata i kajkavske i štokavske stilizacije.

Hrvatski petrarkisti pišu štokavskom narječnom stilizacijom s elementima čakavske stilizacije.

Prva hrvatska gramatika Bartola Kašića pisana je također čakavskom i štokavskom stilizacijom, a ako računamo da je gramatika početak standardnoga jezika, onda možemo primijetiti da je štokavska stilizacija u samim temeljima standardizacije.

Primjere jedne narječne stilizacije kao temelja hrvatskoga književnoga jezika (uz sudjelovanje ostalih dviju) ima dosta, a ovdje možemo istaknuti da je vrlo rano ta narječna stilizacija išla u korist štokavštine. Tu možemo ponajprije upozoriti na hrvatske pisce dubrovačkoga kruga (petrarkisti, M. Držić, I. Gundulić, da spomenemo samo neke), potom prva hrvatska gramatika Bartola Kašića (1604. godine), pa rječnik Jakova Mikalje (1659.) u 17. stoljeću te hrvatski pisci i jezikoslovci 18. stoljeća u Slavoniji i bosanski pisci franjevačke provincije Bosne Srebrene od Jadranskoga mora do Budima u 18. stoljeću. U toj skupini osamnaestostoljetnih pisaca na štokavskoj stilizaciji spomenuti je A. Kašića Miošića, M. A. Reljkovića, V. Došena, A. Kanižlića, M. P. Katančića i mnoge druge. Sve je to utiralo put hrvatskoj štokavštini da postane temeljem hrvatskoga standardnoga jezika za sve Hrvate što se ostvarilo u vrijeme hrvatskoga narodnoga preporoda kada su svi Hrvati prihvatili hrvatski književni jezik na temelju štokavske stilizacije uz sudjelovanje ostalih dviju.

Ono što je bitno naglasiti jest to da ni u jednom razdoblju povijesti hrvatskoga književnoga jezika nije bila na snazi koncepcija hrvatskoga književnoga jezika u kojem bi vladalo tzv. jednonarječno čistunstvo, odnosno nikada u povijesti hrvatskoga književnoga jezika nije prevladalo mišljenje da bi trebalo jedna narječna stilizacija biti isključiva osnovica hrvatskoga književnoga jezika.

Na kraju 19. i na početku 20. stoljeća takvo mišljenje o jednom, štokavskom narječju kao temeljnom i isključivom (i) u hrvatskom književnom jeziku zastupala je filološka škola hrvatskih vukovaca na čelu s Tomom Maretićem. Njima su bili mjerodavni oni pogledi na književni jezik što ih je zagovarao srpski jezikoslovac Vuk Stefanović Karadžić. Premda je škola hrvatskih vukovaca imala dobru potporu u politici, ona u Hrvata nikada nije u potpunosti zaživjela jer nije bila dijelom hrvatske književnojezične tradicije. Hrvati su, dakle, uvijek bili svjesni da hrvatski književni jezik treba temeljiti na sve tri hrvatske narječne stilizacije bilo da su sve tri jednako ravnopravne, bilo da je jedna temeljna, a ostale dvije sudjeluju.

Odupiranje štokavskoj isključivosti hrvatskih vukovaca bilo je tijekom cijeloga razdoblja prevlasti škole hrvatskih vukovaca. Najveći književnici odupirali su se takvoj koncepciji (podsjetimo se samo školskih primjera Matoševa *Hrastovačkoga nokturna* (1900.), Nazorove *Galiotove pesni* (1912.) ili Krležinih *Balada Petrice Kerempuha* (1936.)). Svi su ti književnici progovorili u stihu „neštokavski” (premda su pisali i na standardu) da bi upozorili da Hrvati ne mogu nikada ni u književnom jeziku zanemariti svoje neštokavske narječne stilizacije. Dakle, hrvatski se književni jezik, jezik pismenosti, oduvijek izgrađivao u sudjelovanju svih triju hrvatskih stilizacija. O tome ovdje nećemo posebno više govoriti, nego ćemo suziti interes na sudjelovanju štokavskih dijalekata u izgradnji hrvatskoga standardnoga jezika, odnosno na razlike između standardnoga jezika i štokavskih govora.

Hrvatske narodne govore dijelimo u tri narječja, čakavsko, kajkavsko i štokavsko. U dijalektologiji narječja su idiomi najvišega ranga. Svako se od navedenih narječja opet dijeli na dijalekte. Svi se hrvatski dijalektolozi slažu da se hrvatski narodni govori sastoje od triju narječja koja su dobila ime po upitnoodnosnoj zamjenici *kaj*, *ča* i *što*. Glede podjele narječja na dijalekte nema takvoga suglasja. Svi dijalektolozi nemaju iste kriterije u podjeli narječja na dijalekte. Neki dijalektolozi u jednom narječju razlikuju više dijalekata, a neki manje. Čak i kad se govori o istom kriteriju o podjeli narječja na dijalekte, dijalektolozi se ne slažu uvijek s nazivima dijalekata. Neki dijalektolozi u nazivima daju prednost zemljopisnim odrednicama, a neki jezičnim, a neki kombiniraju zemljopisne i jezične odrednice u nazivima. Tako primjerice slavonski dijalekt, dijalekt štokavskoga narječja, dobio je ime prema zemljopisnoj odrednici, odnosno prema području na kojem se najvećim dijelom rasprostire. Međutim, neki dijalektolozi zovu ga i nenovoštokavskim arhaičnim šćakavskim dijalektom želeći time u nazivu naglasiti njegove jezične osobine. Novoštokavski jekavski dijalekt štokavskoga narječja dobio je naziv prema jezičnim osobinama (inovacije, ijekavica), ali uz taj naziv neki dijalektolozi, primjerice Dalibor Brozović, Josip Lisac (Lisac 2003), zovu taj dijalekt i zapadno istočnohercegovačko-krajiški dijalekt, dakle u nazivu naglašavaju i prostor na kojem se (najviše) ostvaruje.

Kao ilustraciju narječnoga i dijalektnoga bogatstva navodimo nekoliko zemljovida rasprostiranja hrvatskih govora. Svi autori, kao što je već rečeno, ne daju iste slike rasprostiranja hrvatskih dijalekata, a ovdje su izabrane one dijalektne karte koje se čine najboljima za ilustraciju. Sve su karte skinute s mrežnih stranica. Prva karta pokazuje rasprostiranje kajkavskoga, čakavskoga i štokavskoga narječja u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini, a druga i treća karta pokazuju rasprostiranje hrvatskih dijalekata. Razvidno je kako je podjela na dijalekte i na zemljovidima različita, odnosno da različiti autori vide različiti broj dijalekata unutar jednoga narječja. Ovom prigodom nećemo raspravljati koja je podjela na dijalekte bolja, a koja je lošija, samo upozoravamo na različite pristupe dijalektologa. Mogli bismo dati još nekoliko zemljovida i vidjeli bismo još različitih pristupa podjeli hrvatskih narječja na dijalekte, ali to nije tema našega izlaganja.

Nestandardni hrvatski jezik prema standardnom hrvatskom jeziku

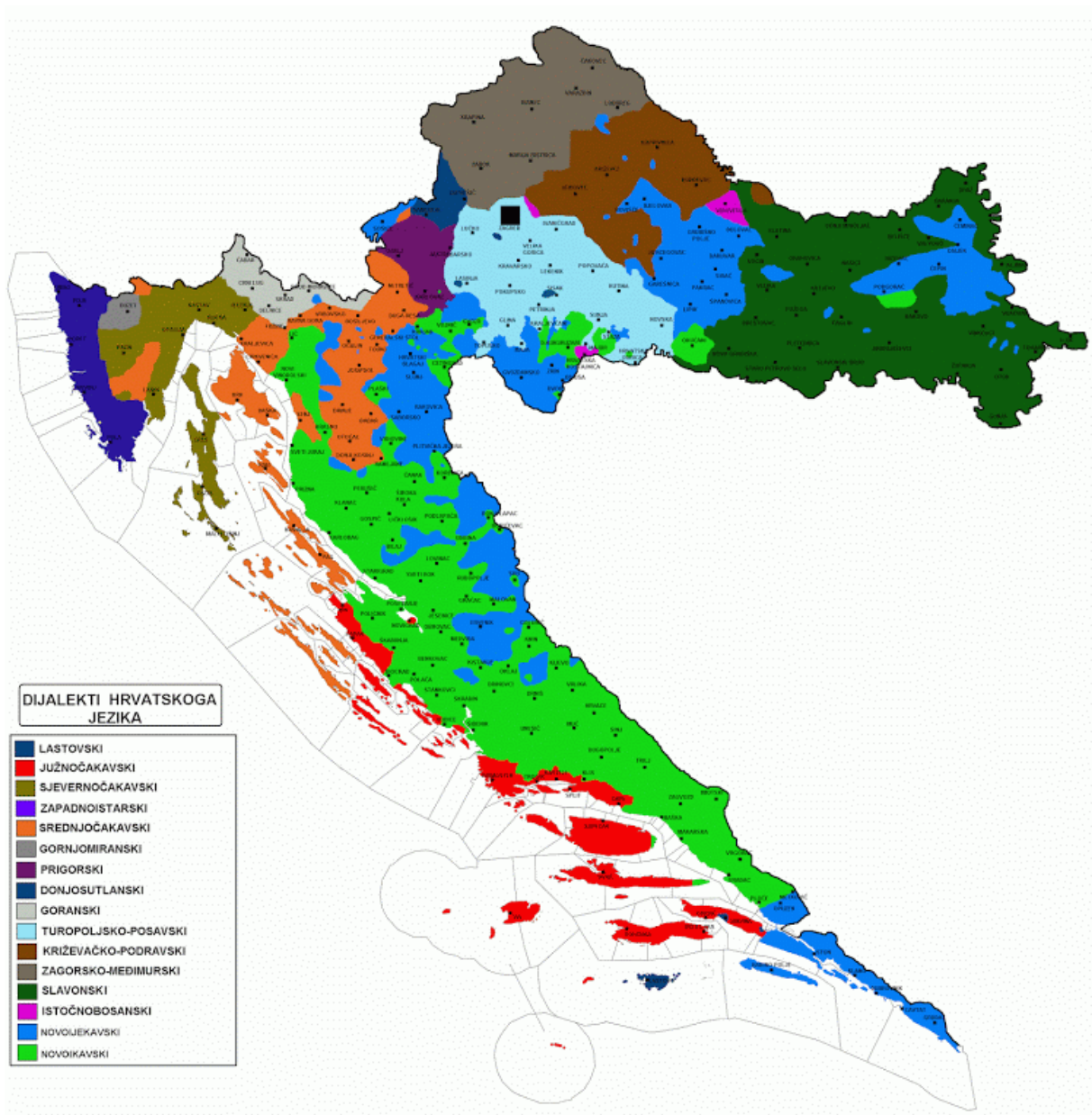
Karta 1. Hrvatska narječja. Skinuto s mrežnih stranica Dijalekti hrvatskoga jezika. Slike.

Hrvatski standard i hrvatski štokavski dijalekti

Karta 2. Dijalekti hrvatskoga jezika. Skinuto s mrežnih stranica Dijalekti hrvatskoga jezika. Slike.

Nestandardni hrvatski jezik prema standardnom hrvatskom jeziku

Karta 3. Hrvatski dijalekti. Skinuto s mrežnih stranica Dijalekti hrvatskoga jezika. Slike.

Hrvatski standard i hrvatski štokavski dijalekti

Kratak osvrt na podjelu hrvatskoga jezika na narječja i dijalekte samo želi pokazati koliko je bogatstvo govornoga izričaja sudjelovalo u stvaranju hrvatskoga standardnoga

jezika. Mogli bismo sada raspravljati o tome koliko čakavsko i kajkavsko narječje danas sudjeluje gramatikom ili leksikom ili tvorbom riječi u standardnom hrvatskom jeziku. Uglavnom sudjelovanje u standardnom jeziku tih dvaju narječja možemo pratiti u leksiku koji dopušta ulazak nekih riječi u hrvatski standardni rječnik, a kojih nema štokavsko narječje. Manje možemo govoriti o utjecaju morfologije ili tvorbe riječi, a ponajmanje o naglasnom sustavu čakavske i kajkavske stilizacije u hrvatskom standardu.

Često upozoravamo da se hrvatski standardni jezik temelji na štokavskoj stilizaciji i u vezi s tim pomišljamo da štokavci ne moraju učiti hrvatski standardni jezik. Standardni se jezik uči, to je opće poznato, pa možemo reći da štokavci također moraju učiti hrvatski standardni jezik. Najviše je Hrvata štokavaca. Kako je štokavska stilizacija najzastupljenija u hrvatskom standardu, valja najprije nešto reći o štokavskom narječju. Obično dijalektolozi štokavsko narječje dijele na dijalekte:

- slavonski dijalekt (staroštokavski šćakavski, nenovoštokavski arhaični šćakavski)
- istočnobosanski (staroštokavski ijekavski, nenovoštokavski šćakavski dijalekt)
- novoštokavski ikavski (mlađi ikavski, zapadni dijalekt)
- novoštokavski jekavski (zapadno istočnohercegovačko-krajiški dijalekt).

Neki dijalektolozi u štokavsko narječje ubrajaju još neke dijalekte koji uglavnom ne pripadaju hrvatskom korpusu pa ne sudjeluju u hrvatskom standardu i ovdje ih ne navodimo.

1. Naglasak

Od navedenih dijalekata, glede naglasnoga sustava najlakše je onim dijalektima koji imaju u nazivu novoštokavski jer se hrvatski standardni jezik temelji na novoštokavskoj stilizaciji. Tako novoštokavci lakše svladavaju standardnu akcentuaciju.

Za razliku od njih, oni dijalekti koji u nazivu imaju staroštokavski, odnosno nenovoštokavski, imaju naglasni sustav različit od standardnoga pa i standardne naglaske

Nestandardni hrvatski jezik prema standardnom hrvatskom jeziku

moraju učiti poput, primjerice, čakavaca ili kajkavaca. Kao primjer možemo navesti jednostavnu rečenicu koju bi izgovorio govornik slavonskoga dijalekta (koji je i najarhaičniji) i novoštokavskoga ikavskoga ili novoštokavskoga jekavskoga dijalekta.

Rečenica „Imala sam tri jutra zemlje“ glasi u slavonskom dijalektu: *Imàla sam trî jùtra zemljě*. Rečenica „Donesi mi vode“ glasi u slavonskom dijalektu: *Donesî mi vodě*.

Već te kratke rečenice dosta govori o razlici u naglasnom sustavu staroštokavskih i novoštokavskih govora, odnosno o tome kako je i govornicima slavonskoga dijalekta jednako „teško“ svladati standardnu akcentuaciju.

c) Izgovor otvornika

Poznato je da u hrvatskom standardnom jeziku razlikujemo otvornike *a, e, i, o, u* i dvoglasnik *ie*. Uglavnom navedene otvornike imaju svi štokavski dijalekti, ali slavonski dijalekt i novoštokavski ikavski dijalekt imaju sasvim različite odraze jata od standardnoga.

Novoštokavski ikavski dijalekt ima ikavski odraz jata pa čujemo *mliko, dite, diteta*, a slavonski dijalekt ima ikavski odraz jata u zapadnoj i istočnoj slavonskoj Posavini (*mliko, dite, diteta*), ikavsko-jekavski odraz jata u središnjoj slavonskoj Posavini (*mliko, dite, djeteta*), ekavski odraz jata u slavonskoj Podravini (*mleko, dete, deteta*), ikavsko-ekavski odraz jata u Baranji, najviše u podunavskom dijelu (*mliko, dite, deteta*). Govornici novoštokavskoga ikavskoga dijalekta i slavonskoga dijalekta nemaju standardni odraz jata i moraju ga posebno učiti.

U nekim mjestima štokavskoga narječja i ostali se otvornici različito izgovaraju. Primjerice u slavonskom dijalektu možemo još čuti osim pet navedenih otvornika i zatvoreni *a* (*m^la^odi*), primjerice u Starim Perkovicima, ili *ü* također u Perkovicima (*rüška*), otvoreni naglašeni *e* u Sičama (*svâ*). Dakle, i izgovor otvornika u nekim mjestima štokavskoga narječja nije identičan sa standardnim izgovorom.

Obično govornici novoštokavskih dijalekata govore kako je njihov izgovor standardan misleći pri tome između ostaloga na naglasni sustav. No, neki govornici štokavskoga narječja

s novim naglasnim sustavom reduciraju zanaglasne otvornike pa čujemo, primjerice, *profesorce, stante, izgovorla, izmisla, kuć, al, neg, zašt, il*. To možemo čuti u novoštokavskom ikavskom dijalektu, novoštokavskom jekavskom, odnosno u istočnobosanskome kojim govore osim Hrvata i Bošnjaci. Dakako da takav izgovor nije standardni. I neki govornici slavonskoga dijalekta, posebno oko Požege, često reduciraju zanaglasne vokale. U slavonskom dijalektu također uglavnom čujemo *kuć, al, neg, zašt, il*.

d) Nepostojanje glasa h

Većina štokavskih govora ne poznaje glasa *h* pa izgovaraju riječi bez toga glasa poput *Rvati, B i A* (tj. B i H odnosno Bosna i Hercegovina), *Ercegovina, rana, rabro* ili ga zamjenjuju s nekim drugim glasom kao *snaja, muva, uvo, trbuv*. Govornici štokavskoga narječja moraju naučiti izgovoriti *h* gdje mu je po etimologiji mjesto.

e) Šćakavizam

Neki govornici slavonskoga dijalekta, novoštokavskoga ikavskoga dijalekta i neki govornici istočnobosanskoga dijalekta imaju *šć* od starih skupina **stj* i **skj* i novih *stj* i *skj*: *šćap, ognjišće, gušćer, šćipa me, šćedi, šćuca, klišća, šćene, kršćen* itd. Šćakavski govori arhaičniji su od štokavskih govora.

f) Nerazlikovanje č i ć, dž i đ

Ima štokavaca koji ne razlikuju navedene glasove. Neki poput kajkavaca imaju jedan *č* za *č* i *ć* (primjerice u slavonskopodravskim govorima slavonskoga dijalekta), a neki imaju *ć* za *č* i *ć*, odnosno *đ* za *đ* i *dž* (tako je, primjerice, u govorima slavonskoga dijalekta u okolici Vinkovaca). Takvi govornici često moraju gledati u pravopis da bi pravilno pisali.

g) Morfologija

Neki govori slavonskoga dijalekta još imaju stari nulti morfem u genitivu množine (*bilo nas je puno cur*), primjerice u Davoru ili Sičama u slavonskom dijalektu, neki imaju stari lokativ množine imenica a-vrste na i (*na koli*), odnosno -a u lokativu množine u imenica e-vrste (*u njiva*) te -am u dativu množine imenica e-vrste (*kravam i kobilam*), sve u slavonskom dijalektu. Neki govornici novoštokavskoga ikavskoga dijalekta u Dalmatinskoj zagori, primjerice, u instrumentalu množine imenica a-vrste imaju gramatički morfem -ma (*govorma*). I u morfološkom dijelu možemo govoriti o tome da govornici štokavskoga narječja moraju učiti hrvatski standard.

h) Sintaksa

I pravila u sintaksi mogu se razlikovati u narodnim štokavskim govorima i u hrvatskom standardnom jeziku. Primjerice u slavonskom dijalektu često izostaje pomoćni glagol biti u perfektu (*ja pjevala*).

U slavonskom dijalektu često zamjenica taj, ta, to služi kao neka vrsta člana: *ta Ciganka imala tu torbicu*.

Red riječi u slobodnom govoru često je obilježen, odnosno nije neutralan, pa i u štokavskim govorima: *pajdaš moj, unuka moja, kuća starinska* i sl.

i) Leksik

Poznato je da u štokavskim govorima ima još dosta turcizama koji naravno ne ulaze u standardni jezik, a rabe se često u književnim djelima da bi se dočarala atmosfera štokavskoga sela. U slavonskom dijalektu još se rabi od turcizama i *pendžer*, i *šerbet* i *avlija*, i *kapija* i *rakija* itd. Neki turcizmi (poput *rakije* ili *šećera*) rabe se i u hrvatskom standardnom jeziku. U

sjevernih je štokavaca mnogo germanizama koji se svakodnevno još čuju poput *lokna*, *lumperaj*, *šalter*, *veš* itd. U južnih štokavaca, posebno u Dubrovniku, još se čuju talijanizmi koji također ne ulaze u hrvatski standard (*šjor*, *šporko*, *šugaman* itd.). Premda su leksička pravila standardnoga jezika nešto elastičnija od gramatičkih i pravopisnih, ipak navedene riječi ne ulaze u hrvatski standard.

I ovih nekoliko primjera pokazuje i dokazuje kako se narodni govori, pa bili oni i štokavski, bitno razlikuju od pravila standardnoga jezika i kako svi moraju standardni jezik učiti.

Kako se standardni hrvatski jezik temelji na štokavskom narječju, ne treba posebno naglašivati koje su zajedničke osobine štokavskim govorima i standardnom hrvatskom jeziku pa ovom prigodom ne ćemo o njima govoriti. Željeli smo samo upozoriti na potrebu za stalnim i doživotnim učenjem hrvatskoga standardnoga jezika. Zavičajni idiom valja njegovati, a standardni jezik učiti.

Ipak, štokavcima je mnogo lakše naučiti standardnu akcentuaciju, ali s velikim upozorenjem: ne svim štokavcima, samo novoštokavcima.

Valja reći da je hrvatski standardni jezik od samih svojih početaka crpio pravila iz svih triju hrvatskih narječja, da je koncepcija hrvatskoga književnoga jezika od početaka bila dvojaka: jednaka zastupljenost svih triju hrvatskih narječnih stilizacija u hrvatskom standardu ili jedno narječje kao temeljna narječna stilizacija uz sudjelovanje ostalih dvaju.

Od hrvatskoga narodnoga preporoda svi su Hrvati prihvatili jednu narječnu stilizaciju, štokavsku, kao temeljnu, a ostale dvije sudjelovale su u hrvatskoj standardizaciji. Uvijek valja upozoriti da štokavsko narječje nije istovjetno s hrvatskim standardnim jezikom, a da standardni jezik nije istovjetan ni s jednim hrvatskim (štokavskim) govorom i da hrvatski standardni jezik, kao i sve standardne jezike, valja učiti.

Literatura

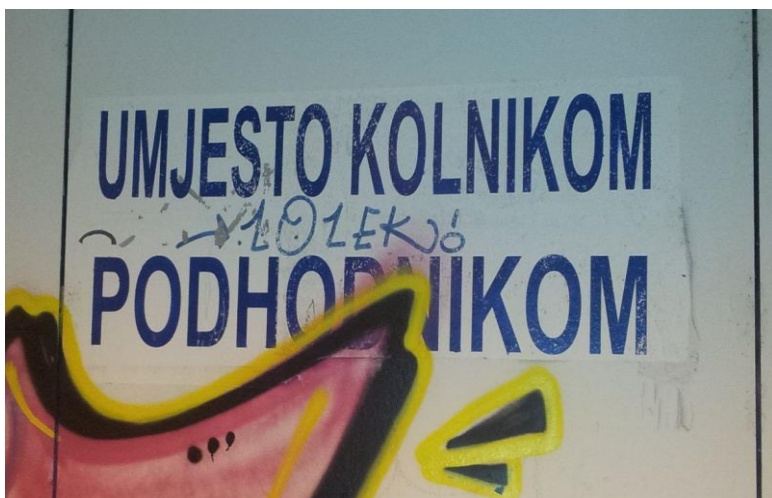
- Babić, Stjepan. 1991. *Tvorba riječi u hrvatskom književnom jeziku*. HAZU. Zagreb.
- Berbić Kolar, Emina; Kolenić, Ljiljana. 2014. *Sičanske riči*. Učiteljski fakultet Sveučilišta J. J. Strossmayera u Osijeku. Osijek.
- Brozović, Dalibor. 1966. *O problemu ijekavskošćakavskog (istočnobosanskog) dijalekta*. Hrvatski dijalektološki zbornik 2 /119-208. Zagreb.
- Hercigonja, Eduard. 1975. *Srednjovjekovna književnost*. Liber: Mladost. Zagreb.
- Kolenić, Ljiljana. 2003. *Pogled u strukturu hrvatske gramatike*. Filozofski fakultet Sveučilišta J. J. Strossmayera u Osijeku. Osijek.
- Lisac, Josip. 2003. *Hrvatska dijalektologija 1. Hrvatski dijalekti i govori štokavskoga narječja i hrvatski govori torlačkoga narječja*. Golden marketing i Tehnička knjiga. Zagreb.
- Menac Mihalić, Mira. 2005. *Frazeologija novoštokavskih ikavskih govora u Hrvatskoj: s rječnikom frazema i značenjskim kazalom s popisom sinonimnih frazema*. Školska knjiga. Zagreb.
- Moguš, Milan. 1977. *Čakavsko narječje*. Školska knjiga. Zagreb.
- Moguš, Milan. 1878. *Pogled na današnji jurjevački govor*. Filologija 8/227-232. Zagreb.
- Moguš, Milan. 1995. *O problemima naše povijesne dijalektologije*. Hrvatski dijalektološki zbornik. knj. 9/11.-23. Zagreb.
- Moguš, Milan. 2010. *Povijesna fonologija hrvatskoga jezika*. Školska knjiga. Zagreb.
- Moguš, Milan. 2009. *Povijest hrvatskoga književnoga jezika*. Treće prošireno hrvatsko izdanje. Nakladni zavod Globus.
- Vončina, Josip. 1988. *Jezična baština. Lingvostilistička hrestomatija hrvatske književnosti od kraja 15. do početka 19. stoljeća*. Književni krug. Split.

Mario Grčević, Ružica Gregurić

Razgraničenje nestandardnoga i standardnoga hrvatskoga jezika i jezično planiranje – na primjeru riječi "podhodnik"

Uvod

Hodajući ili vozeći se biciklom u Novom Zagrebu Avenijom SR Njemačke prema Bundeku, stiže se do velikoga raskrižja s Avenijom Dubrovnik. Na njemu nema pješačkoga prijelaza, već se na drugu stranu dolazi prolazom ispod ceste, pothodnikom. U hodnicima pothodnika uočljiva su tri natpisa kojima se potiče pješake i bicikliste na služenje pothodnikom. Nastali su vjerojatno još za vrijeme SFRJ. U dvama je natpisima riječ *pothodnik* napisana sa „d” namjesto sa „t”:

Prolazeći jednom pored toga natpisa, suautor ovoga teksta spomenuo je starijoj gospođi koja je hodala pored njega da bi natpis trebalo ispraviti. Ona mu je uzvratila da su ga huligani posve unakazili te da bi trebalo obnoviti i oličiti cijeli pothodnik. Ona godinama svakodnevno prolazi svojim „podhodnikom” i u njegovu natpisu ne vidi ništa sporno. Ipak, u jednom je natpisu netko flomasterom ispravio pravopisno netočno „d” u „t”:

Lako je moguće, pa čak i vrlo vjerojatno, da su ispravak unijeli oni koji ispod natpisa reklamiraju svoje pripreme za državnu maturu, a koje obuhvaćaju i pripreme iz hrvatskoga jezika i pravopisa.

Podhodnik u hrvatskom školstvu

Učenici jedne zagrebačke osnovne škole uredili su pothodnik u blizini svoje škole, a učitelji su fotografije radne akcije objavili na školskim mrežnim stranicama škole pod naslovom

Umjesto kolnikom obojanim podhodnikom (pristupljeno 19. XII. 2014.)

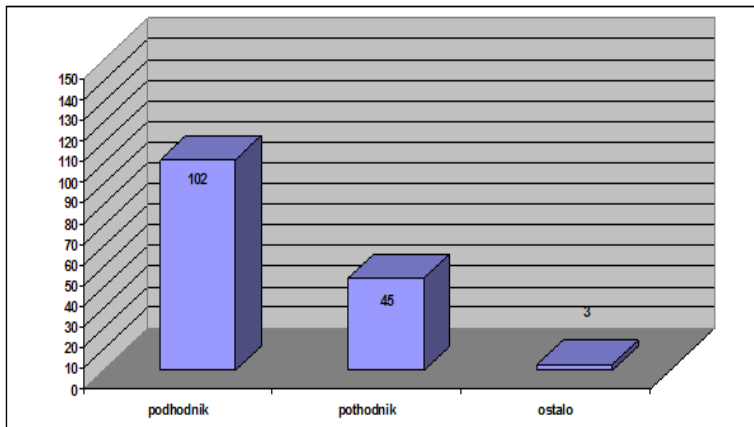
Ako pretpostavimo da autori naslova nisu učitelji, već neki mrežni operator ("webmaster"), u dotičnoj školi ipak nisu ni učitelji, ni učenici, a ni njihovi roditelji uočili ni potaknuli uklanjanje pravopisne pogreške u zapisu *podhodnik*.

Mnogi izvorni govornici hrvatskoga jezika smatraju da je zapis *podhodnik* pravopisno točan. Da je riječ o intuitivnom zaključku koji se temelji na jezičnom osjećaju, pokazuje istraživanje koje je profesorica hrvatskoga jezika Ružica Gregurić (suautorica ovoga teksta) provela 2013. godine u osnovnim školama na području Varaždinske županije. U istraživanju je sudjelovalo 150 učenika:

- peti razred: 18 učenika
- šesti razred: 42 učenika
- sedmi razred: 90 učenika

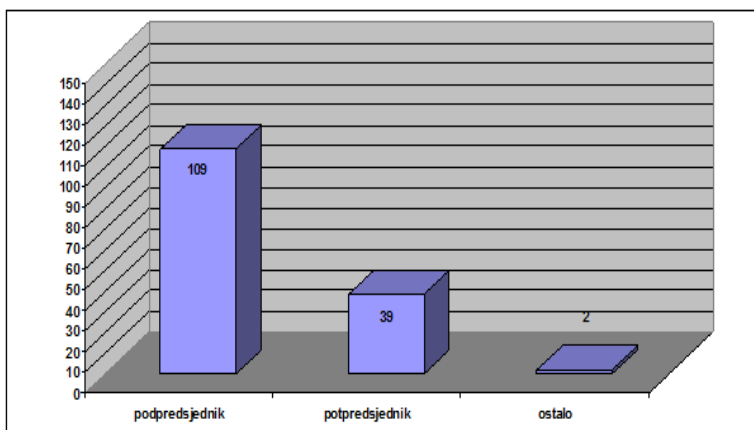
Razgraničenje nestandardnoga i standardnoga hrvatskoga jezika i jezično planiranje – na primjeru riječi "podhodnik"

U zadacima u kojima su učenici trebali upisati izostavljena slova „d” ili „t” velika se većina učenika u rečenici „Ispod prometne ceste sagradili su po__hodnik za pješake.” odlučila za „d”:

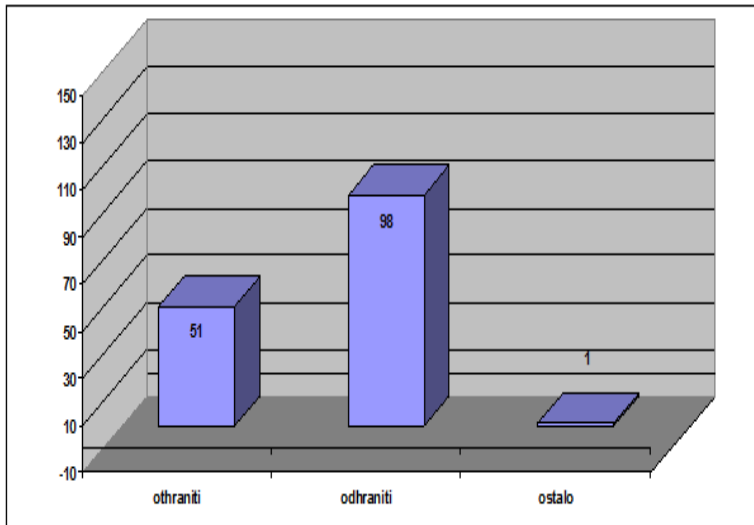

Učenici su se u sličnom omjeru izjasnili za „d” i u sljedećim zadacima, i to unatoč tomu što im je u uputama i pitanjima učiteljice pravopisno točnim zapisima sugerirano provođenje jednačenja po zvučnosti:

On je prije trideset godina bio po__predsjednik poznatoga nogometnoga kluba.

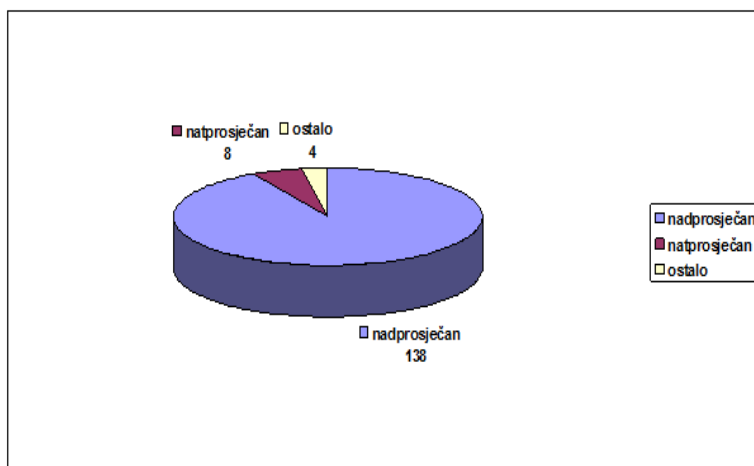

Marka je zanimalo kako može o_hraniti mačiće koji su ostali bez majke.

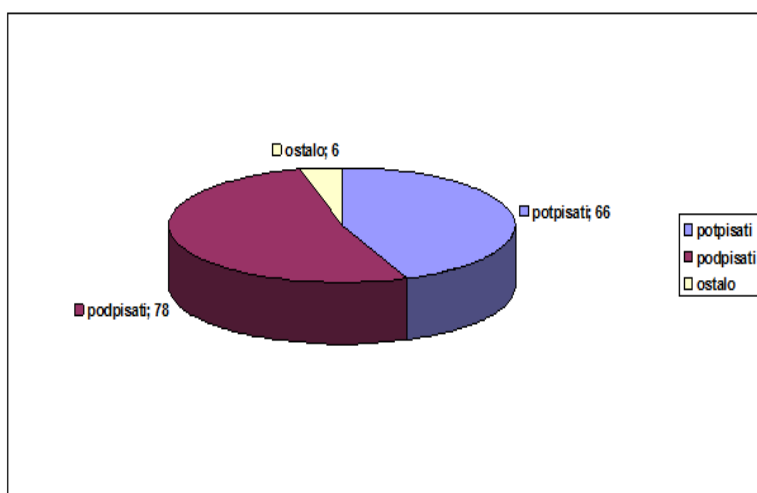
U drugoj skupini zadataka učenici su morali načiniti nove riječi s pomoću pojedinih prefikasa. U odgovorima je također uočljiva, iako od riječi do riječi različito izražena, tendencija prema neprovođenju jednačenja po zvučnosti na granici prefikasa koji završavaju na /d/ i /z/. Pri sagledavanju učeničkih odgovora treba uzeti u obzir da učenici aktivno i/ili pasivno već od prvoga razreda osnovne škole uče da u dotičnim riječima jednačenja po zvučnosti treba (i) pravopisno provoditi.

nad- + *prosječan*:

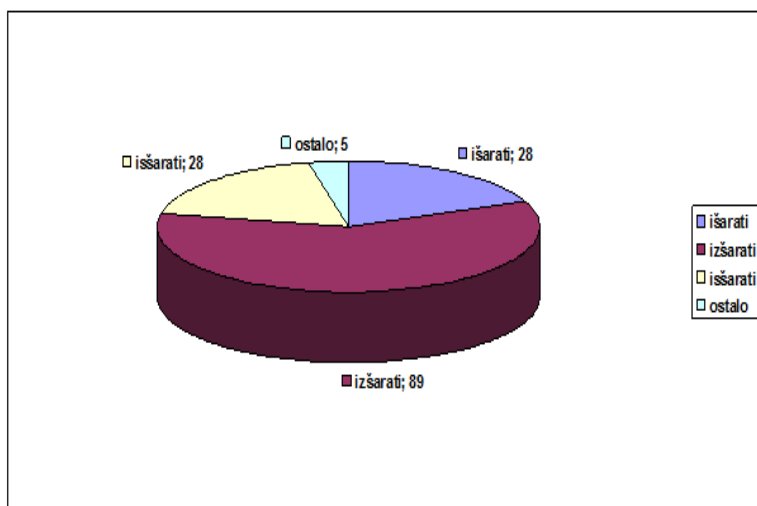

Razgraničenje nestandardnoga i standardnoga hrvatskoga jezika i jezično planiranje – na primjeru riječi "podhodnik"

pod- + pisati:

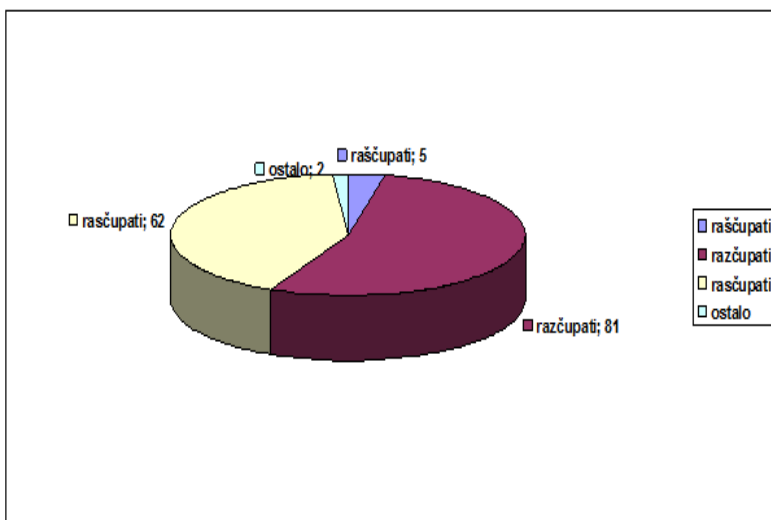

iz- + šarati:

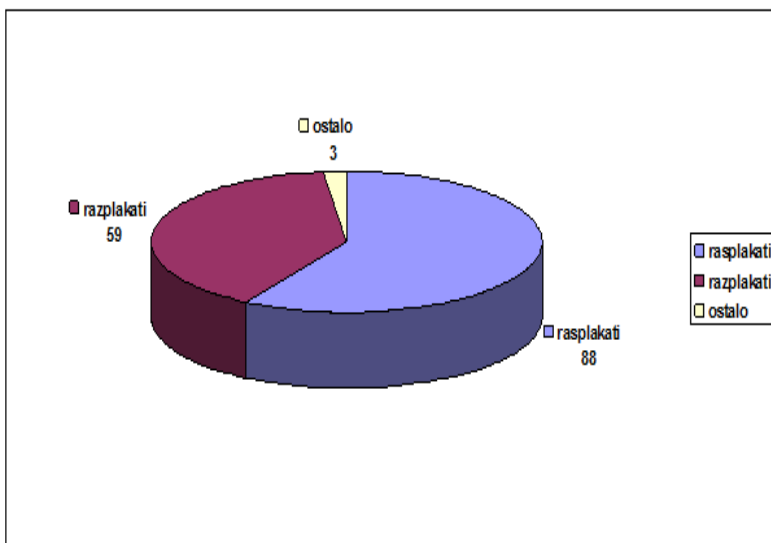

Nestandardni hrvatski jezik prema standardnom hrvatskom jeziku

raz- + čupati:

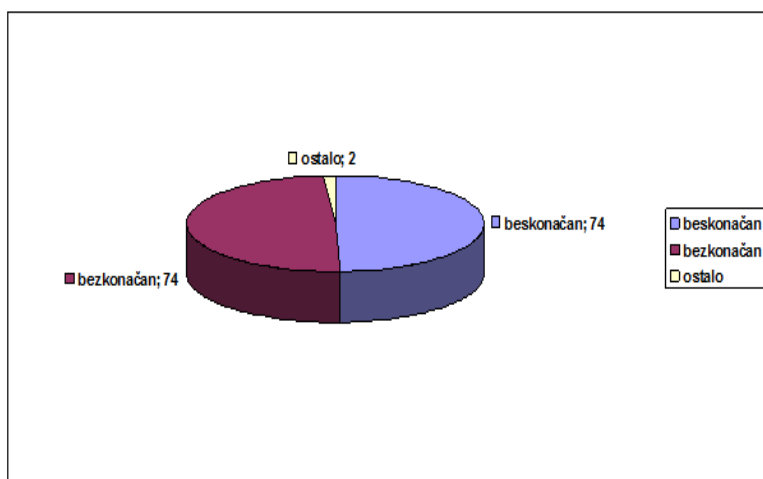

Rezultati za "*raz- + plakati*" potvrđuju da učenici nisu mehanički povezivali ponuđene prefikse i osnove, već da su razmišljali o jednačenjima:

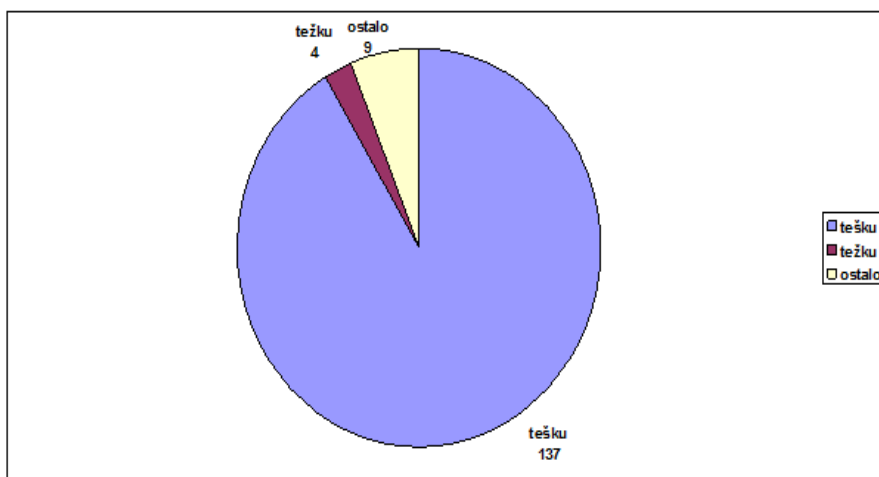
Razgraničenje nestandardnoga i standardnoga hrvatskoga jezika i jezično planiranje – na primjeru riječi "podhodnik"

bez- + konačan:

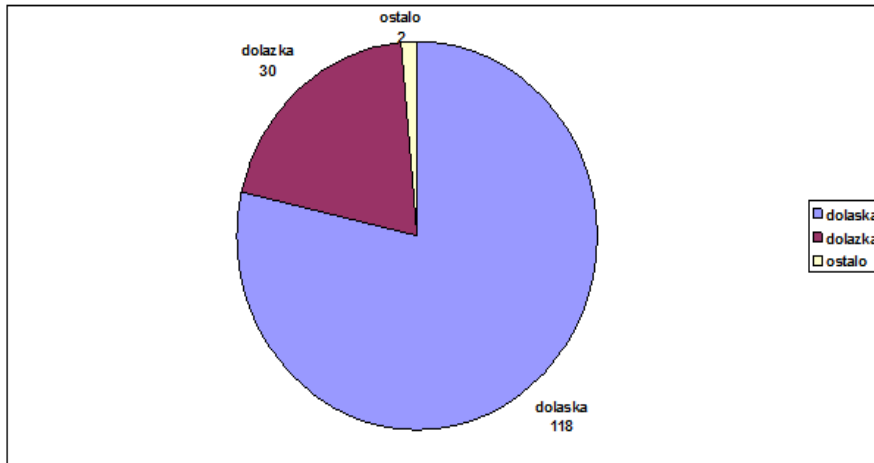

Učenici posve drugačije odgovaraju kada do jednačenja po zvučnosti dolazi na granici osnove i sufiksa ili u sklonidbi. U toj skupini zadataka u odgovorima prevladava jasna tendencija prema pravopisno „točnom” pisanju, uz iznimku zadržavanja fonema /b/ ispred /s/ i u nešto manjoj mjeri ispred /č/:

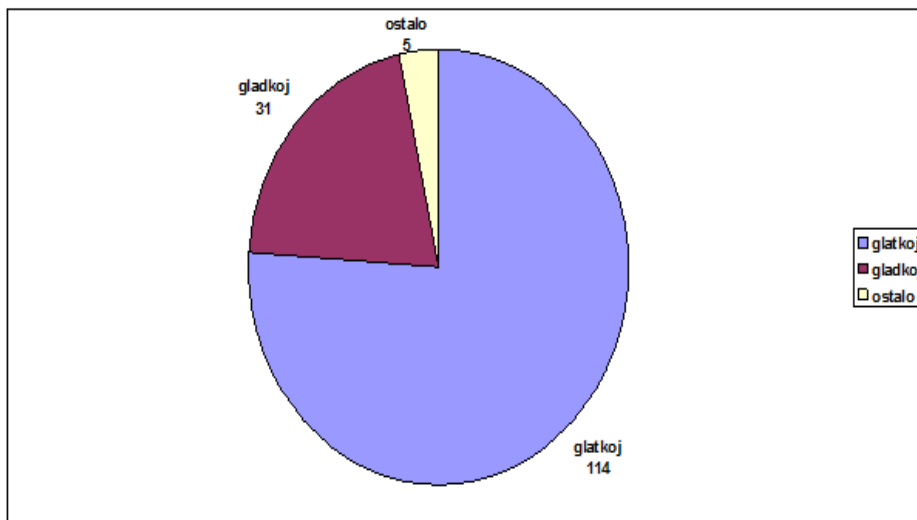
Posebno //težak// torbu prvu je odložio na stranu.

Prije njegova //dolazak// pogledali su filmove...

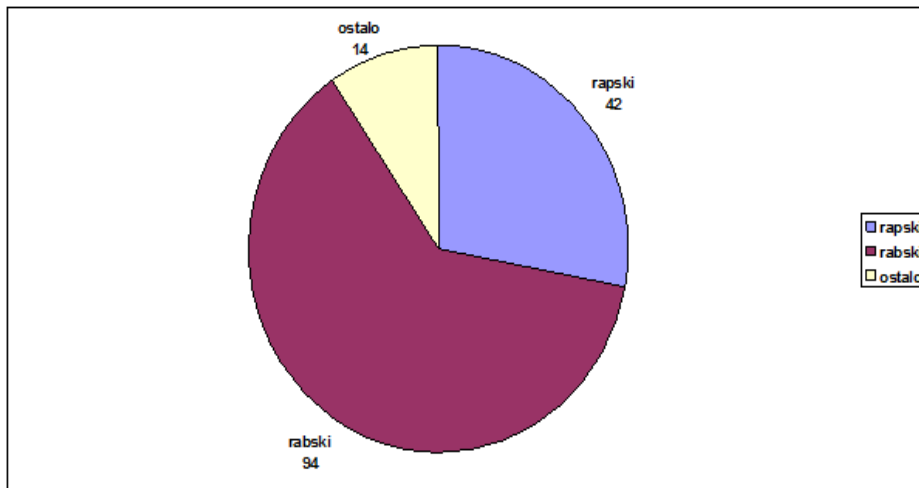

Na njegovoj //gladak// površini blistala je kap vode.

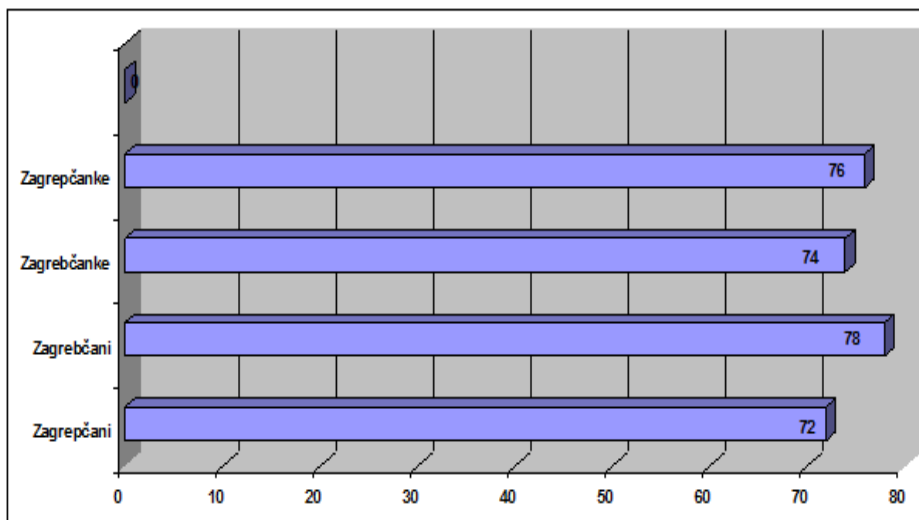

Razgraničenje nestandardnoga i standardnoga hrvatskoga jezika i jezično planiranje – na primjeru riječi "podhodnik"

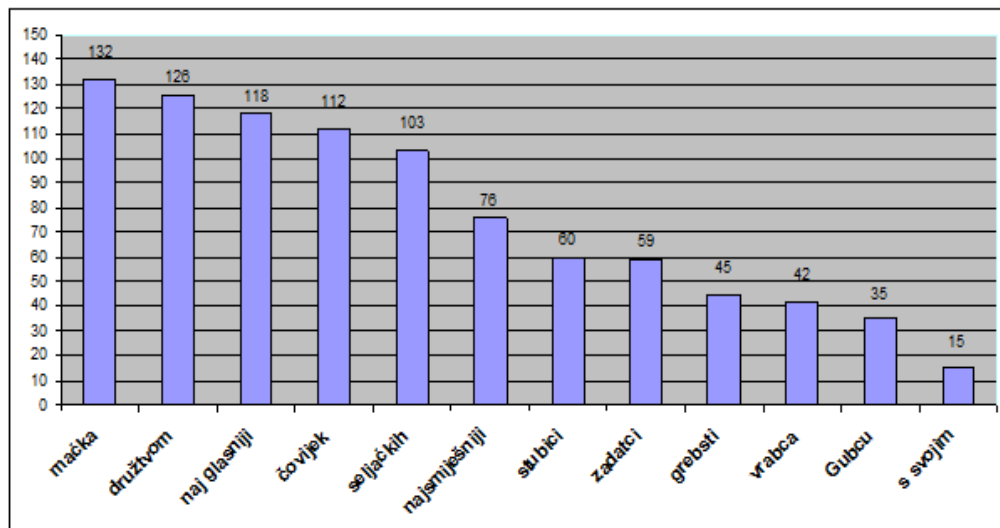
Učenike su oduševili //Rab// zvonici.

U Splitu žive Splićani i Splićanke, a u Zagrebu ____ i ____.

Unatoč stereotipu da učenici slabo razlikuju *č/ć* i *ije/je* velika je većina ispitanika prepoznala zapise „mačka”, „seljačkih” i „čovijek” kao pravopisno netočne, a samo je manjina kao pravopisno netočne prepoznala zapise „grebsti”, „vrabca” i „Gubcu” (Matija Gubec). Zapis „družtvom” većina je prepoznala kao pogrešan:

Podhodnik u jezičnoj praksi

U višegodišnjem radu suautora ovoga teksta M. Grčevića sa studentima prve godine kroatologije na Hrvatskim studijima Sveučilišta u Zagrebu pokazuje se da i studenti, iako u nešto manjoj mjeri nego ispitani učenici osnovnih škola, ne znaju ili da su nesigurni kada pravopisno točno treba napisati riječi s prefiksom koji završava na /d/ i /z/ ispred leksičke osnove s inicijalnim bezvučnim suglasnikom. Unatoč obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi nesigurni su kod pisanja riječi kao *pothodnik*, *potpredsjednik*, *raščistiti*, a većina će se sasvim zbuniti i u zadatku koji traži da se pravopisno točno napišu pridjevi *nad+prosječan* i *iznad+prosječan*.

Tražanjem riječi *podhodnik Zagreb* na tražilici www.google.hr dolazi se do 5130 potvrda (5. XI. 2014.), a pravopisno točna kombinacija *pothodnik Zagreb* donosi 29300 potvrda. To je čudan omjer kada uzmemo u obzir da svi hrvatski pravopisi iz prve i druge Jugoslavije i Republike Hrvatske propisuju pisanje *pothodnik*. Jedna od internetskih potvrda za *podhodnik* nalazi se u članku od 26. VIII. 2005. o pravopisnoj normi na hrvatskoj Wikipediji. Citirat ćemo najprvo uvodne riječi:

„U književnim prijevodima i djelima na standardnom hrvatskom (npr. Bučanov prijevod Avicenne "Knjiga opasaka i naputaka", Popovićkin Montaignea "Eseji", Marasov Rabelaisa "Gargantua"- čitamo predočba, predhodnik, izrijeka, sudci, griješnik,..). Osobno sam za B-F-M [Babić–Finka–Moguš] iako mislim da bi trebalo izbaciti taj ekavizam (potrjeba, vrijeme, naprjedak, privrjeda), a za to ima uporišta i u Anić-Siliću: no, držimo se ipak ove norme i Babića.”

<http://hr.wikipedia.org/w/index.php?title=Wikipedija:Pravopis&oldid=66886>

U citiranom tekstu kaže se (prema stilizaciji od 12. XI. 2007.) o *podhodniku* ovako:

„Što u Wikipediji izričito nije dozvoljeno:

- neću, neznamo, ljepo, đep, smedži i sl. odstupanja od pravopisa koja se nigdje ne toleriraju
- liepo, glasba, razprava i sl. "etimološko" pisanje, koje je 'izišlo iz mode'
- predsjednik, prevoz, prepis i sl. što je ekavski način pisanja riječi, a ne pripada hrvatskomu standardu.

Što se tolerira, jer ne postoji suglasje:

- podaci i podatci, reci i redci, neću i ne ću, zapreka i zaprjeka, sudci i suci, svetci i sveci, izreka i izrjeka, grešnik i grješnik
- dvostrukosti, kao npr. Madžarska i Mađarska, podhodnik/pothodnik.”

http://hr.wikipedia.org/wiki/Wikipedija:Pravopis#cite_ref-1

Vidimo da je autor članka zainteresiran za jezična i pravopisna pitanja, da načelno i „ideološki” ne podržava „etimološko” pisanje koje je „izišlo iz mode”, no da u zapisu *podhodnik* ne prepoznaje „etimologiju”, iako ju prepoznaje u zapisu *razprava*.

Podhodnik u hrvatskoj pravopisnoj normi

Zapis *podhodnik* napisan je u skladu s morfološkim pravopisnim načelima koje je u hrvatskom pravopisanju ukinuo fonološki koncipirani *Hrvatski pravopis* Ivana Broza 1892. godine. Na Brozovu pravopisu temelji se cjelokupna hrvatska normativno-pravopisna tradicija XX. stoljeća, s izuzetkom drugačije koncipiranih „korijenskih” pravopisa Nezavisne Države Hrvatske, i pravopisne prakse onih koji krajem XIX. stoljeća i u prvoj polovici XX. stoljeća nisu usvojili Brozova pravila. Brozov je pravopis bio službeni pravopis hrvatskoga školstva. Broz kaže u predgovoru da mu je Vlada „naložila izraditi” „ne samo pravila za pravopis nego i pravopisni rječnik”, a da je njegovo djelo „u svemu” odobrio Armin Pavić, revizor svih knjiga koje se tiskaju na trošak i u nakladi Visoke kraljevske zemaljske vlade (Broz 1893: III—IV).

Vlada je odlučila u hrvatsko školstvo uvesti „fonetički” pravopis 1889. godine. Ozbiljnijih prigovora toj odluci nije bilo jer je njezino donošenje tehnički bilo vrhunski pripremljeno. U godini njezina donošenja objavljene su čak dvije temeljite knjige koje su joj išle u prilog i koje su spriječile možebitne negativne kritike. Jednu je od njih napisao Marcel (Marćel) Kušar (*Nauka o pravopisu jezika hrvackoga ili srpskoga*), koji se na političkoj sceni u Dubrovniku kao pravaš isticao suprotstavljanjem pokretu tamošnjih srbokatolika. Drugu je knjigu napisao Tomo Maretić i objavio kao IX. knjigu u nizu djela Jugoslavenske akademije pod naslovom *Istorija hrvatskoga pravopisa latinskijem slovima*. Maretićeva je monumentalna knjiga jedinstvena u slavenskoj filologiji, a pisana je s jednim glavnim ciljem: pokazati da u dopreporodnoj hrvatskoj pravopisnoj praksi vlada kaos i da je „Vukov” pravopis najbolji, te pripremiti u tom smislu reformu pravopisa u hrvatskom školstvu. Kušarova je knjiga napisana tako da metodološki bude osloncem piscu novoga hrvatskoga pravopisa. Ivan Broz kaže u predgovoru *Hrvatskoga pravopisa* glede Kušara „da bez njegove knjige ne bi u koječemu bila moja knjiga onakova kao što jest.” (1893: VIII).

Hrvati su do *Hrvatskoga pravopisa* Ivana Broza većinom slijedili pravopisna pravila prema kojima je bilo točno napisati *podhodnik*. Čak je i gore spomenuti Armin Pavić, kada je 1877. usvojio „fonetička” pravopisna pravila i pisao, npr. *muški* namjesto *mužki*, bilježio „d” na kraju prefikasa ispred bezvučnih suglasnika: *podpuni*, *odkako*, *podkrijepiti*, *poodkidanje*, *odkinuta*. To je bilo u skladu sa starijom hrvatskom pravopisnom praksom koju je istražio

Razgraničenje nestandardnoga i standardnoga hrvatskoga jezika i jezično planiranje – na primjeru riječi "podhodnik"

Tomo Maretić i opisao u spomenutom djelu *Istorija hrvatskoga pravopisa latinskijem slovima* (1889.).

U riječima poput *nathoditi*, *othraniti* prema Maretiću „Svi pisci, u kojijeh ima takvijeh riječi i koji glas *h* bilježe, pišusamo *dh*.”(1889: 378). Dakle, nijedan hrvatski pisac u prefiksima koji završavaju na /d/ ispred /h/ u dopreporodno doba pravopisno nije provodio jednačenje po zvučnosti. Za kombinaciju grafema „dk” Maretić ustvrđuje da ju imaju 1) složenice kao npr. *otkupiti*, *potkopati* i da te riječi „pišu svi pisci osim Dobretića samo etimologički, a Dobretić i etimologički i fonetički.” (1889: 378). Glede kombinacije „dp” u riječima kao npr. *otпустiti*, *potpisati* Maretić zapaža da se u Zrinskoga i Habelića nalazi „*tp*” pored običnijega *dp*”, a da „u svijehje ostalih pisaca samo *dp*”(1889: 379). Riječi s prefiksima koji završavaju na /z/ ispred osnove koja započinje sa /č/ pišu se prema Maretiću u dopreporodnoj hrvatskoj književnosti na četiri načina: „žć” u jednoga pisca, „šč” u četiri pisca, „sč” u osam pisaca, a „zč” u 46 pisaca. Riječi poput *iscijediti*, *rascvijelitipišu* samo tri pisca sa „sc”, a sa „zc” 31 pisac. U dvojice se nalazi jedno i drugo (1889: 395–396).

Uočljivo je da se u svim ovdje ključnim točkama zapisi ispitanih učenika u visokoj mjeri podudaraju s pravilima kojih su se držali hrvatski pisci koje je istražio Maretić te koja su vrijedila i u normi zagrebačke filološke škole u XIX. stoljeću. Postavlja se pitanje zašto je Ivan Broz skupa, odnosno prema nalogu Armina Pavića, prekinuo tu višestoljetnu hrvatsku pravopisnu praksu i uveo jednačenje po zvučnosti na kraju prefikasa koji završavaju na /d/ i /z/. Normativna načela koja je pri tomu slijedio opisao je ovim riječima:

„ja sam izradio pravila u glavnome prema načelima, kojih se držao Vuk i Daničić, a samo gdješto odstupio sam od njihova pisanja” (1893: V).

Odgovor na pitanje zašto se držao Vuka Stefanovića Karadžića i Đure Daničića nazire se u ovim njegovim riječima:

„Ova je knjiga prvi ozbiljni korak na putu k željenomu jedinstvu u pravopisu, a ima pouzdane nade, da će se s vremenom i doći do njega: najprije u školi a poslije i u književnosti.” (1893: XII).

Svoj treći motiv Broz je usmeno priopćio Antunu Radiću na Strossmayerovu šetalištu. Radićev zapis Brozova iskaza glasi:

„Bosansko-hercegovačka vlada uvela je eto fonetički pravopis, a uveden je i u hrvatske škole u Dalmaciji. Ostanemo li mi kod [etimologijskoga] pravopisa mi ćemo ove krajeve izgubiti, – njihove se škole ne će moći služiti našim školskim knjigama. A time gubimo kud i kamo više, nego što dobivamo vežući se etimologijskim pravopisom sa Slovincima.” (*Jezikoslovne rasprave i članci. Franjo Iveković, I. Broz, T. Maretić, V. Rožić, M. Rešetar, A. Radić, N. Andrić, D. Boranić. Priredio Marko Samardžija. Zagreb: Matica hrvatska, 2001., str. 401.*)

Zaključak

Politički su razlozi i želja za ujedinjenjem bili ključni za normativno isključenje *podhodnika*. Isključen je odlukom hrvatskih vlasti u drugoj polovici XIX. stoljeća, u dogovoru s vodećim hrvatskim jezikoslovcima i kulturnim djelatnicima. Iako isključen, on nije nestao, već se održao sve do danas – u pravopisnoj ilegali. Kada bi ga danas hrvatske vlasti i htjele vratiti – budući da stari politički razlozi za njegovo isključenje više ne postoje i da se toj inovaciji u hrvatskoj višestoljetnoj pisanoj riječi i današnja pravopisna praksa odupire, one to ne bi bile u stanju učiniti jer za razliku od hrvatskih vlasti iz doba Austro-Ugarske ne izgrađuju jezičnopolitičke instrumente koji su za to potrebni. Namjesto da ih izgrađuju, kao što pokazuje nedavna likvidacija Vijeća za normu hrvatskoga standardnoga jezika, one ih ukidaju.

Lada Badurina

Jezično raslojavanje:

kritički osvrt na pojedina pitanja funkcionalne stilistike

Dobro je poznata činjenica da se jezik kao sredstvo sporazumijevanja nužno prilagođava potrebama društvene (jezične) zajednice te da se – upravo s obzirom na raznovrsne ljudske djelatnosti, a koje redovito bivaju popraćene i jezičnom djelatnošću – i on sam uporabno raslojava/diferencira. Prva strukturalistička škola koja je ponudila teorijski okvir takvome razmišljanju jest respektabilna praška funkcionalna stilistika (teorija funkcionalnih stilova).

Umjesto ponavljanja općepoznatih postavki o funkcionalnim stilovima (konkretno, njih pet) kao podsustavima standardnoga jezika pa onda i podsjećanja na poželjne (očekivane) značajke tekstova koji pripadaju kojemu od njih¹ ovdje ćemo se kritički osvrnuti na neke od općenito prihvaćenih zasada praške teorije.

No prije svega valja upozoriti na iznimnu vrijednost praškoga učenja, posebice u kontekstu strukturalističke teorijske paradigme koja ga je iznjedrila. Strukturalizam je, znamo, načelno bio nezainteresiran za jezičnu realizaciju; *jezik* (jezični sustav i jezične strukture), a ne *govor* kao njegov ostvaraj – tumačeno je – predmet je bavljenja lingvistike kao (egzaktne) znanosti. I u takvom teorijskom kontekstu, opisujući značajke svakoga pojedinog funkcionalnog stila, funkcionalna je stilistika ponudila opise *jezičnih sustava* ipak za jedan stupanj bližih konkretizaciji (aktualizaciji) i to po funkcionalnom kriteriju. Drugim riječima, razmatraju se i opisuju podsustavi izdvojeni s obzirom na funkcije koje jezik vrši u jezičnoj/društvenoj zajednici. Na taj je način strukturalistička škola pokazala barem načelnu

¹Praška je teorija dostojno predstavljena i u hrvatskoj stilistici i lingvistici. Prvi napisi potječu iz pera Krunoslava Pranjića (Pranjić 1968) i Josipa Silića (dugogodišnje je autorovo zanimanje za jezične značajke pojedinih funkcionalnih stilova hrvatskoga standardnog jezika rezultiralo nizom tekstova koji su u drugoj polovici 90-ih godina 20. st. objavljivani u časopisu „Kolo“ Matice hrvatske, a potom se – dopunjeni – pojavljuju i u knjizi (Silić 2006). Napokon i u *Gramatika hrvatskoga jezika* Josipa Silića i Ive Pranjkovića uključena je i tzv. gramatika funkcionalnih stilova (Silić–Pranjković 2005).

zainteresiranost za *funkcioniranje* jezika u društvenoj zajednici te si i na taj način priskrbila atribut funkcionalne.²

Teorija je funkcionalnih stilova zasnovana dakle na zamisli o standardnome jeziku kao jedinstvu različitosti; različiti su jezični ostvaraji objedinjeni pojmom standardnoga jezika, i to kao njegovi podsustavi, *podjezici*. Fleksibilnost se teorijskog koncepta – otprilike kao i njegova relativna osjetljivost na značajke jezične uporabe u realnim životnim i/ili komunikacijskim situacijama uočava i u činjenici da se opisima jezičnih podsustava pridodaju nerijetko i vrlo iscrpni popisi najčešćih, moglo bi se, štoviše, reći i uobičajenih (*očekivanih*) odstupanja od *očekivanih* (prethodno utvrđenih) značajki pojedinih funkcionalnih stilova.

Ipak, upozorimo, i takva barem načelno otvorena i dinamična teorija daje naslutiti neka svoja slabija mjesta. Svakako, prvo je pitanje kriterija podjele na životne/komunikacijske situacije, a odatle i na funkcionalne stilove standardnoga jezika. U tom je smislu, smatramo, *najproblematičniji* status književnoumjetničkoga ili beletrističkoga te razgovornoga funkcionalnog stila. Imamo li nadalje na umu i pretapanja, prožimanja stilskih značajki (u *područjima* koja se obično određuju kao žanrovi i/ili podstilovi) i raznovrsna pitanja složena i slojevita odnosa funkcionalnih stilova i standardnojezičnih normi – koja će opet ponajviše dolaziti do izražaja u primjeru jezika književnosti, ali i jezika u svakodnevnim *razgovornim* situacijama – sve to dodatno može poljuljati stabilnost uspostavljene mreže funkcionalnih stilova, dovesti u pitanje njezinu opravdanost, podjednako kao i čvrstu utemeljenost u jezičnoj stvarnosti.

U kritičko ćemo promišljanje funkcionalnostilističkih postavki krenuti upravo od propitivanja održivosti kriterija na kojima sama podjela na funkcionalne stilove počiva. Naime dok će za prva tri funkcionalna stila – znanstveni, administrativno-poslovni i novinarsko-publicistički – biti lako ustanoviti u kojim se prilikama ostvaruju, funkcionalno će određenje posljednjih dvaju stilova (a uobičajilo se govoriti o jeziku književnosti i razgovornome jeziku) rasvijetliti ozbiljne manjkavosti predložene podjele standardnoga jezika.

² Ne zaboravimo, praške su provenijencije i fonologija (kao *funkcionalna* fonetika) *ifunkcionalna* rečenična perspektiva (aktualna sintaksa, suprasintaksa).

Jezično raslojavanje:

kritički osvrt na pojedina pitanja funkcionalne stilistike

Krhkost će se i nedosljednost kriterija podjele najlakše (pa onda i najprije) uočiti na primjeru književnoumjetničkoga (beletrističkog) stila. Kao prvo, nema životne situacije koju bi tako određen stil pratio (za razliku od znanstvenoga, administrativno-poslovnoga i novinarsko-publicističkoga funkcionalnog stila koji se vezuju uz koliko god široko ipak jasno određena područja znanosti, administracije, novinstva/publicistike, štoviše i od razgovornoga funkcionalnog stila ako pod njim pretpostavljamo jezik privatne komunikacije). Drugim riječima, naspram *funkcionalnosti* jezika u najraznolikijim okolnostima u kojima se čovjek potvrđuje kao društveno biće u književnoj je tvorevini jezik nešto sasvim drugo – *gradivni materijal* (o tome usp. i Kovačević–Badurina 2001: 11–38)! I ne samo na to upućuju vrijedni pomaci u novijoj funkcionalnoj stilistici (usp. Bagić 2004; Silić 2006). U prvome redu preispituje se odnos jezika književne umjetnine spram standardnojezičnih normi: teza je o *umjetničkoj slobodi*, odnosno o tome da je umjetniku u jeziku sve dopušteno dobila pritom teorijsku potvrdu u tumačenjima da jezik književne umjetnine „ne podliježe sociolingvističkim (društveno-jezičnim), nego lingvističkim (jezičnim) zakonitostima” ili, drukčije rečeno, da književnik „prolazi putem od *sustava* do *individualnoga govornog čina* mimo *norme* pravilima jezika kao sustava” (Silić 2006: 179–180). Ukratko, na temi je književnoumjetničkoga (beletrističkog) funkcionalnog stila i njegova standardnojezičnoga statusa prvo i počela ozbiljnije popuštati čvrsto zamišljena mreža funkcionalnih stilova.

Potaknuti i ohrabreni kritičkim promišljanjima književnoumjetničkoga funkcionalnog stila (što se s punim pravom može smatrati evolucijom teorije funkcionalnih stilova!) te, napose, uočavanjem njegove neovisnosti o standardnojezičnim normama (Silić 2006: 176–184), nalazimo dobre razloge za kritičko propitivanje standardnojezičnoga statusa i drugoga – razgovornog funkcionalnog stila! Naime taj je stil primarno određen (pretežito) usmenim planom realizacije, a sekundarno se plan realizacije, njegova *usmenost* dovodi u vezu s određenim tipom situacija, s nekim životnim okolnostima. Sudeći po opisima spomenutoga podsustava standardnoga jezika (usp. Silić 2006: 108–118; Silić–Pranjeković 2005: 387–390), riječ je o jeziku privatne komunikacije. Njegovom se *privatnošću* zacijelo može opravdati činjenica što „u njemu ima, više nego u drugim funkcionalnim stilovima, svih mogućih 'izama' – i barbarizama, i dijalektizama, i regionalizama (provincijalizama, lokalizama), i

vulgarizama” (Silić–Pranjeković 2005: 387–388). Po tome se – ali nipošto ne i po krajnjemu *estetskom* učinku – razgovorni stil približava književnoumjetničkomu: ne bismo li onda – i s obzirom na, u najmanju ruku ležeran stav spram standardnojezičnih normi u privatnoj jezičnoj uporabi, koje pritom i nisu, i ne trebaju biti, obvezujuće – s punim pravom mogli tvrditi da govornik i u svakodnevnim razgovornim aktivnostima od sustava do individualnoga govornog čina prolazi *mimo norme*?

Naposljetku, rekli bismo, pitanja se koja se tiču jezika i, napose, jezične komunikacije lančano otvaraju, a ugrubo bi se mogla svesti na troje: odnos *govorenosti* i *pisanosti*; odnos *javnosti* i *privatnosti* te odnos *standardnojezično* i *nestandardnojezično*.³

Bez puno krznanja ustanovit ćemo da u navedenim slučajevima neće biti riječi o binarnim opozicijama.

Prvo, što se *govorenosti* i *pisanosti* tiče, složit ćemo se s konstatacijom da se u svim životnim prilikama (pa onda i funkcionalnim stilovima) komunikacija može ostvarivati (i ostvaruje se!) i usmeno i pisano. Razgovornost, pa ni govorenost nije, prema tome, ekskluzivno obilježje razgovornoga funkcionalnog stila, ali ni privatnih životnih situacija. U vezi s time moramo zamijetiti još nešto! Razvoj tehnoloških mogućnosti (mobilna telefonija, internet) u zadnjim je desetljećima i u privatnim odnosima revitalizirao pisanu komunikaciju, koja će pak – i zbog brzine izmjenjivanja poruka, i zbog prisnoga (privatnoga) odnosa među sudionicima/sugovornicima – zadobivati neka obilježja govorene komunikacije. Zamjećuje se to na fonološkoj razini (odnosno u pratećim slovopisnim/pravopisnim rješenjima), na sintaktičkoj razini, ali i s obzirom na neke paralingvističke značajke takvih zapisa (npr. uporaba smiješaka, kojima se slikovito i ekonomično nastoje iskazati pretpostavljene/očekivane intonacijske značajke iskaza, odnosno različita raspoloženja i psihička stanja govornika koja su nerijetko relevantna za dekodiranje poruke).

³ S obzirom na te će se aspekte ovdje razmatrati tradicionalna podjela (standardnoga?) jezika na funkcionalne stilove, iako se upravo oni mogu naći u podlozi nekih drugih kriterija podjele. Nova je (diskursnostilistička) teorija ponuđena u Kovačević–Badurina 2001.

Jezično raslojavanje:

kritički osvrt na pojedina pitanja funkcionalne stilistike

Drugo je pitanje *javnosti i privatnosti*. Ako smo za razgovorni funkcionalni stil (onakav kakav je određen i opisan u funkcionalnoj stilistici) mogli utvrditi da pripada privatnoj sferi ljudskih (komunikacijskih) aktivnosti, znanstveni, administrativno-poslovni i novinarsko-publicistički – složit ćemo se – pripadaju javnoj sferi.⁴ No jesmo li time iscrpili sva pitanja u vezi s javnošću i/ili privatnošću komunikacije? Ponajprije trebat će prihvatiti postojanje različitih stupnjeva javnosti (npr. politički govor koji je, barem načelno, usmjeren svim članovima određene društvene zajednice naspram ekskluzivnosti, pa i svojevrsnom *elitizmu* znanstvenoga teksta koji cilja na znatno uži čitateljski krug). A kad već pristajemo na tako dinamiziran prikaz *jezičnoga raslojavanja*, zašto ne spomenuti i primjere internetskih foruma, internetskih dnevnika (tzv. *blogova*), komunikacije na društvenim mrežama i slične komunikacijske prakse. Konkretno, jesu li *postovi* na popularnim društvenim mrežama ili *blogovi* privatni ili javni zapisi? Za valjan bi odgovor na to pitanje trebalo riješiti niz drugih dvojbi koje se nameću: tko su sudionici komunikacijskog procesa, odnosno nastupaju li oni kao privatne ili javne osobe; ako pak ustanovimo da komuniciraju kao privatne osobe, u kakvu je odnosu ta činjenica spram činjenice da je odabran medij najvišega stupnja javnosti („svjetska mreže”, „mreža svih mreža”); odražava li se nadalje medij/„prostor” komunikacije na jezični izraz itd., itd.

Naposljetku i treće: odnos će *standardnojezično* i *nestandardnojezično* valjati razmatrati upravo s obzirom na javnost i privatnost jezične aktivnosti. To znači jedno: dok će za *javne* funkcionalne stilove tip standardnojezičnosti ovisiti o tipu i stupnju javnosti (i to ne samo funkcionalnog stila kao teorijske apstrakcije nego i svake konkretne uporabe kao realizacije određenoga funkcionalnog stila),⁵ jezik bi privatne komunikacije (razgovorni funkcionalni stil) trebao i ostati u sferi privatnosti (što pretpostavlja i slobodan odabir jezičnih sredstava neovisno o standardnojezičnim normama). Napokon valja reći i ovo: u svako bi razmatranje standardnosti, ali i nestandardnojezičnih pojava u pojedinim jezičnim ostvarajima trebao biti ugrađen jasan funkcionalni kriterij (na što nas, uostalom, obvezuje i praška

⁴Bez obzira na javni/društveni karakter književnosti književnoumjetničkifunkcionalni stil iz već komentiranih razloga ovdje ne uključujemo u razmatranje.

⁵Podsjetimo, vrijedan su doprinos funkcionalne stilistike upravo opisi jezičnih značajki pojedinih jezičnih registara/funkcionalnih stilova, što uključuje i popise eventualnih i/ili očekivanih odstupanja od pojedinih standardnojezičnih normi.

teorija!), a toga bismo, naravno, trebali biti svjesni i onda kada dajemo ili primamo jezične savjete.

Osnovna literatura

Badurina, Lada. 2008. „Jezična raslojavanja i tipovi diskursa“, u: *Između redaka: Studije o tekstu i diskursu*, Hrvatska sveučilišna naklada – Izdavački centar Rijeka. str. 111–125. Zagreb – Rijeka,

Bagić, Krešimir. 2004. *Treba li pisati kao što dobri pisci pišu*. Disput. Zagreb.

Katnić-Bakaršić, Marina.²2007. *Stilistika*, Naučna i univerzitetska knjiga, Ljiljan. Sarajevo.

Kovačević, Marina; Badurina, Lada. 2001. *Raslojavanje jezične stvarnosti*, Izdavački centar Rijeka. Rijeka.

Pranjić, Krunoslav. ¹1968. *Jezik i književno djelo*. Školska knjiga. Zagreb.

Silić, Josip; Pranjković, Ivo. 2005. *Gramatika hrvatskoga jezika: za gimnazije i visoka učilišta*. Školska knjiga. Zagreb.

Silić, Josip. 2006. *Funkcionalni stilovi hrvatskoga jezika*. Disput. Zagreb.

Imena i standardnojezična norma

1. Uvod

1.1. Imena

U imenima se zrcali svekolika (materijalna i duhovna) kultura nadjevatelja kojima, kao društveni imperativ, ona služe za komunikaciju s okolinom i za orijentaciju u prostoru. Iz imenskoga se izraza iščitavaju jezične značajke vremena u kojemu su oblikovana, a iz doimenskoga sadržaja izvanjezične okolnosti koje su rezultirale njihovim izborom. Imena su sastavnicom leksičke ukupnosti jezika, ali se po mnogo čemu razlikuju od ostaloga, neimenskoga, leksika. Ona su jezični znakovi *sui generis*: kada su izrazom gotovo istovjetna s apelativnom (neimenskom) riječi (npr. osobno ime *Dunja*, prezime *Kovač*, ojkonom *Dubrava*), ona nisu apelativi; i kada im je lik obilježen dijelektnim značajkama (npr. osobno ime *Jaga*, prezime *Črep*, ojkonom *Nedelišće*), ona nisu dijalektizmi; i kada su unesena u hrvatski imenski sustav iz stranoga antroponimikona sa stranojezičnim značajkama (npr. osobno ime *Michael*, prezime *Reich*), ona nisu strane riječi. Dok je apelativnome leksiku svojstven gramatički broj jednine i množine te samo malobrojne imenice imaju samo jedninski (*singularia tantum*; npr. *mlijeko*) ili samo množinski oblik (*pluralia tantum*; npr. *vrata*), ime se, svedeno na semantički nebrojiv oblik pojedinačnosti, uglavnom pojavljuje ili samo u jednini (npr. *Čakovec*, naselje u Međimurskoj županiji) ili samo u množini (npr. *Čakovci*, naselje u Vukovarsko-srijemskoj županiji). Za razliku od apelativa, čije je značenje objašnjeno u rječniku (npr. *bačva* 'posuda za tekućine; stara mjerna jedinica obujma; stara mjerna jedinica mase'), uz istoizrazno ime (pisano, naravno, velikim početnim slovom) stoji samo objašnjenje kojoj imenskoj kategoriji pripada, odnosno što se njime imenuje (npr. *Bačva* 'ime naselja'). Promatramo li imenski i neimenski leksik kao dva zasebna skupa, valja napomenuti i to da je moguć prijelaz iz jednoga skupa u drugi. Pritom se gube svojstva koja leksem svrstavaju u prvotni skup i poprimaju svojstva novoga skupa. Primjeri su to apelativizacije (deonimizacije) – npr. *Tesla* (prezime) → *tesla* ('mjerna jedinica za magnetsku

indukciju' – i onimizacije (deapelativizacije) – *lisica* ('grabežljiva zvjer iz porodice pasa') → *Lisica* (prezime).

Imenima se služimo svakodnevno – bilo u službenoj bilo u neslužbenoj komunikaciji. U službenoj komunikaciji rabimo uvijek službeni lik imena, a u naslužbenoj se komunikaciji može osim službenoga lika rabiti i neslužbeni lik (npr. osobu kojoj je službeno osobno ime *Ivan*, možemo zvati *Ivan*, *Ivica*, *Ivač*, *Ivek*, *Ivić*, *Ivca*, *Ičo*, *Iček*, *Ičica*, *Ivec*, *Ivko*, *Ijan*). Osoba se može u neslužbenoj komunikaciji imenovati na različite načine: temeljnim osobnim imenom (npr. *Marija*, *Josip*, *Zvonimir*, *Ivan Bruno*), hipokorističnim likom osobnoga imena (npr. *Marica*, *Joža*, *Zvonko*, *Ivo*), prezimenom (npr. *Ban*, *Jurak*, *Ivanković*, *Horvat-Novak*), obiteljskim nadimkom i osobnim imenom (npr. *Šuljeva Marica*, *Posavčev Ivek*, *Ivan Lukićev*) ili osobnim nadimkom (*Štrik*, *Mimara*, *Ćiro*, *Kičo*, *Topla Voda*). U službenoj se komunikaciji osoba mora imenovati tzv. službenom antroponimijskom formulom. Ona se sastoji od službenoga lika osobnoga imena i službenoga lika prezimena (nadimak nije sastavnicom službene antroponimijske formule). Službeni likovi osobnoga imena i prezimena jesu oni koji su upisani u službene dokumente (izvor svima jest matična knjiga rođenih). Ako npr. osoba nosi ime *Ana-Marija*, ne smijemo njezino ime pisati *Anamarija*, *Anamaria*, *Ana-Maria*, *Ana Marija* ili *Ana Maria*. Ako se osoba preziva *Raič*, pogriješit ćemo pišemo li njezino prezime *Raić*, *Rajič* ili *Rajić*. Prema hrvatskoj tradiciji u antroponimijskoj formuli osobno ime uvijek dolazi na prvo mjesto (iznimke su razni popisi, u kojima prezime može prethoditi osobnomu imenu, ali pritom se iza prezimena obvezatno piše zarez – kao znak obrnutoga slijeda sastavnica: *Horvat, Ivan*).

Naselja, otoci, ulice, trgovi... također mogu imati službeno i neslužbeno ime (npr. *Jastrebarsko* i *Jaska*, *Prelog* i *Prilok*, *Hvar* i *For*, *Kvaternikov trg* i *Kvatrić/Kvaternjak*, *Trg bana Josipa Jelačića* i *Jelačić-plac / Trg*, *Britanski trg* i *Britanac / Mali plac / Ilički plac*). I ta imena u službenoj komunikaciji rabimo u službenome liku. Katkada taj lik zadržava dijalektne značajke zavičajnoga idioma, samo se donekle glasovno prilagođujući standardnojezičnomu sustavu (npr. *Čukovec*, a ne *Čukovęc*; *Črnomerec*, a ne *Crnomjerac*, *Delnice*, a ne *Dionice*).

Imena (osnovne zakonitosti njihova postanka, razvoja i funkcioniranja) proučava posebna grana leksikologije – *imenoslovlje* ili *onomastika* (< grč. *ὄνομα* 'ime').

1.2. Standardni jezik

1.2.1. Definicija, značajke, počeci standardizacije

Dalibor Brozović autor je najpoznatije definicije standardnoga jezika⁶ u jezikoslovnoj kroatistici, stare više od pola stoljeća. Ona „uz prestilizaciju i sažimanje može glasiti ovako: Standardni je jezik autonoman vid jezika, svjesno normiran i polifunkcionalan, stabilan u prostoru i elastično stabilan u vremenu” (Samardžija 1999: 7). U toj su definiciji sadržane glavne značajke standardnoga jezika – autonomnost (standardni se jezik ne podudara ni s jednim govorom nijednoga hrvatskog narječja, tj. nikomu nije materinski jezik, pa ga svi moraju učiti), višefunkcionalnost (standardni jezik omogućuje da se njime iskažu različiti sadržaji: znanstveni, književnoumjetnički, publicistički, administrativni, razgovorni), svjesna normiranost (svaka je razina standardnoga jezika normirana, norme su sadržane u osnovnim normativnim priručnicima – pravopisu, gramatici i normativnome rječniku), stabilnost u prostoru (standardni je jezik isti na čitavome hrvatskom govornom području) i elastična stabilnost u vremenu (prateći promjene u izvanjezičnoj zbilji, standardni se jezik s vremenom mijenja, ali te promjene ne smiju narušiti sporazumijevanje njegovih govornika).

Svoj su standardni jezik Hrvati izgradili višestoljetnim naporima izabravši mu za osnovicu dio (novo)štokavskoga narječja.⁷ Dalibor Brozović smatra da standardizacija hrvatskoga jezika počinje od druge polovice 18. stoljeća, a Darija Gabrić-Bagarić (2010) drži da je „žarišna točka hrvatskoga standardnojezičnoga razvoja” 17. stoljeće, stoljeće u kojemu nastaju Kašićeva gramatika *Institutionum linguae Illyricae libri duo* (Rim, 1604.), Kašićev rukopisni prijevod *Biblije* (prva polovica 17. stoljeća) i *Rituala rimskoga* (Rim, 1640.), lekcionar Ivana Bandulavića *Pištrole i evanđel'ja priko svega godišta* (Venecija, 1613.) te

⁶Treba razlikovati hrvatski književni jezik (tj. jezik hrvatske književnosti te pismenosti uopće) od hrvatskoga standardnog jezika (jezik hrvatske višefunkcionalne javne komunikacije). S obzirom na to da su se Hrvati tijekom svoje povijesti služili i književnim jezicima koji nisu bili hrvatski (staroslavenskim, latinskim, talijanskim, mađarskim, njemačkim...), valja razlikovati književne jezike Hrvata od hrvatskoga standardnog jezika (Silić 1995: 88).

⁷Iako novoštokavsku dijalektnu osnovicu (tj. glasovlje, gramatički sustav i osnovni rječnik) imaju i srpski, bošnjački/bosanski te crnogorski standardni jezici (te se stoga njihovi govornici međusobno mogu sporazumjeti), nikada nije postojala posve jedinstvena novoštokavska osnovica tih standardnih jezika ni početni zajednički standardni jezik. Hrvatski, srpski, bošnjački/bosanski i crnogorski standardni jezici oblikovali su se u različitome kulturnom, književnom i jezičnom (dijalektnom) okruženju, među njima postoji velika razlika u civilizacijskoj nadgradnji (tj. u strukovnome, kulturološkome i civilizacijskome nazivlju, frazeologiji, intelektualnome rječniku, normativnim pojedinostima itd.).

Mikaljino *Blago jezika slovinskoga* (Loreto, 1641. – Ancona, 1651.), prvi veliki rječnik (864. str.) s hrvatskom književnom i govornom građom u ulaznome stupcu.

1.2.2. Standardnojezična norma

Iz Brozovićeve se definicije standardnoga jezika iščitava da je jedna od njegovih značajki svjesna normiranost.⁸ Normama (pravilima) uređena je svaka jezična razina: slovopisna, pravopisna, pravogovorna, fonološka, morfološka, tvorbena, sintaktička i leksičko-semantička..., te je standardnojezična norma zapravo skup svih tih normā. Stanadardnojezična norma osnovni je sadržaj normativnih priručnika: pravopisa, gramatike, (normativnoga) rječnika te pravogovornoga priručnika.

Imajući u vidu neospornu činjenicu da se mijenja izvanjezična zbilja – čije se promjene odražavaju u jeziku općenito pa i u njegovoj standardnojezičnoj sastavnici – pretkazivo je da je tijekom vremena dolazilo do normativnih promjena. Danas, u drugome desetljeću 21. stoljeća, imamo izgrađen standardni jezik, ali i poneki još neriješen normativni problem. Takvo stanje potvrđuje da je standardizacija trajan, neprekidan i neprekidiv proces.

1.3. Ime i norma

Specifičnost imena zahtijeva od normativnih stručnjaka da vode računa o tome da su ime i opća imenica dvije različite jezične kategorije te da pravila koja vrijede za opće imenice ne moraju vrijediti, i uglavnom ne vrijede, i za imena: npr. napišemo li *belec* pridajući tomu izrazu značenje 'pripadnik bijele rase', pogriješit ćemo (pravilno je *bijelac*), a *Belec* (ime naselja) pravilno je napisano (kad bismo ime toga naselja napisali *Bijelac*, pogriješili bismo). Jezično je nasilje svođenje sličnih imena na jedan „pravilan” oblik (npr. prezimena *Belić*, *Bilić*, *Bjelić*, *Bijelić* > *Bjelić*; ojkonomi *Paklenica*, *Peklenica* > *Paklenica*). „Različitosti oblika etimološki istoga imena nisu modifikacije istoga osnovnog značenja, nego sasvim novi onomastički sadržaji jer svaki modificirani oblik imenuje nov objekt, tj. označuje nov

⁸Razlikujemo dvije vrste normiranja u jeziku: *spontano ili uzusno* i *svjesno ili plansko*. Prva je vrsta svojstvena organskim idiomima (mjesnim govorima). U njima se „do spoznaje o 'pravilima' dolazi prešutnom suglasnosti njegovih govornika, tj. jezičnim uzusom“ (Samardžija 1999: 7). Druga vrsta normiranja temeljna je značajka standardnoga jezika u kojemu se ono „provodi svjesno i sustavno odgovarajućim normativnim (preskriptivnim) priručnicima i to u svim dijelovima govorenoga i pisanoga standarda“ (Samardžija 1999: 7).

sadržaj.” (Šimunović 1986: 163). Pravilan je oblik imena onaj koji je zapisan u službenim dokumentima. Taj je oblik zakonom zaštićen te on ne podliježe normativnim pravilima vrijedećim za neimenski leksik. Službeni likovi imena bez ikakvih preinaka ulaze u sastav standardnoga jezika.

U radu ćemo na primjerima osobnih imena pokazati specifičan (su)odnos (službenoga) imena i standardnojezične norme.

2. Osobno ime i norma

2.1. Osobno ime i slovopisna norma

U Ustavu Republike Hrvatske (članak 12.) piše: „U Republici Hrvatskoj u službenoj je uporabi hrvatski jezik i latinično pismo.” Latinica (*lingua latina*) prvotno je bila pismo latinskoga jezika. Glasovne različitosti latinskoga i hrvatskoga jezika uvjetovale su oblikovanje specifičnoga oblika latinice za hrvatski jezični (glasovni) sustav. Hrvatska latinica ima 30 slova (27 jednoslova i 3 dvoslova). Svetačka osobna imena, koja su od početka kristijanizacije ulazila u hrvatski osobnoimenski fond (uglavnom iz latinskoga ili latinskim posredništvom) dobivaju svoje pohrvaćene inačice koje se bilježe hrvatskom latinicom (npr. *Felix* > *Feliks*, *Philippus* > *Filip*, *Catharina* > *Katarina*). Već više od pola stoljeća u hrvatski osobnoimenski sustav intenzivnije ulaze mnoga strana, hrvatskomu grafijskom sustavu neprilagođena osobna imena (npr. *Nancy*, *Mary*, *Nicol*, *Xenia*, *Michel*, *Alexander*, *Iwana*). Iako sadržavaju grafeme koji nisu sastavnice hrvatske latinice, takva su imena pravilna te bi svaka zamjena stranih grafema hrvatskim ekvivalentima bila nasilje nad imenima.

2.2. Osobno ime i pravopisna norma

2.2.1. Glasovič/ć, dž/d̂, h/Ø, j/Ø, ije/je/e/i

U osobnome imenu dolazi onaj glas koji upotrebljava njegov nositelj u službenoj komunikaciji. U neimenskoj se riječi točno zna koja riječ sadržava glas č (npr. *čačkalica*, *čelo*, *lončar*, *čestit*, *trčati*, *čak*), a koja glas ć (npr. *ćuk*, *ćelav*, *moćan*, *naći*, *osjećaj*). Glasovni sastav osobnoga imena svakoga pojedinca moramo naučiti. Tako je npr. osobe kojima je osobno ime *Tonći*, *Đenifer*, *Elena*, *Marijo* ili *Stipan* pogrešno imenovati *Tonči*, *Dženifer*, *Helena*, *Mario*, *Stjepan* (*Stepan*, *Stijepan*) i obrnuto.

2.2.2. Veliko i malo početno slovo

Neupitno je pisanje svakoga jednostrukog osobnog imena i svake sastavnice dvostrukoga ili višestrukoga osobnog imena velikim početnim slovom te je sama činjenica da je neka riječ ili više njih osobno ime nositeljem obavijesti o načinu njezina/njihova bilježenja.

Ana, Barbara, Cecilija, Doroteja, Fabijan, Gabrijela, Ivan, Klara, Lahorka, Marija, Neven, Olga, Patrik, Ruža, Stanislav, Štefanija, Tadej, Višnja, Zlatko, Željka, Michael, Tomislav Marko, Karla Damira Julija, Ana-Lidija, Marija Nada, Tony-Mario...

Većina je osobnih imena prepoznatljiva u toj svojoj funkciji – govornici riječ ili izraz i izvan konteksta prepoznaju kao osobno ime (*Ana, Tin, Ivan, Marko, Nancy, Tony-Mario*), ali za neke riječi tek kontekst biva pokazateljem njihova imeničkoga ili imenskoga značenja (npr. *Pozdravi Dunju! Staviš li dunju na ormar, mirisat će cijela soba.*).

2.2.3. Sastavljeno i nesastavljeno pisanje

Prema *Zakonu o osobnom imenu* pojedinac može imati osobno ime sastavljeno od jedne riječi ili više njih. U nas su najčešća jednorječna (jednostruka) osobna imena, a među višerječnima dominiraju dvorječna (dvostruka) osobna imena. Pritom je važno napomenuti da svaka osoba ima jedno ime bez obzira na broj njegovih sastavnica. Ako je osobno ime nastalo slaganjem dviju sastavnica (ili više njih), te se sastavnice mogu pisati na tri načina:

- a) sastavljeno (*Anamarija*)
- b) s crticom⁹ (*Ana-Marija*)
- b) nesastavljeno (*Ana Marija*).

⁹U osnovnim i srednjim školama rabi se pravopisno nazivlje što ga sadržava *Hrvatski pravopis* Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje („Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta Republike Hrvatske izdalo je 31. srpnja 2013. godine preporuku za uporabu *Hrvatskoga pravopisa* Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje u osnovnim i srednjim školama Republike Hrvatske, klasa: 602-01/13-01/00789, ur. broj: 533-18-13-0002.“). U tome je pravopisnom priručniku propisana uporaba nazivā *spojnica* („Spojnica (-) pravopisni je znak koji se piše bez bjelina slijeva i zdesna“.) i *crtica* („Crtica (–) pravopisni je znak koji se piše s bjelinama slijeva i zdesna“.). U radu rabimo naziv *crta* i *crtica* ('kraća crta') jer ih smatramo logičnijima, a nisu strani hrvatskoj pravopisnoj terminologiji – nalazimo ih u hrvatskim pravopisima (usp. *Pravopis hrvatskoga jezika* Vladimira Anića i Josipa Silića; *Hrvatski pravopis* Lade Badurine, Ivana Markovića i Krešimira Mićanovića) i gramatikama (usp. *Gramatika hrvatskoga jezika* Stjepka Težaka i Stjepana Babića, *Hrvatska gramatika* Eugenije Barić i sur., *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta* Josipa Silića i Ive Pranjkovića).

Pravilan zapis imena jest onaj u službenome dokumentu. O (nesastavljenome, sastavljenome, s crticom) načinu bilježenja sastavnica osobnoga imena ovisi i njegova sklonidba (pritom

valja imati na umu da se osobnome imenu čije su sastavnice spojene crticom sklanja samo posljednja sastavnica – G *Ana-Marije*, a osobnome imenu pisanome nesastavljeno sklanjaju se obje sastavnice – G *Ane Marije*).

2.3. Osobno ime i fonološka norma

2.3.1. Glasovne promjene

Glasovne se promjene u osobnim imenima:

- a) obvezatno provode
 - nepostojani *a*: npr. N *Juraj* – G *Jurja*
- b) ne provode
 - sibilizacija: npr. N *Zrinka* – DL *Zrinki*, N *Draga* – DL *Dragi*, N *Miha* – DL *Mihi*
- c) mogu se i ne moraju provoditi (poštuje se službeni zapis osobnoga imena)
 - jednačenje po zvučnosti: npr. *Vladko* i *Vlatko*
 - palatalizacija: npr. *Ankica* i *Ančica*
 - premošćivanje zijeve konsonantizacijom drugoga vokala: npr. *Paula* i *Pavla*
 - zamjena *l/o* na kraju riječi: npr. *Pavel/Paval* i *Pavao*
 - stezanje: *Pavao* i *Pavo*.

2.3.2. Naglasna norma

Kod osobnih imena treba poštivati volju pojedinca (npr. *Sùzana* ili *Suzàna*, *Ìvanka* ili *Ivánka*, *Brúno* ili *Brûno*). S obzirom na to da nositelj sam odlučuje o naglasku svojega osobnog imena, upitna je pojavnost samo jedne naglasne inačice u rječnicima.¹⁰

Među naglasnim pravilima hrvatskoga standardnog jezika obvezatno se navodi da naglasak ne može biti na posljednjemu slogu. Međutim, kada su osobna imena u pitanju, to ograničenje ne vrijedi (usp. *René*, *Nikól*).

¹⁰Npr. u *Hrvatskome enciklopedijskom rječniku* pojavljuje se uglavnom jedna naglasna inačica osobnoga imena (npr. *Sùzana*, *Ívo*, *Ànđela*; ali *Àdela* i *Adèla*)

2.4. Osobno ime i morfološka norma

2.4.1. Sklonidba osobnih imena

Osobna se imena mijenjaju po trima imeničkim sklonidbama¹¹: *a*-sklonidbi, *e*-sklonidbi i *ø*-sklonidbi (nultoj sklonidbi).

2.4.1.1. Osobna imena *a*-sklonidbe

Po *a*-sklonidbi mijenjaju se isključivo muška osobna imena:

- sa završetkom osnove na zatvornik i nominativnim obličnim nastavkom *-ø*
N *Josip* – G *Josipa*
- sa završetkom osnove na dvozlatvornički skup i nominativnim obličnim nastavkom *-o*
N *Marko* – G *Marka*
- sa završetkom osnove na zatvornik i nominativnim obličnim nastavkom *-e* ili *-o*
N *Hrvoja* – G *Hrvoja*, N *Renato* – G *Renata*

	nominativni oblični nastavak			
	<i>ø</i>	<i>-o</i>		<i>-e</i>
N	Josip	Mark-o	Ranat-o	Hrvoj-e
G	Josip-a	Mark-a	Ranat-a	Hrvoj-a
D	Josip-u	Mark-u	Ranat-u	Hrvoj-u
A	Josip-a	Mark-a	Ranat-a	Hrvoj-a
V	Josip-e	Mark-o	Ranat-o	Hrvoj-e
L	Josip-u	Mark-u	Ranat-u	Hrvoj-u
I	Josip-om	Mark-om	Ranat-om	Hrvoj-em

¹¹U školskim se udžbenicima spominju tri sklonidbe kojima se mijenjaju imenice: *a*-sklonidba, *e*-sklonidba i *i*-sklonidba. Njihovo isuzavimotivirani obličnim nastavkom u genitivu jednine. U novijoj znanstvenoj literaturi nailazimo na još dvije sklonidbe. Za jednu od njih znanstvenici koji ih izdvajaju kao zasebne sklonidbe rabe isti naziv – *nultasklonidba* (usp. Tafra 2000, Marković 2012, Frančić i Petrović 2013), a za drugu rabe različite nazive: *pridjevna sklonidba* (Tafra 2000) / *g-sklonidba* (Marković 2012) / *imenično-pridjevna sklonidba* (Frančić i Petrović 2013). Slijedeći noviju podjelu imeničnih sklonidaba, zaključili smo da se osobna imena mijenjaju po trima sklonidbama, odnosno da u osobnih imena izostaju imenično-pridjevna te *i*-sklonidba. Imenično-pridjevna sklonidba izostaje u promjeni osobnih imena jer se imena nastala od poimeničenih pridjeva (koji se inače mijenjaju po toj sklonidbi) mijenjaju isključivo po *e*-sklonidbi (usp. *Mila*, *Draga*, *Vesela*). S obzirom na to da *Zakon o osobnom imenu* daje veliku slobodu imenovateljima, može se pretpostaviti da bi netko mogao dijete nazvati *Milost*, *Radost* i sl. Ta bi se osobna imena mijenjala po *i*-sklonidbi.

2.4.1.2. Osobna imena *e*-sklonidbe

Po *e*-sklonidbi mijenjaju se i muškai ženska osobna imena (bez obzira na završni glas osnove):

- snominativnim obličnim nastavkom *-a*
N *Ana* – G *Anē*, *Luka* – G *Lukē*
- s nominativnim obličnim nastavkom *-e*
N *Ane* – G *Anē*, N *Mile* – G *Milē*
- s nominativnim obličnim nastavkom *-o* (pojavljuje se samo u muških osobnih imena)
N *Mato* – G *Matē*

	nominativni oblični nastavak		
	<i>-a</i>	<i>-e</i>	<i>-o</i>
N	An-a	Ant-e	Mat-o
G	An-ē	Ant-ē	Mat-ē
D	An-i	Ant-i	Mat-i
A	An-u	Ant-u	Mat-u
V	An-o/An-a	Ant-e	Mat-o
L	An-i	Ant-i	Mat-i
I	An-om	Ant-om	Mat-om

2.4.1.3. Osobna imena nulte sklonidbe

Po nultoj sklonidbi¹² mijenjaju se samo ženska osobna imena s nultim nominativnim obličnim nastavkom (npr. *Dolores*, *Vendi*, *Lu*).

	nominativni oblični nastavak
	\emptyset
N	Dolores
G	Dolores
D	Dolores
A	Dolores
V	Dolores
L	Dolores
I	Dolores

¹²U gramatičkim se priručnicima obično govori da su osobna imena tipa *Ines* nesklonjiva. U rečenicama *Nema Ines.*, *Volim Ines.*, *Razgovaram s Ines.* razvidno je da se osobno ime *Ines* pojavljuje u različitim padežima (genitivu, akuzativu, instrumentalu) te da u svima zadržava isti oblik (s nultim obličnim nastavkom).

2.4.2. Nedoumice vezane uza sklonidbu osobnih imena

2.4.2.1. Sklonidba dvosložnih muških osobnih imena *Dino, Bruno, Miro, Ivo*

Dvosložna osobna imena tipa *Dino, Bruno, Miro, Ivo* sklanjaju se po dvjema različitim paradigmatama, ovisno o naglasku u nominativu. Ako u nominativu imaju dugosilazni naglasak, sklanjaju se po *a*-sklonidbi (G *Dîna, Brûna, Mîra, Îva*), a ako u nominativu imaju dugouzlazni naglasak, sklanjaju se po *e*-sklonidbi (G *Dînē, Brúnē, Mîrē, Îvē*). Neke gramatike daju prednost *e*-sklonidbi. Međutim, jako je važno voditi računa o naglasku osobnoga imena jer on nije zadan naglasnom standardnojezičnom normom. U ovome slučaju odabir naglasaka određuje tip sklonidbe i zato su pravilna oba oblika tih osobnih imena. Primjećuje se da govornici sjevernoga hrvatskog područja ta osobna imena uglavnom sklanjaju po *e*-sklonidbi, a govornici južnih krajeva uglavnom po *a*-sklonidbi. Potrebno je prihvatiti paradigmu po kojoj sam nositelj osobnoga imena sklanja svoje osobno ime.

2.4.2.2. Sklonidba muških osobnih imena *Mario* i *Marijo*, ženskih osobnih imena *Maria* i *Marija* te *Matea* i *Mateja*

Pravopisi hrvatskoga jezika nude različita rješenja toga problema (iako sklonidba ne pripada pravopisu) ne osporavajući da se nominativno *-j-* zadržava u čitavoj sklonidbenoj paradigmi (N *Marijo*, G *Marija*, D *Mariju*...). Babić-Finka-Mogušev pravopis (1996: 32–33) propisuje pisanje, a za uporabu u školi preporučen Institutski pravopis (2013: 10–12) propisuje i pisanje i izgovor glasa *j* u sklonidbi riječi (svih riječi, dakle i osobnih imena) koje završavaju dvama otvornicima / skupinom glasova *-io*, *-ia*, ali ne i pri završnome *-ea*: N *Mario* – G *Marija*, N *Maria* – G *Marije*; N *Matea* – G *Matee*. Djelomično drukčije rješenje nalazimo u Matičinu pravopisu (2007: 41): „U sklonidbi imena na *-io* (...) – osobito ako nositelj imena tako želi – može se čuvati osnovni oblik imena: *Mario* – *Maria* i *Marija* – *Mariu* i *Mariju* – *Marijem*¹³”.

Vodeći računa o (osobno) imenskim posebnostima, predlažemo sljedeće: muška osobna imena *Mario* i *Marijo* treba promatrati kao osobna imena različitih osnova: *Mari-* i *Marij-*. Pri sklonidbi imena *Mario* između osnove (*Mari-*) i obličnih nastavka ne treba umetati

¹³Očekivali bismo i dva instrumentalna oblika: N *Mario* – I *Mariom* i *Marijem*.

j (tj. proširivati osnovu). Za razliku od toga imena i njegovih padežnih oblika, u imenu *Marijo j* je dio osnove i javlja se u svim padežima. Time se postiže razlikovnost osobnih imena *Mario* i *Marijo* te se može bez problema na osnovi npr. dativnoga oblika imena uspostaviti njegov nominativni oblik (D *Mariju*, N *Marijo*; D *Mariu*, N *Mario*).

I ženska osobna imena *Maria* i *Marija* te *Matea* i *Mateja* imaju različite osnove (*Mari-* i *Marij-*; *Mate-* i *Matej-*). Za razliku od muških osobnih imena *Mario* i *Marijo* koja se mijenjaju po *a*-sklonidbi, ta se imena mijenjaju po *e*-sklonidbi.

N	Mari-o	Marij-o	Mari-a	Marij-a	Mate-a	Matej-a
G	Mari-a	Marij-a	Mari-e	Marij-e	Mate-e	Matej-e
D	Mari-u	Marij-u	Mari-i	Marij-i	Mate-i	Matej-i
A	Mari-a	Marij-a	Mari-u	Marij-u	Mate-u	Matej-u
V	Mari-o	Marij-o	Mari-o/Mari-a	Marij-o/Marij-a	Mate-o/Mate-a	Matej-o/Matej-a
L	Mari-u	Marij-u	Mari-i	Marij-i	Mate-i	Matej-i
I	Mari-om	Marij-em	Mari-om	Marij-om	Mate-om	Matej-om

2.4.2.3. Sklonidba muških osobnih imena *Ante*, *Jure*, *Mile*

Muška osobna imena *Ante*, *Jure*, *Mile* u hrvatskome standardnom jeziku sklanjaju se po *e*-sklonidbi (a ne po *a*-sklonidbi proširujući osnovu s *-et-*: **Anteta*, **Jureta*, **Mileta*)¹⁴.

N	Ant-e	Jur-e	Mil-e
G	Ant-ē	Jur-ē	Mil-ē
D	Ant-i	Jur-i	Mil-i
A	Ant-u	Jur-u	Mil-u
V	Ant-e	Jur-e	Mil-e
L	Ant-i	Jur-i	Mil-i
I	Ant-om	Jur-om	Mil-om

¹⁴U nekim nestandardnojezičnim govorima osobna imena *Ante*, *Jure*, *Mile* i sl. u genitivu glase *Anteta*, *Jureta*, *Mileta* – ti su oblici u tim govorima pravilni, ali ne i u standardnome jeziku. Svaka sastavnica hrvatskoga jezika ima svoja pravila – ono što je pravilno u jednoj od njih ne mora biti pravilno u ostalima.

2.4.2.4. Sklonidba muškoga osobnog imena *Juraj*

Muško osobno ime *Juraj* mijenja se po *a*-sklonidbi. Pritom se iz osnove svih padežnih oblika (osim nominativa) gubi otvornik *a* (nepostojani *a*).

N	Juraj
G	Jurj-a
D	Jurj-u
A	Jurj-a
V	Jurj-u
L	Jurj-u
I	Jurj-em

2.4.2.5. Sklonidba dvostrukih osobnih imena

Skлонidba dvostrukih osobnih imena ovisi o načinu njihova pisanja:

a) ako se pišu nesastavljeno, sklanja se svaka sastavnica:

N *Sanda Lucija* – G *Sande Lucije*, N *Igor Marko* – G *Igora Marka*

b) ako se pišu s crticom, sklanja se samo druga sastavnica:

N *Sanda-Lucija* – G *Sanda-Lucije*, N *Igor-Marko* – G *Igor-Marka*.

2.5. Osobno ime i tvorbena norma

Sva jednostruka osobna imena s obzirom na tvorbenu strukturu možemo podijeliti u nekoliko skupina:

1. netvorenice (temeljna osobna imena, npr. *Ivan*, *Katarina*)
2. tvorenice
 - 2.1. izvedenice (*Ivanko*, *Anka*; *Ivica*, *Katica*; *Ivančica*)
 - 2.2. složenice (*Trpimir*, *Višeslav*, *Bratoljub*; *Anamarija*)
3. pokraćenice (*Bara* < *Barbara*, *Teo* < *Mateo*, *Teodor*)
4. preobraženice¹⁵ (*Višnja*; *Una*).

¹⁵Osobna imena preobraženice nastala su onimizacijom ili transonimizacijom. Onimizacija je prijelaz iz kategorije apelativa u kategoriju imena, npr. apelativ *Višnja* > ime (antroponim, osobno ime) *Višnja*. Transonimizacija je prijelaz imena iz jedne imenske kategorije u drugu, npr. hidronim *Una* > antroponim (osobno ime) *Una*.

Sufiksacija je najčešći tvorbeni način. Nekadašnji brojni sufiksi koji su sudjelovali u tvorbi osobnih imena (njih oko 300)¹⁶, danas su svedeni na nekoliko čestotnijih (npr. *-ić, -ko, -ica, -ka*).

Službeno osobno ime činjenicom je standardnojezičnoga sustava te je, bez obzira na svoju tvorbenu strukturu, nulte afektivnosti. Izbor službenoga lika u potpunosti je prepušten imenovateljima, a u neslužbenoj se komunikaciji osoba može imenovati različitim tvorbenim inačicama službenoga imena (*Katarina – Katarinčica, Katica, Katka, Katkica, Katja, Ketī, Ketica, Kaja...*).

2.6. Osobno ime i sintaktička norma

Dvostruko i višestruko osobno ime jest spoj riječi, ali spoj (najčešće) dviju ili više sastavnica među kojima ne postoji odnos glavna-zavisna sastavnica kao u apelativnih ili apelativno-imenskih sintagmema. Njihov razmještaj i kombinacija nisu uređeni ni određeni jezičnim zakonitostima, nego izvanjezičnim okolnostima – odlukom imenovatelja o slijedu sastavnica višerječnoga (višestrukoga) imena. Jednom zapisan u matičnu knjigu rođenih, slijed sastavnica postaje obvezatan u službenoj komunikaciji pri imenovanju dotične osobe. U neslužbenoj komunikaciji vrlo često dolazi, zbog nefunkcionalnosti višestrukoga imena, do njegova svođenja na samo jednu sastavnicu (npr. *Igor Marko>Igor*).

U uvodnome smo dijelu spomenuli da je službena antroponimijska formula, kad je u pitanju slijed njezinih sastavnica, osobnoimensko-prezimenska.

2.7. Osobno ime i leksičko-semantička norma

Imenska se specifičnost ogleda i na semantičkome planu. U onomastičkoj se literaturi mišljenja o značenju imena kreću u rasponu od tvrdnje da ime nema značenja, tj. da je semantički prazno (gola etiketa), preko mišljenja da kod imena dolazi do semantičke redukcije, do tvrdnje da ime ima najveću moguću mjeru značenja (Blanár 1996: 53).

Značenje imena nije jednako doimenskome značenju riječi/izraza na kojima se ono temelji – *Vesela* ne znači 'vesela', niti je *Divna* 'divna', *Leon* nije 'lav', *Filip* nije 'ljubitelj

¹⁶„Za izvođenje osobnih imena (...) služi preko 300 sufikslnih morfema koji se dodaju korijenu riječi“ (Šimundić 1988: XXI).

konja' niti je Šimun 'tuponos' itd. Doimensko je značenje nevažno za funkcioniranje imena. Što je osobno ime manje „razumljivo” na doimenskoj razini, to ono bolje obavlja svoju onomastičku funkciju precizne identifikacije i diferencijacije pojedinca. Onomastička obavjesnost obrnuto je proporcionalna sa značenjskom prozirnošću riječi u osnovi imena.

Mnoga su osobna imena (pogotovo u novije vrijeme) u svojem izvornom ili posredničkomu jeziku prilagođenom, ali hrvatskome jeziku neprilagođenom liku ušla u hrvatski antroponimikon. Prema njima ne postupamo kao prema apelativnim stranim riječima – ne kurziviramo ih u tekstu niti ih stavljamo u navodnike kako bismo upozorili na njihovu „tuđost”, ne prevodimo ih niti im tražimo odgovarajuću hrvatsku zamjenu. Svoj „osobnoimenski jezični purizam” možemo primijeniti pri izboru osobnoga imena, ali ne u fazi kada je ono već ušlo u osobnoimenski sustav.

3. Zaključak

Ovim kratkim prikazom pokazali smo da osobna imena svojim imenskim statusom (imenovanje pojedinca) iziskuju od autora normativnih priručnika da propise dodatno proširuju napomenama o izuzimanju osobnih imena od nekih općih zakonitosti (da je u osobnih imena zakonski lik taj koji diktira način njihova bilježenja, da je nositelj osobnoga imena taj koji određuje njegov izgovor, da neka pravila jesu zajednička osobnim imenima i neimenskim riječima, ali su ona u neimenskih riječi izuzetak, a u osobnih imena pravilo itd.). Osobna imena zahtijevaju „poseban tretman” u normativnim priručnicima. Njima se, čini se, najviše bave naši pravopisi (u kojima se nerijetko nalaze i sadržaji koji nisu pravopisne prirode). Osobna su imena, pretkazivo, i predmetom opisa (i propisa) naših gramatika. Unatoč uvrštenosti osobnih imena u pravopise i gramatike svjedoci smo da ti opisi (i propisi) nisu dovoljno iscrpni, temeljiti ni sustavni. Iz općih se rječnika osobna imena uglavnom izostavljaju pretpostavljajući postojanje posebnih rječnika osobnih imena (malobrojni naši rječnici osobnih imena vape za posuvremenjivanjem građe i njezine leksikografske obradbe).

Izvori i literatura

- Anić, Vladimir i sur. 2002. *Hrvatski enciklopedijski rječnik*. Novi Liber. Zagreb.
- Anić, Vladimir; Silić, Josip. 2001. *Pravopis hrvatskoga jezika*. Novi Liber – Školska knjiga. Zagreb.
- Babić, Stjepan; Finka, Božidar; Moguš, Milan. 1996. *Hrvatski pravopis*. Školska knjiga. Zagreb.
- Badurina, Lada; Marković, Ivan; Mićanović, Krešimir. 2007. *Hrvatski pravopis*. Matica hrvatska. Zagreb.
- Barić, Eugenija i sur. 1995. *Hrvatska gramatika*. Školska knjiga. Zagreb.
- Blanár, Vincent 1996. *Teória vlastného mena – Status, organizácia a fungovanie v spoločenskej komunikácii*. Veda, Vydateľstvo Slovenskej akadémie vied. Bratislava.
- Bošnjak Botica, Tomislava; Jelaska, Zrinka. 2008. Sklonidba muških osobnih imena i naglasna dvojnost. *Jezik*, god. 55. br. 5. str. 170 – 181.
- Frančić, Anđela. 1998. Pravopisna norma i službena imenska formula. *Jezična norma i varijeteti* (zbornik radova). str. 157–162. Zagreb – Rijeka
- Frančić, Anđela 1999. „Matiji se rodi Saša” – (osobno)imensko-prezimenske zavrzlake. *Riječ*, god. 5. sv. 2. str. 17–23.
- Frančić, Anđela. 2002. Uvid u osobna imena rođenih 2001. *Folia onomastica Croatica*, knj. 11. str. 77 – 93.
- Frančić, Anđela. 2003. Imena i standardni jezik. *Hrvatski književni jezik* (zbornik radova). str. 147 – 151. Budimpešta.
- Frančić, Anđela (2006) Što je osobno ime. *Folia onomastica Croatica*, knj. 15, str. 71–80.
- Frančić, Anđela; Mihaljević, Milica, 1998. Osobna imena stranog podrijetla u hrvatskoj antroponimiji. *Riječ*. god. 4. sv. 1. str. 30 – 34.
- Frančić, Anđela; Petrović, Bernardina. 2013. *Hrvatski jezik i jezična kultura*. Visoka škola za poslovanje i upravljanje „Baltazar Adam Krčelić“. Zaprešić.
- Gabrić-Bagarić, Darija. 2010. Četiri ishodišta hrvatskoga standardnoga jezika. *Fluminensia*, god. 22. br. 1. str. 149–162.
- Jozić, Željko i sur. 2013. *Hrvatski pravopis*. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Zagreb.
- Raguž, Dragutin. 1997. *Praktična hrvatska gramatika*. Medicinska naklada. Zagreb.
- Samardžija, Marko. 1999. *Norme i normiranje hrvatskoga standardnoga jezika*. Matica hrvatska. Zagreb.
- Silić, Josip. 1992. Status idionima u jeziku. *Radovi Zavoda za slavensku filologiju*, sv. 27. str. 115 – 122.

Šilić, Josip. 1995. *Morfologija hrvatskoga jezika : udžbenik za 2. razred gimnazije*. Školska knjiga. Zagreb.

Šilić, Josip; Pranjković, Ivo. 2005. *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*. Školska knjiga. Zagreb.

Šimundić, Mate. 1988. *Rječnik osobnih imena*. Nakladni zavod Matice hrvatske. Zagreb.

Šimunović, Petar. 1986. *Istočnojadranska toponimija*. Logos. Split.

Šimunović, Petar. 2009. *Uvod u hrvatsko imenoslovlje*. Golden marketing – Školska knjiga. Zagreb.

Težak, Stjepko; Babić, Stjepan. 1992. *Gramatika hrvatskoga jezika –priručnik za osnovno jezično obrazovanje*. Školska knjiga. Zagreb.

Ustav Republike Hrvatske. <http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/232289.html> (8. rujna 2014.)

Jezik adolescenata – od slenga preko kolokvijalnoga do standarda

1. Uvod

U ovom se izlaganju problematiziraju neke definicije jezika mladih kao važnog obilježja identiteta mladih, ponajprije adolescenata. S obzirom na složenost samoga jezika kao sustava s jedne te kao identificirajućega sredstva s druge strane nameće nam se i kompleksnost jezika mladih sa svim njegovim obilježjima i funkcijama. Osim prikaza nekoliko prihvaćenijih i češćih teorija i pristupa jeziku mladih ujedno će se dati i pregled nekih uobičajenih uloga koje ima jezik za mlade, posebno kako se njime služe u izgrađivanju te iskazivanju identiteta, ponajprije dobnih kao i o tome gdje, kako i kada se služe takvim idiomom pokušavajući razumjeti i zašto. U izlaganju se navode i neka obilježja jezika mladih, poput upotrebe slengizama, vulgarizama, kolokvijalizama, dijalektizama i sl. Na kraju će se pokušati problematizirati i kreativnu vrijednost takvoga adolescentskoga idioma.

2. Tko su mladi i što je jezik mladih?

Sama sintagma jezik mladih može se činiti problematičnom. Naime, obje riječi u ovoj sintagmi su zapravo vrlo teško *definirljive*. Dati jasnu, potpunu i zadovoljavajuću definiciju jezika nemoguće je, pa se time u ovom izlaganju niti ne bavimo.

S druge strane, iako se čini da se „zna tko su mladi” suvremene sociološke teorije pokazuju da je zapravo vrlo teško definirati „mlade”. Problem je, naime, u određivanju vremenske granice mladosti u odnosu na djetinjstvo i u odnosu prema odrasloj dobi jer se granice mijenjaju zbog tzv. produžene mladosti. Mladost počinje sve ranije, traje duže i završava sve kasnije (Tomić-Koludrović, Leburić 2001). Generacijska teorija mlade promatra kao grupu povezanu s dobi, tj. kao dobnu skupinu koja se razlikuje od svijeta odraslih i predstavlja prijelaz između djetinjstva i odraslosti. No, unutar te generacijske grupe razlikuju se podgrupe koje imaju neka zajednička obilježja, a koja proizlaze iz njihovog specifičnog načina obrade iskustava. Iz teorija u kojima se mlade promatra kao generacijsku grupu razvili su se različiti koncepti, jedan od najistaknutijih bio je koncept supkulture. Danas se općenito odbacuje ovaj pojam, no neki elementi koji su služili za međusobno razlikovanje pojedinih

skupina mladih, ponajprije specifičan jezik (sleng, argo), glazbeni i modni izričaj i dalje se koriste kao elementi kojima se mladi služe kako bi se identificirali na specifičan način. Danas se sve češće upotrebljava koncept životnog stila kojim se nastoji prikazati razlike i suprotnosti između adolescentskih vrijednosti i vrijednosti njihovih roditelja (Kotarba 1993). Životni se stil ponajprije promatra kao oblik otpora kojim mladi iznose svoje ideje, poglede, ali ujedno i suprotstavljanje uobičajenim vrijednostima i ideologijama. Govoriti o mladima danas zapravo znači govoriti o različitim životnim stilovima koji se formiraju u doba mladosti i pomažu im prenositi izraze svojeg društvenog i individualnog identiteta.

Jezik je samo jedan od semioloških sustava kojima se mladi služe za iskazivanje ili konstruiranje identiteta. No, jezik ima u tome posebnu ulogu. Naime, jezik je vrlo dobro sredstvo za održavanje granica grupe. Posebno se ističe sleng čija je društvena uloga markiranje pojedinih grupa. Hall i Jefferson (1993) smatraju da se upravo upotrebom jezika, tj. argoa ili slenga i posebno upotrebom naziva kojima se klasificira svijet izvan vlastite skupine, a koji imaju značenje samo za članove grupe, održavaju granice te grupe. Kao druga važna funkcija jezika mladih ističe se signaliziranje dobnoga identiteta, tj. mladosti. Npr. upravo se upotrebom recentnih slengovskih izraza pokazuje da osoba koja ga upotrebljava pripada tinejdžerskoj grupi. No, takvim se izrazima mogu i unutar velike generacijske grupe označavati manje grupe.

Govoreći o jeziku mladih, ističe se da je to generacijski jezik, tj. jezik grupe ljudi određene dobi. To je jezik kojim se služe mladi ljudi uglavnom u komunikaciji s drugim mladima, gotovo nikada u razgovoru ili komuniciranju s odraslima.

Dob osobe može se otkriti već iz samoga glasa. Naime, s obzirom na dob osobe mijenja se visina glasa. Osim visine glasa koja nosi informaciju o nečijoj starosti ili mladosti dob se može iskazati i upotrebom određenoga rječnika, gramatičkih obrazaca te samoga načina izgovora. Holmes (2001) ističe da postoje jezični obrasci koji se obično upotrebljavaju u nekoj određenoj dobi i smatra ih se prihvatljivima upravo za tu dob. Ona ih naziva *age-graded patterns* (dobnim obrascima) i mogu uključivati najrazličitije jezične elemente, npr. psovanje za koje smatra da je karakteristično upravo za tinejdžere.

Najuočljivije su dobne razlike upravo na leksičkoj razini. Osim leksičkih razlika te razlika u načinima kako se koristi jezikom postoje i mnoge druge jezične razlike koje su teže uočljive, npr. razlike u upotrebi nekih gramatičkih i diskursnih oznaka, zatim stavovima i idejama o vlastitome jeziku ili jezičnoj varijanti (Coulmas 2005). Sam je jezik sustav koji se neprestano mijenja, a mijenjaju

ga i pojedine generacije. Naime, jezik se prenosi s jedne generacije na drugu i svaka ga sljedeća prihvaća, ali dijelom i mijenja, stoga Coulmas (2005) ističe da zapravo svaka generacija iznova kreira jezik svojih prethodnika. Naravno, ne mijenja se jezik u potpunosti jer se onda njime više ne bi moglo komunicirati na međugeneracijskoj razini, ali se u određenoj mjeri on zaista mijenja. Razlike među generacijama dobro se vide u tome koje jezične elemente učestalo upotrebljava koja dobna grupa. Naime, više generacija koje žive u isto vrijeme upotrebljavaju isti jezik, ali ne na jednak način i upravo to može biti dobar pokazatelj nečije dobi, ali i sredstvo za iskazivanje dobne pripadnosti.

O jeziku mladih može se govoriti kao o zasebnoj varijanti koja ima svoje specifične zakonitosti, karakterističan način upotrebe kao i vrlo specifična, ponajprije leksička, obilježja. Osnovna je uloga jezika mladih isticanje grupne pripadnosti (ili identiteta) te uspostavljanje granica prema drugim grupama.

3. Obilježja jezika mladih

Nikolić-Hoyt (2007) ističe da je svako jezično ponašanje uvijek vezano uz neku kulturu i određeno pripadanjem upravo jednoj specifičnoj kulturi. Stoga i govor i jezik mladih sasvim očekivano odražavaju i kulturu kojoj pripadaju.

Vrijeme adolescencije obično se definira kao prijelazno vrijeme, kada mladi uče i usvajaju nove uloge te stječu neovisnost. To je vrijeme velikih promjena, kako u samom fizičkom razvoju mladih, tako i u kulturološkom i u društvenome. Osim toga, to je vrijeme kada adolescenti usvajaju nova znanja, otvaraju im se nove mogućnosti i stječu nova iskustva. To je vrijeme slabljenja utjecaja roditelja i roditeljske kulture i istovremeno jačanja utjecaja prijatelja i vršnjaka. Mladi se nastoje na neki način udaljiti od roditelja i drugih odraslih, posebno od njihovih utjecaja i na različite načine iskazuju bunt protiv autoriteta. Pobuna se može izraziti na mnoge načine: izgledom i odijevanjem te upotrebom posebnih jezičnih elemenata.

Mnogi autori (npr. Chambers 2003) ističu da jezični markeri dobi imaju dva cilja: jedan je šokirati i izazvati negodovanje odraslih, a drugi je da postanu prihvaćeni od svojih vršnjaka. Za mlade je važnije „držati korak” s modom od same mode, tj. je li netko član određene skupine vidljivo je po tome koliko je u trendu ili koliko je u skladu s najnovijim (ibid). Specifičan jezik i govor koji upotrebljavaju adolescenti može nastati kao posljedica pritiska grupe i uspostavljanja razlika prema odraslima, ali s jasnom identificirajućom ulogom (Møller, Quist 2003).

Dva najistaknutija obilježja jezika adolescenata svakako su sleng i vrlo velika upotreba kolokvijalizama. Ostala obilježja jezika mladih uključuju upotrebu dijalekatskih i nestandardnih jezičnih elemenata, neologizama i to ponajprije posuđenica i tuđica (danas su to primarno anglizmi), vulgarizama i psovki.

Upravo se uz adolescentsku dob i vezuje upotreba slenga kojim se služe kako bi iskazali pobunu. Važno je obilježje slenga vrlo brzo mijenjanje riječi koje brzo postaju moderne, ali i brzo prestaju biti moderne, stoga se one koji upotrebljavaju takve nemoderne riječi smatra autsajderima. Bucholtz (2000) pak smatra da je za same mlade važnije to što se slengom mogu odvajati i međusobno nego samo u odnosu na odrasle. Naime, u slengu su kao i u bilo kojoj drugoj jezičnoj pojavi prisutne varijacije i upravo te raznolikosti omogućavaju mladima da se identificiraju s nekim vršnjacima dok se od drugih razlikuju. Kao posebno važnu funkciju slenga Bucholtz (ibid.) ističe iskazivanje „hladnokrvnosti” i orijentiranosti prema trendovima i upravo se mladi koji su *cool* prepoznaju po tome što poznaju novitete u slengu čime pokazuju da su u trendu.

Svaka generacija ima svoj rječnik, izraze i fraze kojima se koristi na sebi svojstven način. Sleng kojim se služe mladi danas uglavnom preuzima riječi i izraze iz popularne kulture koji se šire putem medija, filmova i glazbe. Stoga bi se moglo zaključiti da tinejdžeri, budući da dijele zajedničku kulturu, dijele i zajednički sleng. No, unatoč tomu uvijek se mogu očekivati i regionalne razlike zbog specifičnosti pojedinih regija i gradova u odnosu na druge. Stoga je logično da postoje mnoge lokalne i regionalne razlike ponajprije što se tiče imena raznih dijelova gradova, mjesta za izlaženje, imena škola, nadimaka koje si mladi međusobno daju.

Osim što služi za međusobno identificiranje pripadnika iste grupe i isključivanja onih koji joj ne pripadaju, sleng mladima služi i kako bi impresionirali druge, tj. upotrebom novih izraza koje većina još ne zna osoba daje dojam posebnosti i modernosti. Mladi se često koriste slengom kako bi „obojili” svoj govor, dali mu živost i energiju.

Tinejdžeri se služe slengom ne samo u govoru već i u pisanju sms poruka i e-pošte prijateljima i vršnjacima te u pisanju blogova i rasprava na forumima.

S obzirom na to da se sleng brzo mijenja, riječi i izrazi karakteristični za jednu generaciju tinejdžera nisu prihvatljivi sljedećoj generaciji, a nakon nekoliko godina niti onima koji su ih koristili. Može se reći da slengovski izrazi i riječi žive toliko dugo koliko je jednoj generaciji potrebno da ih preraste. Mladima je sleng poput mode, brzo se mijenja i zamjenjuje drugim.

Kao drugo najuočljivije obilježje jezika mladih ističe se upotreba kolokvijalnih elemenata. Naime, prema mnogim istraživanjima upotreba kolokvijalizama najučestalija je upravo u adolescentskoj dobi, tj. adolescenti mnogo više i češće koriste kolokvijalne elemente nego djeca i odrasli. Kako osoba odrasta, kolokvijalizmi se reduciraju i ponovno su češći u starijoj dobi. Takvu znatnu upotrebu kolokvijalnih elemenata među tinejdžerima Holmes (2001) povezuje s isticanjem grupne solidarnosti i potvrđivanjem pripadnosti grupi, tj. ona smatra da su kolokvijalizmi kao i sleng „markeri solidarnosti”. S druge strane, Coulmas (2005) smatra da mladi biraju kolokvijalizme kako bi time pokazali da je jezik koji su dobili od starijih njihov i da ga upotrebljavaju i oblikuju kako im odgovara.

Kako je adolescencija doba pobune protiv autoriteta te vrijeme kada nastoje šokirati, mladi upotrebljavaju i one jezične elemente koje stariji ne odobravaju, poput psovki i vulgarizama. Stoga, govor i jezik mladih često obiluju vulgarizmima.

Mladi upotrebljavaju i mnoge druge jezične elemente znatno učestalije nego druge dobne skupine, npr. Tagliamonte (2005) ističe vrlo učestalu upotrebu diskurzivnih markera u engleskome poput *so, just i like* koje mladi koriste u interakciji s vršnjacima, a Macaulay (2001) ispituje učestalo upotrebljavanje oblika *be like* u govoru adolescenata. Hrvatski se tinejdžeri sve češće koriste kraticama u online komunikaciji ne samo kako bi ubrzali primanje i slanje poruka već i kao diskursne oznake (npr. *lol, btw, ot, jbg, ...*).

Zbog globalizacijskih procesa prisutnih u suvremenome društvu te internacionalizacije medija engleski postaje globalan jezik. Stoga dolazi do sve veće upotrebe engleskoga, ponajprije riječi, a on je i sve prisutniji zbog novih i popularnih medija, poput televizije, filmova, popularne glazbe i u posljednje vrijeme interneta. Učestalom upotrebom anglizama i pseudoanglizama mladi ujedno konstruiraju urbani mladenački identitet uključen u suvremene i popularne kulturne trendove. Elementi koje posuđuju pripadaju određenim domenama, ponajprije glazbi i modi te internetu. Ponekad se strane riječi unose kako bi se moglo imenovati neku novu pojavu ili stvar, a ponekad se koriste i kako bi se njima zamijenilo dobru, prihvatljivu i uobičajenu domaću riječ.

Mladi se često služe hiperboličnim načinom izražavanja, posebno u međusobnom komuniciranju, čime izražavaju svoj stav prema onome što govore, ali i prema osobi s kojom razgovaraju. Oni stvaraju vlastiti jezik upravo u međusobnom komuniciranju pa i njihov jezik nastaje iz njihove međusobne veze, bilo prijateljske, ili grupne. Tako stvoren vlastiti jezik postaje zajedničkim i u danoj je situaciji vrlo popularan, ali i vrlo promjenljiv s obzirom na to da se brzo gubi i zamjenjuje nekim drugim.

Dakle, istaknuvši neka obilježja jezika mladih, vidljivo je da se oni služe takvim specifičnim jezikom ponajprije za isticanje grupnih i dobnih identiteta te za iskazivanje pripadanja određenom životnom stilu. Iako je istaknuta vrlo učestala upotreba slengovskih izraza, kolokvijalizama, dijalekatskih elemenata, vulgarizama, posuđenica i slično, to nikako ne znači da se mladi ne služe standardnim jezičnim elementima. Naime, oni se samo više, tj. češće i u većoj mjeri služe navedenim jezičnim elementima u odnosu na djecu i odrasle, ali je njihov jezik obilježen i upotrebom standardnih jezičnih elemenata. Važno je svakako istaknuti i to da specifična leksička obilježja, poput slengovskih izraza i upotrebe psovki, kojima se služe mladi te izrazita stilska neformalnost nikako ne predstavljaju *lošu*, gramatički neispravnu upotrebu jezika. Korištenjem slenga, kolokvijalizama, posuđenica, i sl. vrlo se rijetko krši rečenična struktura, tj. sama je sintaksa jezika mladih u skladu sa sintaksom određenoga jezika. Uzimajući u obzir to da je sleng izrazito kreativan, da se u njemu riječi neprestano tvore, nestaju, stare zamjenjuju novima te oživljavaju zastarjeli slengizimi i slično, važno je napomenuti da i tvorba riječi u slengu slijedi, tj. poštuje norme tvorbe riječi u općem jeziku uključujući ograničenja ne samo u tvorbi riječi već i u glasovnim kombinacijama.

4. Umjesto zaključka

S obzirom na to da je ovo vrlo kratak prikaz samo nekih obilježja jezika mladih i nekih uloga koji takva varijanta ima u životu adolescenata, svakako treba istaknuti da su obilježja jezika kojim se mladi služe znatno brojnija te da su takve i funkcije njihova jezika. Svojom upotrebom jezika, kreiranjem novih riječi, kratica, sintagmi, upotrebom posuđenica, vulgarizama, slenga itd. mladi pokazuju kreativnost u „prilagođavanju” jezika sebi i svojim komunikacijskim, identifikacijskim i referencijalnim potrebama. Ovakva kreativnost svakako je važno obilježje adolescentskoga jezika i govora. Ona nužno ne mora ukazivati na opću kreativnost pojedinca, no svakako može biti poticajan moment. Ujedno vjerujemo da se ovakva kreativnost u jezičnom ponašanju tinejdžera može iskoristiti i u edukacijske svrhe približavajući mladima jezik te razvijajući interes za jezična pitanja korištenjem usporedbi i primjera upravo iz njihova vlastita idioma.

Zavičajni idiomi u nastavi Hrvatskoga jezika

(na primjeru slavonskoga dijalekta)

Načelo je zavičajnosti vrlo važno načelo u nastavi hrvatskoga jezika i književnosti i to kako u osnovnoj, tako i u srednjoj školi. Često je upravo to načelo zanemareno i postavljeno u drugi plan i to upravo izazvano raznim elementima izvanjezične zbilje (politika, mediji, globalizacijski trendovi, ulazak u EU).

Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa izdalo je Nacionalni okvirni kurikulum u kojemu se nalazi poglavlje naslovljeno Hrvatski jezik i njegovi idiomi. Upravo bi taj dio Nacionalnoga okvirnog kurikulumu trebao biti važan i zanimljiv za učitelje hrvatskoga jezika u osnovnim i srednjim školama. U hrvatskim se školama najveća pozornost pridaje učenju standardnoga hrvatskog jezika, što je dakako najvažnije i za svakoga učenika naših škola, ali ovim se poglavljem upućuje i na potrebu poštivanja i njegovanja zavičajnoga idioma na nastavi hrvatskoga jezika. U njemu stoji kako učenike valja ohrabriti, odnosno kako ih treba poticati na stvaralačko izražavanje na materinskome idiomu. Ovo je neosporno bitan i značajan poticaj za učitelje i učenike razredne nastave osnovnih škola budući da su to još uvijek vrlo mala djeca koja se lakše i bolje izražavaju na materinskomu idiomu negoli na standardnome jeziku kojim još uvijek nisu dovoljno ovladala. U posljednjih se nekoliko godina javlja i drugi problem koji je usmjeren na bolje poznavanje stranih jezika, engleskog i njemačkog negoli na poznavanje zavičajnoga govora. Vidljivo je da smo se našli u rascjepu standardnoga jezika prema zavičajnim govorima i standardnoga jezika prema stranim jezicima, odnosno prema globalizacijskim trendovima kojima smo svi izloženi. Jasno je da će pod utjecajem raznih izvanjezičnih čimbenika kojima su djeca svakodnevno izložena, radije svoju energiju, vrijeme i volju usmjeriti na učenje stranih jezika negoli na učenje seoskoga govora svoga kraja. I upravo u vremenu u kojemu živimo i u kojemu dolazimo do navedenih problema, valja postaviti pitanje potrebe poznavanja svoga zavičaja, njegovih kulturnih vrednota i općenito svrstavanja samoga sebe u prostor kojemu pripadamo i kojemu su pripadali naši pretci.

Kulturna je identifikacija svake osobe vrlo važna za osobni razvoj i samopouzdanje. Svaki bi naš učenik trebao poznavati svoj zavičajni govor, zavičajnu književnost, zavičajnu povijest, zavičajnu glazbu kao i zavičajnu umjetnost u najširem kontekstu. Zsigurno postoje načini kojima se učenicima svi ovi sadržaji mogu predstaviti na zanimljiv i poticajan način koji će ih i same potaknuti na dublja i šira istraživanja svoga zavičaja u najširem kontekstu te riječi. Dio problema leži u nastavničkom kadru koji je preopterećen svim drugim nastavnim sadržajima i koji se nema vremena, a često ni volje ni želje pozabaviti onim što bi mu trebalo biti vrlo blisko i dostupno.

Za potrebe ovoga rada proučavan je položaj zavičajnosti u nastavi hrvatskoga jezika u jednoj od regija Republike Hrvatske, točnije u Slavoniji. Slavonija je jedna od regija Republike Hrvatske koja se nalazi na njezinom istoku. U Slavoniji se govori slavonskim dijalektom koji predstavlja jedan od dijalekata štokavskoga narječja koji je osnovica i temelj standardnome hrvatskome jeziku. To je dijalekt koji je vrlo specifičan po svojim fonološkim, morfološkim, sintaktičkim i leksičkim osobinama, a posebice po naglasnom sustavu. Govori slavonskoga dijalekta prostiru se na čitavom području slavonske Posavine, Podravine, u dijelu Baranje i u Podunavlju te u nekoliko mjesta izvan Hrvatske. Dijalekt je to kojim govore samo i isključivo Hrvati, a ujedno je to najarhaičniji štokavski dijalekt koji još uvijek dobro čuva staroštokavske jezične osobine. Naziv slavonski nije jedini naziv koji se koristi za ovaj dijalekt. U upotrebi su još i ovi nazivi: staroštokavskišćakavski, nenovoštokavski arhaični, šćakavski dijalekt i šokački govori (naziv koji se koristi u narodu). Naziv slavonski dijalekt je najprihvatljiviji u odnosu na druge postojeće nazive.

Očuvanje arhaičnosti u slavonskome dijalektu zanimljivo je jezikoslovcima i to napose dijalektolozima, povjesničarima jezika i slavistima, ali bi trebalo biti zanimljivo i učiteljima i nastavnicima hrvatskoga jezika koji bi kroz postojeću arhaičnost i jezično bogatstvo mogli učiniti nastavu zanimljivijom, svrsishodnijom, a prvenstveno ju staviti u kontekst zavičajnosti i poznavanja svojega materinskoga govora. Hrvatski je jezik tronarječan i to ga čini posebnim u odnosu na druge slavenske jezike. Svako je narječje hrvatskoga jezika jednako vrijedno i jednako važno za hrvatski jezik u cjelini. Na takav bi način trebalo poučavati učenike već od 1. razreda osnovne škole pa kroz cijeli obrazovni sustav. Ne smije se dopustiti da se na temelju govora bilo kojega učenika stječu krivi dojmovi ili da ga se na temelju govora omalovažava. Trenutačna je situacija u hrvatskim školama vrlo nezahvalna jer učenici, već u

najranijoj dobi, radije uče i usvajaju strane jezike, prvenstveno engleski negoli se bave svojim zavičajnim govorom i zavičajnom književnošću. U hrvatskome obrazovnom sustavu sustavno postoji problem odnosa standardnoga jezika i dijalekata, a sada se nameće i problem globalizacijskih trendova, odnosno stranih jezika u odnosu na materinski hrvatski jezik i njegove idiome.

U aktualnom Nastavnom planu i programu za osnovnu školu u dijelu Odgojno-obrazovni, školski i nastavni rad stoji: „...njegovanje nacionalne i kulturne baštine, koje se odnose na izradbu i realizaciju projekata u istraživanju zavičaja, etnologije, turističke kulture i sl.“ (Nastavni plan i program za osnovnu školu, 2010.) Ovaj isječak potvrđuje bitnost poznavanja kulturne baštine svoga zavičaja što je svakako vrlo značajno za svakoga učenika i njegovo razvijanje svijesti o vrijednostima koje nudi naša kulturna baština, prvenstveno misleći na hrvatski jezik i njegove idiome, tu su naravno i povijest, glazbena i likovna umjetnost. Hrvatski nacionalni obrazovni standard također je bio na tragu istoga jer je u zadaćama nastavnoga predmeta Hrvatski jezik istaknuo: „osvješćivanje razlika između standardnoga jezika i zavičajnih idioma” te „postupno usvajanje hrvatskoga jezičnog standarda” (HNOS, str. 33.) Također je ovaj dokument istaknuo poseban dio pod naslovom Hrvatski jezik i njegovi idiomi u kojemu je navedeno: „Učenik tijekom školovanja tek treba naučiti standardni idiom, on do polaska u školu nije njime ovladao. Jedan je razlog to što se dotad služio (i) drugim hrvatskim idiomom, svojim materinskim, kojim bolje vlada nego standardnim. To se često pokazuje kada se učeniku dopusti, štoviše potiče ga se na stvaralačko izražavanje na materinskom idiomu, u čemu je znatno vještiji nego na standardnome kojim još nije posve ovladao. U tome se prepoznaje načelo zavičajnosti u nastavi hrvatskoga jezika.” (HNOS, str. 7.) Zadnji dokument koji je donijelo Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa jest Nacionalni okvirni kurikulum. U nacrtu toga dokumenta stajao je isti odlomak Hrvatski jezik i njegovi idiomi kao i u tekstu HNOS-a, čak s još nekim vrlo važnim detaljima: „Važno je da uoče supostojanje različitih idioma hrvatskoga jezika, njihove različite uloge, njihovu vrijednost i jedinstvenost te da ovladaju nužnima kako bi postali vješti govornici hrvatskoga jezika sposobni služiti se prikladnim idiomima, tj. okomito dvojezične, odnosno višejezične osobe.” (Prijedlog NOK-a, studeni 2008) U završnoj, objavljenoj inačici Nacionalnog obrazovnog standarda više nema poglavlja naslovljenog

Hrvatski jezik i njegovi idiomi što je zapanjujuće i vrijedno svake osude. Dakle, ponavlja se stara pogreška o potpunom zanemarivanju dijalekata u obrazovnom sustavu. To je nedopustivo jer se ipak ovdje radi o najvažnijem dokumentu našega obrazovanja, dokumentu na kojemu se treba temeljiti cjelokupan obrazovni proces. Doduše, u čitavom odjeljku koji je naslovljen Hrvatski jezik može se naći samo ovo: „Jezikom se izražava kulturno nasljeđe i prenosi kultura življenja, što uključuje i vrijednosti, norme i običaje pojedine zajednice“ (NOK) Svakako nedovoljno i preopćenito. Kao što se vidi svi naši dokumenti Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa nisu imali svijesti i spoznaja o važnosti prepoznavanja hrvatskih idioma u školskom sustavu unutar predmeta Hrvatski jezik.

Izvori

Hrvatski nacionalni obrazovni standard, Nastavni plan i program za osnovnu školu, <http://public.mzos.hr>, 24. veljače 2009.

Prijedlog nacionalnog okvirnog kurikuluma, studeni 2008.

Nacionalni okvirni kurikulum, srpanj 2010.

Literatura

Berbić Kolar, Emina. 2006. *Posavski govori u 20. stoljeću*. Magistarski rad. Filozofski fakultet u Osijeku. Osijek.

Berbić Kolar, Emina. 2009. *Govori slavonskoga dijalekta brodskoga kraja*. Doktorski rad. Filozofski fakultet u Osijeku. Osijek.

Berbić Kolar, Emina; Kolenić, Ljiljana. 2009. *Slavonski dijalekt u školi*. MagyarTannyelvetanítkezésKar. Szabadka.

Ivšić, Stjepan. 1913. Današnji posavski govor. *Rad* 196. 124. – 254. i *Rad* 197. 9. – 138. Zagreb.

Ivšić, Stjepan. 1951. *Iz naše akcentuacije i dijalekatske problematik*. Zbornik radova Filozofskoga fakulteta I, 359. – 378. Zagreb.

Kolenić, Ljiljana. 1997. *Slavonski dijalekt*. *Croatica*. 101.-117. Zagreb.

Kolenić, Ljiljana; Berbić Kolar, Emina. 2007. *Govor Starih Perkovaca*. *Šokačka rič* 5. 83. – 92. Vinkovci.

Lukežić, Iva. 1996. Polazišta i teze za opis iločke skupine govora. *Croatica*, prinosi proučavanju hrvatske književnosti. god. 26/42/43. 213. – 236. Zagreb.

Zavičajni idiomi u nastavi Hrvatskoga jezika (na primjeru slavonskoga dijalekta)

Petrović, Bernardina. 2004. Leksičke osobitosti mjesnih govora slavonskoga dijalekta u vinkovačkom kraju. Šokačka rič 1. Zbornik radova sa Znanstvenog skupa Slavonski dijalekt s posebnim naglaskom na lokalnim govorima vinkovačkoga i županjskoga kraja, Zajednica kulturno-umjetničkih djelatnosti Vukovarsko-srijemske županije. 65. – 81. Vinkovci.

Petrović, Bernardina; Brač, Ivana, 2008. Slavonski dijalekt u udžbenicima hrvatskoga jezika i književnosti

Moguš, Milan. 1995. *O problemima naše povijesnedijalektologije*. Hrvatski dijalektološkizbornik, knj. 9. 11. – 23. Zagreb.

Hrvatski dijalekti i mjesni govori u nastavi

Uvodne napomene

Živimo u vremenu sve jače vladavine mjesnih govora. Riječ je o procesu koji se počeo događati s demokratskim promjenama u Hrvatskoj. U početku je to bio svojevrsni odgovor na politički stav koji je, više ili manje otvoreno, omalovažavao jezične sustave koji nisu bili novoštokavski, osuđujući ih tako sa svakim novim naraštajem na sve manji broj govornika.

U hrvatskim znanstvenim i umjetničkim krugovima bilo je vrijednih nastojanja očuvanja dijalekatne baštine, ali ta su nastojanja uvijek ostajala na marginama onih standardnojezičnih. Osim dijalektoloških rasprava koje zapravo osim dijalektologa nitko ne čita (a i oni uglavnom samo ako moraju zbog potreba vlastite edukacije u struci radi osobnih srodnih istraživanja) - aktivnosti su se svodile na dijalekatne rječnike koji su ipak bili zanimljivi većemu broju ljudi (barem u određenom kraju), te na pisanje dijalekatnih književnih djela, i to uglavnom poezije, u znatno manjoj mjeri dramskih djela (najčešće umjetnički nepretencioznih kratkih komičnih scenskih tekstova), te izrazito malo prozih djela. Izuzmemo li ugledne književnike koji su pisali dijalekatnu poeziju (Nazor, Krleža, Domjanić, Gervais, I. G. Kovačić, Balota i drugi), dijalekatna se riječ mahom svodila na pučko stvaralaštvo, uglavnom zabavnoga karaktera. Devedesetih godina 20. stoljeća jedan od plodova jačanja hrvatskoga nacionalnoga samopoštovanja jest i svijest o čuvanju vlastitih mjesnih govora, dijalekata i narječja, što je opet rezultiralo objavljivanjem velikoga broja dijalekatnih rječnika i pjesničkih zbirki. O velikom rastu popularnosti dijalekatne leksikografije dovoljno govori činjenica da je u razdoblju od 1880. do 1990. objavljeno svega četrdesetak hrvatskih dijalekatnih rječnika, a od 1991. do 2005. čak šezdesetak novih. Posljednjih desetak godina taj tempo nije smanjen, pa danas već pojedini krajevi imaju zavidan broj dijalekatnih rječnika mjesnih govora. Za sada prednjači zadrarsko područje s čak deset dijalekatnih rječnika mjesnih čakavskih govora tiskanih od 1993. do danas, a novi su već u pripremi ili u tisku. Naravno, dijelom je taj procvat nastao i zahvaljujući razvoju računalne tehnologije koja je znatno pojednostavnila i ubrzala donedavno vrlo mukotrpan proces izradbe rječnika, posebice dijalekatnih, kako u fazi nastanka, tako i u fazi tiskanja te vrste djela. Kad je pak riječ o dijalekatnom pjesništvu, slobodno možemo reći da danas u

mnogim hrvatskim krajevima ima veći broj stihotvoraca koji pišu pjesme temeljene na pojedinim mjesnim govorima nego što je ne tako davno bilo hrvatskih dijalekatnih pjesnika ukupno. Možemo govoriti o formiranju brojnih dijalekatnih književnih krugova, kao što su npr. ivanečki i bednjanski u Hrvatskom zagorju. Na Jadranu ne samo što postoje književni krugovi teritorijalno vezani uz određena područja na obali ili na otocima nego čak i književni krugovi u pojedinim malim mjestima. Tako npr. u Vrbniku na Krku pjesnički krug broji čak četrnaest suvremenih dijalekatnih pjesnika, od kojih je osam živućih.

No svijest o čuvanju vlastite nacionalni baštine, uključujući i zavičajnu, nije jedinom razlogom suvremene afirmacije mjesnih govora i dijalekata. Drugi je razlog posve drukčije prirode. Naime, na svjetskoj se razini istodobno intenzivirao proces globalizacije s tendencijom rastakanja nacija i nacionalnih jezika, što se među inim postiže promicanjem regija kao zamjena za nacionalne države i regionalnih idioma na štetu nacionalnih jezika. Pritom nije više riječ o zbirkama riječi, književnim djelima ili kazališnim predstavama nego se mjesni govori pokušavaju nametnuti umjesto standardnoga jezika u službenoj uporabi, u državnim ustanovama, u različitim uslužnim djelatnostima, u trgovinama, na benzinskim crpkama, u restoranima i kavanama, ponekad čak i s propovjedaonica u crkvi. Sve više i nastavnici u školama, a pogotovu znanstvenici smatraju da smiju standardni jezik zamijeniti svojim mjesnim govorima. Osobno sam nazočila jednomu znanstvenom skupu u Hrvatskoj na kojem su dva referata održana na mjesnom govoru, a da za to nije bilo posebnoga razloga. Namjerno rabim sintagmu *na mjesnom govoru*, a ne na dijalektu, a pogotovu ne na narječju jer u takvim slučajevima zaista jest riječ o uporabi mjesnih govora jer su samo mjesni govori, kao i standardni jezik, konkretni jezični sustavi. Dijalektima i narječjima zbog visokoga stupnja jezične apstrakcije u praksi se nije moguće služiti. S te je točke gledišta danas apsurdno govoriti o čakavskom ili o kajkavskom kao o dvama jezičnim sustavima jer se zaboravlja koliko takvih sustava ima unutar same čakavštine ili kajkavštine, na sinkronijskoj razini.

Naime, potencijalnoga korisnika nekoga jezičnoga sustava ne zanimaju fonološke zakonitosti ni genetskolingvističke srodnosti dvaju mjesnih govora ili sustava. Njega zanima razumije li drugi mjesni govor, odnosno drugi sustav i ako ga razumije – u kolikoj ga mjeri razumije. Kada se čakavština postavlja kao poseban jezik u odnosu na današnji hrvatski

standardni jezik, redovito se potenciraju međusobne razlike, a pritom se „na mala vrata“ nameće zaključak kako su svi čakavski dijalekti i govori međusobno jako lako razumljivi. Istina je, međutim, da se unutar čakavskoga narječja današnji govori toga narječja razlikuju po naglasnom inventaru, po refleksu praslavenskoga poluglasa, po refleksu jata, po padežnim oblicima, po leksiku, ukratko – na svim jezičnim razinama. Npr. izvorni govornik mjesnoga govora grada Hvara imao bi poteškoća u komunikaciji s izvornim govornikom iz Vrbnika na Krku, ukoliko obojica ne bi znali standardni jezik. A obojica mogu mirne savjesti tvrditi da su pravi čakavci. Tako bi npr. Hvarani rekli *žene i dimje izile su me živega*, a Vrbničani *ženi i divojki živoga su me pojale*, u Hvaru se govori *danas, pas, carnjen, dubok, jedna jabuka, Uskars, zmaja, idan je, zapovidit, dide lavuro* a u Vrbniku u istom značenju *denes, pes, čevjen, gelbok, jedno jabelko, Vezem, kaška, jaden je, dat urdin, ded dela*. U Hvaru bi pitanje i odgovor glasili: *Di si bi? Ovode*. U Vrbniku se u istom značenju govori: *Kadi si bil? Evdi*. To je samo jedan od primjera koji jasno pokazuju kako pretpostavljeni zajednički čakavski jezik za sve govornike čakavskoga narječja, ili pak drugi za sve govornike kajkavskoga narječja, ili pak treći za hrvatske arhaične štokavce, ne bi bili bitno manje udaljeni od njima pripadajućih pojedinih mjesnih govora nego što je to standardni jezik kojim se služimo. Jedino što bi se time postiglo jest komadanje ionako maloga hrvatskoga naroda na nekoliko sićušnih naroda na regionalnoj osnovi, zapravo identitetski nedefiniranih koji se služe isto tako identitetski nedefiniranim standardnim ili bolje rečeno polustandardnim jezicima. Forsiranje pak mjesnih govora umjesto standardnoga jezika neizbježno vodi babilonizaciji hrvatskoga jezika. Zato je hrvatski standardni jezik iznimno važna kohezijska komponenta hrvatskoga naroda.

Kada se sve te činjenice u cjelini sagledaju, postavlja se opravdano pitanje kako u nastavi hrvatskoga jezika udovoljiti suvremenim potrebama promicanja mjesnih govora i njihovih vrijednosti u kontekstu hrvatskoga jezika u cjelini, te kako na pozitivan način promovirati hrvatska narječja. Zadatak nije jednostavan.

Mjesni govori u nastavi hrvatskoga jezika

U hrvatskoj je dijalektologiji prihvaćeno strukovno nazivlje prema kojemu je *mjesni govor* konkretan jezični sustav koji se ostvaruje u pojedinom mjestu (selu, gradu). Sustav

skupine govora već je na određenom stupnju apstrakcije jer *skupina govora* podrazumijeva samo one jezične značajke koje su zajedničke svim mjesnim govorima u toj skupini. Poddijalekti, a pogotovu dijalekti su na još višem stupnju apstrakcije, dok su tri hrvatska narječja kao jezični sustavi na vrlo visokom stupnju apstrakcije jer je mali broj jezičnih izoglosa koje povezuju sve mjesne govore jednoga narječja, a osobito je mali broj takvih izoglosa koje bi pritom bile diferencijalne u odnosu na ostala dva narječja. Sukladno tomu u hrvatskoj dijalektologiji općeusvojenomu nazivlju, dobro je i u nastavi jasno razlikovati nazive *dijalekt* i *narječje*, te govoriti o tri hrvatska narječja, a nipošto o tri dijalekta. Prihvatimo li leksikografsku definiciju da je *zavičaj* 'rodni kraj', značenje naziva *mjesni govor*, koji se rabi u dijalektologiji, uvjetno možemo poistovjetiti s nazivom *zavičajni govor* koji je uobičajen u nastavi hrvatskoga jezika. U nastavi koja je ponajprije usredotočena na jezik (a ne na književnost) treba poći upravo od zavičajnoga govora učenika. Doduše, danas zbog velikih migracija stanovništva u pojedinim razredima, posebice u većim gradovima, može biti problema s određenjem zavičajnoga govora, ali se ipak najbolje usredotočiti na onaj govor koji je zavičajni većini učenika. Upravo su u tom dijelu nastave velike mogućnosti za samostalni kreativni rad učenika. Već je više puta potvrđena dobra nastavna praksa povjeravanja učenicima izradbe malih zavičajnih rječnika, nerijetko i specijaliziranih, terminoloških, pri čem su od velike pomoći bake i djedovi, stariji susjedi i drugi izvorni govornici pojedinoga govora, naravno uz neizostavnu stručnu pomoć samih nastavnika. Takav tip rječnika neminovno je razlikovan u odnosu na standardni jezik. Međutim, samo skupljanje zavičajnoga leksika i utvrđivanje razlika u odnosu na standardni jezik nipošto ne smije biti jedina faza u tom učeničkom projektu, nego tek prva. Slijedi ona zahtjevnija, a to je utvrđivanje zašto se pojedine zavičajne riječi razlikuju od standardnojezičnih (pritom mislim na razlikovanje leksičkoga fonda, a ne fonoloških, morfoloških ili sintaktičkih posebnosti). Naravno, ta faza mora biti pojednostavljena i prilagođena učenicima koliko god je to potrebno. Najjednostavnije je najprije upozoriti na posuđenice, koje su uglavnom vrlo brojne u svim zavičajnim govorima. Potrebno je učenike upoznati što su to npr. turcizmi i koji su turcizmi u njihovu govoru najčešći, a u standardnom se jeziku ne rabe. Na isti način valja pristupiti romanizmima, germanizmima, hungarizmima i drugim posuđenicama u pojedinim zavičajnim govorima. Bitno je učenicima objasniti da nisu posuđenice najzanimljivije, a pogotovu ne najvrjednije u njihovu govoru. One su najčešće rezultat nepovoljnih povijesnih

okolnosti. Time se ulazi u treću fazu pristupa zavičajnomu govoru u nastavi, koja je možda najzahtjevnija, ali po mom mišljenju vrlo važna.

Ta faza ponajprije podrazumijeva otkrivanje riječi iz hrvatske jezične baštine u zavičajnom govoru, uključujući i one koje se u standardnom jeziku rabe rjeđe od usvojenih posuđenica ili nekih drugih riječi koje su također izvorno hrvatske. Najbolje je početi s onima najjednostavnijim kao što su npr. imenice *postelja* (*posteja, postija, postelj* i dr.), *objed* (*obed, obid* i dr.), *oganj* (*oganj, ogenj, jogenj, ogonj* i dr.), *rubac* (*robec, rubec* i dr.), *stuba* (*stelba* i dr.), *zdenac* (*zdenec* i dr.), glagoli *srditi se* (*sardit se, serditi se* i dr.), prezentski oblici *velim, veliš*, itd. Pritom valja izbjegavati svrstavanja tih riječi u neko od pojedinih narječja jer ih se većina susreće u svim hrvatskim narječjima, ili barem u dvama, barem u pojedinim dijalektima ili skupinama govora unutar tih narječja.

Zahtjevniji je posao upozoravanje učenika na one riječi iz pojedinoga zavičajnoga govora koje pripadaju hrvatskoj jezičnoj starini, a koje se ne rabe u standardnom jeziku ili se rabe u drugom značenju, kao npr. imenice *pod* (u standardnom jeziku je turcizam *kat*), *plisa* (*plesa, pljesa* i dr.) (u standardnom jeziku je turcizam *ćela*), pridjev *cijen* (*cin, cen, cien* i dr.) (u standardnom jeziku je grecizam *jeftin*), glagoli *delati* (*dilat*)¹⁷ 'raditi', glagol *ribat* 'loviti ribu na bilo koji način (udicom, mrežama i dr.)'. I u tom tipu primjera valja izbjegavati njihovo svrstavanje u neko od pojedinih narječja. Naprotiv, potrebno je upozoravati kako se zapravo gotovo sve riječi mogu susresti u svim hrvatskim narječjima, premda ne u svima jednako često. Ukoliko je to potrebno, nastavnici se mogu obratiti za pomoć nekomu od dijalektologa.

Zaključne napomene

Cilj je takvoga pristupa staviti pojedine zavičajne govore i narječja u kontekst hrvatskoga jezika u cjelini. Umjesto razlikovnoga pristupa koji je doduše najjednostavniji, ali najmanje koristan, može se, upravo putem zavičajnih govora, upoznavati učenike s temeljnim hrvatskim rječničkim blagom te im objasniti što su i koje su posuđenice i u zavičajnom govoru i u standardnom jeziku.

¹⁷ Tu obavezno valja upozoriti da se dijalekatna realizacija *dilat* 'raditi' ne smije miješati s anglizmom *dilati* u značenju 'raspačavati drogu'.

Marko Ljubešić

Uloga i značenje dijalekta u projektnoj nastavi

Položaj dijalekta u hrvatskom školskom sustavu

U preambuli *Nastavnog plana i programa za osnovnu školu* pronalazimo sljedeće zadaće hrvatskog jezika kao nastavnog područja:

- "osposobljavanje učenika za uspješno snalaženje u svakodnevnim priopćajnim situacijama
- ovladavanje jezičnim sredstvima potrebnim za uspješnu komunikaciju
- osvješćivanje potrebe za jezičnim znanjem
- suzbijanje straha od jezika
- osvješćivanje razlika između standardnoga jezika i zavičajnih idioma
- postupno usvajanje hrvatskoga jezičnog standarda".¹⁸

U svakoj od navedenih zadaća nastavnog područja moguće je spoznati važnost kontinuiranog i linearnog pristupa dijalektu (s osobitim naglaskom na učenikov vlastiti dijalekt) jer su upravo dijalekt i učenikova imanentna gramatika¹⁹ polazišta za kvalitetnu nastavu hrvatskoga jezika. Bez postupnog ulaženja u standardni jezik i shvaćanja kako je i učenikov dijalekt sastavni dio hrvatskoga jezika i čini njegovo jezično bogatstvo, neće doći do suzbijanja straha od jezika, odnosno učenici će već u najranijoj dobi stvoriti jezičnu barijeru prema potrebi usvajanja standardnog jezika i jezičnim znanjem uopće. Usvajanje standardnog jezika neizvedivo je bez dijalekta i uočavanja razlika između standardnog jezika i zavičajnih idioma.

Jedan od prvih metodičara hrvatskoga jezika Tone Peruško upravo je iz tog razloga osmislio i uveo kolegij *Nastava o zavičaju* na Pedagoškoj akademiji u Puli 60-ih godina 20. stoljeća kako bi buduće prosvjetne djelatnike pripremio za nastavu u kojoj će biti prisutna i zavičajna komponenta. Njegovu su ideju o važnosti zavičaja kao ishodišta kasnije nastavili i drugi hrvatski metodičari među kojima je na polju književnosti posebni doprinos dao Dragutin Rosandić, a na polju jezika i jezičnog izražavanja Stjepko Težak. Kao ključnu prijelomnu točku u odnosu odgojno-obrazovnog sustava prema zavičajnim idiomima može se s razlogom uzeti održavanje znanstvenog i stručnog skupa *Zavičajna književnost u nastavi*

¹⁸ Nastavni plan i program za osnovnu školu, MZOS, Zagreb, 2006., str. 25.

¹⁹ Stjepko Težak, Teorija i praksa nastave Hrvatskoga jezika I, Školska knjiga, Zagreb, 1996., str. 97.

gdje su se okupila tada najuglednija imena metodike hrvatskoga jezika te brojni drugi prosvjetni djelatnici. Sa spomenutog je skupa tiskan i zbornik 1975. godine u izdanju Čakavskoga sabora Žminj u kojem su jasno definirana stajališta o pristupu i važnosti zavičajnosti u nastavi materinskog jezika. Mnogi od tada donijetih zaključaka o važnosti i ulozi dijalekta i dijalektalne književnosti aktualni su i danas.

Projektna nastava

Suvremena metodička teorija i praksa u Hrvatskoj danas prepoznaje 10-ak metodičkih sustava: dogmatsko-reproduktivni, reproduktivno-eksplikativni, interpretativno-analitički, integracijsko-korelacijski, problemsko-stvaralački, komunikacijski, otvoreni, multimedijjski, timski i projekti (Rosandić, Bežen). Upravo je ovaj posljednji jedan od nasloženijih, metodički sustav koji iziskuje najopsežniju pripremu iz razloga što provođenje određenog projekta u odgojno-obrazovnom procesu iziskuje više vremena od ostalih metodičkih sustava. Danas ćemo na svakom koraku čuti spominjanje riječi *projekt* (od europskog projekta do nacionalnog ili nekog drugog) i upravo je na školskim ustanovama zadatak pripremiti učenike za ono što ih čeka kada izađu iz školskog sustava.

Ante Bežen kao prvi hrvatski metodičar koji je uvrstio projektne u metodičke sustave nastave književnosti u knjizi *Metodika - znanost o poučavanju nastavnog predmeta* ovako razrađuje projektne sustav:

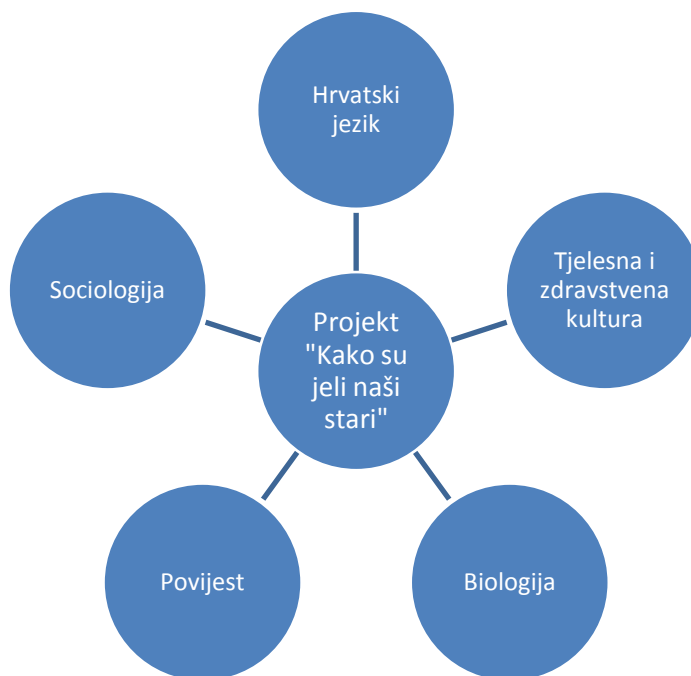
- u okviru projektne sustava učenici izrađuju nastavni projekt o nekoj temi u kome povezuju sve spoznaje o toj temi iz različitih izvora u osnovi teorija didaktičkog projekta;
- oko književnog teksta kao središnjeg elementa vežu se spoznaje iz raznih izvora vezane za temu teksta, a zatim se tema višezvorno sistematizira i sintetizira;
- učenik sam oblikuje projekt na zadanu temu;
- učitelj pomaže u odabiru teme i izvora te kontrolira sistematizaciju i sintezu znanja o temi;
- najčešći oblici rada su skupni, rad u parovima, individualni, višesmjerno komuniciranje, metoda istraživanja, raspravljanje, rad na tekstu i drugim izvorima znanja.²⁰

²⁰ Ante Bežen, *Metodika - znanost o poučavanju nastavnog predmeta*, Učiteljski fakultet - Profil, Zagreb, 2008., str. 303.

Na tragu važnosti i uloge dijalekta u hrvatskom odgojno-obrazovnom sustavu te projektne nastave kao najsvremenijeg metodičkog sustava u nastavku će uslijediti metodički model u kojem dolazi do pristupa zavičajnoj tematici s osobitim osvrtom na dijalekt.

Metodički model – „Kako su jeli naši stari“

Tema metodičkog modela naznačuje kako će u osnovi projekta biti gastronomija, disciplina koja u hrvatskom školskom sustavu nije izborila zasebno mjesto, već se njoj pristupa u sklopu drugih predmeta. Tako će i u ovom metodičkom modelu na temu „Kako su jeli naši stari“ biti prikazan projektni sustav u kojem dolazi do integracije i korelacije ovih predmeta: Hrvatski jezik, Povijest, Biologija, Sociologija i Tjelesna i zdravstvena kultura. Projektna nastava s ovom temom i integracijsko-korelacijskim vezama predviđena je za srednju školu. U osnovnim je školama pojedine sadržaje moguće integrirati u sklopu predmeta koji se podučavaju na određenoj razini odgoja i obrazovanja.

Grafikon 1: *Prikaz integracijsko-korelacijskih veza projektnog sustava*

Sam projektni sustav predviđen je kroz ove etape:

- sastavljanje projektnog tima i definiranje zadataka (zajedničkih i pojedinačnih)
- odrađivanje projektnih zadataka u sklopu pojedinih predmeta i zajednički
- priprema za prezentaciju dobivenih rezultata
- prezentacija
- analiza i definiranje novih projektnih zadataka.

U ovom projektnom sustavu naglasak je na tradicionalnim jelima određene regije koja svakodnevno odlaze u zaborav. Kako bi se očuvala u izvornom, gastronomskom obliku, tako i u jezičnim tragovima, potrebno je integrirati više predmeta i predmetnih područja s ciljem objedinjavanja projekta.

Na samom početku postavljaju se određeni zadaci i ciljevi:

Zajednički zadatak:

- utvrditi tradicionalna jela određenog kraja
- odrediti koja tradicionalna jela više nisu u našim jelovnicima
- prikupiti recepte za pripremu takvih jela
- odabrati jela koja se želi pripremiti i obraditi na pojedinim razinama.

U sklopu pojedinog predmeta učenici će rješavati ove zadatke:

Hrvatski jezik:

- analizirati leksik prikupljenih recepata (utvrđivanje dijalektalnih osobitosti, raslojenost leksika)
- sastaviti imanentni gastronomski rječnik određenog kraja
- analizirati grafijski sustav starih recepata i usporediti s novijim receptima
- potražiti stare priče, analizirati ih i pripremiti za izvedbu (literarna i recitatorska družina)
- snimiti tijek projekta (prikupljanje, priprema, prezentacija) - medijska družina.

Povijest:

- utvrditi porijeklo određenih jela i sastojaka
- pronaći stare kulinarske predmete (čaše, tanjure, vilice, žlice...) i opisati ih
- istražiti društveno-povijesni kontekst u kojem su se pripremala tradicionalna jela
- istražiti povijest kraja.

Biologija:

- analizirati sastojke koji se koriste u pripremi jela
- utvrditi proces nastanka pojedinog jela
- sastaviti autohtoni herbarij kraja
- pripremiti i izložiti začinsko bilje na prezentaciji.

Sociologija:

- istražiti načine druženja u određenom kraju
- definirati koja su se jela pripremala u kojim okolnostima (blagdanska jela, žetvena jela i dr.)
- analizirati društveni kontekst starih priča (položaj žene i muškarca, vrste poslova, djeca, vjerovanja...)

Tjelesna i zdravstvena kultura

- organizirati pješačenje krajem
- tradicionalni sportovi u tom kraju (boćanje, kartaške igre...)
- natjecanje u tradicionalnim sportovima.

Osobiti osvrt u ovom metodičkom modelu bit će na projektnim zadacima u sklopu Hrvatskog jezika kao i na izvannastavnim aktivnostima u kontekstu nastavnog predmeta. Navedeno će uz fotografsku dokumentaciju biti prikazano u prezentaciji i detaljnije razrađeno.

Zaključak

Važnost dijalekta u hrvatskom školskom sustavu od velikog je značaja. Dijalekt je sastavni dio hrvatskoga jezika i čini njegovo jezično bogatstvo. Naravno, standardni je jezik u osnovi nastave hrvatskoga jezika, no njegovo savladavanje i otklanjanje bojazni prema standardu najlakše je ako se njemu pristupa posredstvom dijalekta što u konačnici kod mladih ljudi rezultira jezičnom potpunosti. U suvremenom školstvu metodika nastave hrvatskoga jezika prepoznaje mnoge (tradicionalne i moderne) metodičke sustave među kojima posebno mjesto zauzima upravo projektni sustav, odnosno projektna nastava. Kroz projektnu nastavu moguće je integrirati različite sadržaje i korelirati s drugim predmetima što će omogućiti pristup projektnoj temi s drukčijeg, učenicima prilagođenijeg aspekta. Metodičkim je modelom prikazana integracija i korelacija raznih nastavnih predmeta s učenikovim zavičajem. Osnovni je naglasak u modelu na imanentnoj gastronomiji koja je nerazdvojiva s dijalektalnim specifičnostima - prvenstveno leksikom, a potom i drugim sastavnicama nastave materinskog jezika (književnošću, jezičnim izražavanjem i medijskom kulturom). Aktivnim korištenjem dijalekta u sklopu projektne nastave približilo se nastavu hrvatskog jezika (ali i drugih predmeta) zavičaju čime se dodatno motiviralo učenike na samostalni i kreativni rad. U konačnici se prisjetilo nekadašnjeg leksika i ostavilo zapisani jezični trag za neke nadolazeće generacije.

Onomastika u nastavi Hrvatskoga jezika

1. Uvod

„Imenoslovlje ili onomastika znanost je o imenima kao jezičnim, izvanjezičnim i nadasve kulturnim spomenicima.“ (Šimunović 2009: 15). Prema ovoj definiciji, onimi, kao predmet istraživanja onomastike, izvorom su i predmetom proučavanja različitih znanosti koje nisu izravno vezane za jezik ili jezikoslovlje. Kod nas se onomastika obrađuje u sustavu dijalektologije (jer nosi dijalektna obilježja), povijesti jezika (jer imena često okamenjuju starija jezična stanja), etimologije (jer je važan leksički sadržaj sadržan u imenu), ali i u sustavu suvremenoga jezika (s obzirom na gramatičke, osobito tvorbene te ortografske i ortoepske osobitosti).

S obzirom na temu Simpozija, sagledavat ću onomastiku iz perspektive dijalektologije, odnosno, u kontekstu nestandardnih jezičnih izraza i oblika.

U kratkom bih uvodnom dijelu podsjetila na onomastičku terminologiju te na kategorije o kojima ću govoriti. Dakle, riječ će biti o toponimima i antroponimima. Odnosno, u skupini toponima dodirnula bih se podskupina ojkonimima, hidronimima, mikrotoponimima, fitonimima, hodonimima, urbonimima; a u skupini antroponima spomenula bih primjere osobnih imena, osobnih i obiteljskih nadimaka, etnika, ktetika i zoonima.

Upozorila bih na razlikovanje pojmova ime – naziv – apelativ. Često se u govoru, ali i samim udžbenicima Hrvatskoga jezika ne razlučuju navedeni pojmovi. Tako da je naslov nastavne jedinice u jednom udžbeniku *Nazivi ulica, trgova...* umjesto *Imena ulica, trgova...* Imena su analitički izrazi te oni iz mnoštva istorodnih objekata izlučuju jedan upravo tim imenom, dok su apelativi (nazivi) sintetički izrazi, oni sintetiziraju predodžbu u vrstu srodnih objekata. Dakle, ime označuje pojedino unutar općenitoga, a apelativ uopćava sličnosti u jedno. Imena imaju denotativni karakter, a apelativi konotativni. „Apelativi konotiraju, vežu se uz predodžbu i preko predodžbe na određeni predmet istih atributa (pas, otok).“ „Vlastita imena ne konotiraju (ne uspostavljaju vezu s predodžbom, pojmom), one se izravno vezuju na objekt imenovanja.“ (Šimunović 2009: 25) Dakle, u tom je kontekstu krivo reći *naziv* ulice ili grada, trebalo bi reći *ime* ulice, grada...

2. Onimi kao primjeri nestandardnoga hrvatskoga jezika

Onimi mogu biti primjerima nestandardnoga hrvatskoga jezika na različitim jezikoslovnim razinama: ortoepskoj, fonološkoj, morfološkoj, na razini tvorbe riječi, ali i u proučavanju podrijetla i postanka riječi. U tom se smislu već naziru mogućnosti primjene onima u nastavi Hrvatskoga jezika u osnovnoj školi. Svaki kraj Hrvatske njeguje svoj lokalni govor, kako u svakodnevnoj komunikaciji, tako i mi u nastavi Hrvatskoga jezika upućujemo na osobitosti, različitosti i bogatstvo dijalektnih izričaja. Imena imaju svoj poseban život. Jedno ime može nositi mnoštvo različitih obilježja: jezična, povijesna, kulturološka, geografska, poljoprivredno – gospodarska.

Ono što je još važno za nastavu Hrvatskoga jezika, a također proizlazi iz primjene lokalnih onima u nastavi, jest primjena načela zavičajnosti za što nam nekada u samoj nastavi nedostaje primjera. Ovo proizlazi iz činjenice da su onimi uvijek odrazom pripadnosti određenom kraju Hrvatske.

3. Onomastika u nastavi Hrvatskoga jezika

Više je načina kako prikupiti onime određenoga kraja, no većina ih se zasniva na terenskom radu, posebice ako je prikupljanje imena u ruralnoj sredini. U urbanim se sredinama može prikupiti građa u arhivima što onda iziskuje određeni mini projekt koji bi ujedinio Hrvatski jezik i Povijest, a može i Geografiju. Projekti i mini projekti koje sam provodila s djecom uglavnom su se zasnivali na terenskom radu, odnosno na razgovoru s ispitanicima i snimanju. S obzirom na to da moja škola u Semeljcima ima 6 područnih škola (Kešinci, Koritna, Mrzović, Vrbica, Forkuševci i Vučevci), pružaju se velike mogućnosti u prikupljanju onima, no o njihovoj primjeni onda treba povesti računa. Odnosno, kada želim u nastavi primijeniti određeno ime, vodim računa o tom da pripada onomu selu ili selima odakle su djeca toga razreda. Naravno da ne isključujem ni ostala sela jer se na taj način djeca zbližavaju, a i upoznaju povijest, kulturu i tradiciju ostalih sela.

Što se tiče nastavnih konkretnih jedinica u kojima primjenjujem onime, njih je nekoliko u svakom razredu. Ono što se proteže tijekom svih četiriju godina viših razreda, to je obradba pisanja velikoga slova gdje je neizbježna primjena lokalnih onima. U petom se

razredu lokalni onimi mogu primijeniti i u obradi ili ponavljanju vrsta riječi, konkretnije, imenica – vlastitih imenica, osobnih imena, zbirnih imenica.

U šestom se razredu obrađuje u književnosti pojam anegdote gdje onda obično očekujemo da djeca napišu vlastitu anegdotu. Ponekad zadamo temu vezanu za neku obiteljsku anegdotu, a moguće je zadati temu: Kako je nastao vaš obiteljski nadimak? Kako je preporuka da u lektirne naslove uvrstimo knjige koje su vezane za zavičaj, u šestom razredu jedan je od naslova Šokci i šokadija u književnoj riječi. Nakon obradbe djela uočavamo zajedničke osobitosti djela, a tada analiziramo i jezik i stil tekstova gdje se susrećemo s nekim kategorijama onomastike s kojima su učenici već upoznati, te su im time zanimljivi jer je to nešto s čime oni žive svakodnevno.

Sedmi razred donosi nove mogućnosti prikupljanja onomastičkih materijala prilikom obrade legendi i mitova. Svaki prostor ima svoje priče o postanku imena naselja, šuma, ulica, obiteljskih nadimaka. Već sam spomenula naglaske koje radimo s učenicima u sedmom razredu. Onimi mogu ovdje biti od velike pomoći kako bismo pokazali standardni četveronaglasni sustav hrvatskoga jezika, ali i nestandardne izričaje koji su u narječnoj uporabi, a učenicima uobičajeni. Na prvom mjestu ovdje mislim na akut, već sam ga u uvodu spomenula, koji je tipičan za đakovačka sela i Slavoniju, odnosno, za posavske govore.

Primjeri nastandardnih oblika onima mogu se primijeniti u obradi narječja: nestandardni naglasci, provođenje / neprovođenje glasovnih promjena, nestandardni nastavci posvojnih pridjeva, gubljenje ili izmjena glasova, nestandardna tvorba riječi, tuđice, arhaizmi, odnosno, podrijetlo riječi. Onime možemo primijeniti i u obradi izbornoga sadržaja tvorbe riječi.

Osim što lokalne onime možemo primijeniti u konkretnim nastavnim jedinicama, možemo osmisliti mini – projekte na razini jednoga ili više razreda. Projekte koje sam radila na polugodišnjoj ili mjesečnoj bazi bili su vezani za prikupljanje mikrotoponima, hidronima, hilonima, hodonima, antroponima (obiteljski nadimci, osobni nadimci, zoonimi). Princip je uvijek isti: podjela učenika po parovima ili manjim skupinama s obzirom na selo kojemu pripadaju, potraga za ispitanicima, razgovori sa zadanim ciljanim pitanjima koja motiviraju

ispitanika, snimanje razgovora i transkripcija (eventualno stavljanje naglasaka), izlaganje uz pomoć slikokaza ili plakata (ovisno o dobi djece) te komentiranja i sinteza prikupljanoga.

Do sada smo prikupljali imena ulica (naravno, ne službena imena ulica, nego njihove stare seoske nadimke), imena životinja, imena potoka, kanala, jezera, imena šuma i dijelova šuma, imena polja, rudina.

Svi su projekti bili na razini razreda, osim prikupljanja hilonima jer je te školske godine temom godišnjega projekta na razini škole bila Šuma. Ovaj je projekt bio najopsežniji i najdetaljniji.

Svi rezultati rada s učenicima na ovaj način, odnosno rezultati istraživanja, primjenjivi su u nastavi i kao takvi trajan izvor materijala za nastavu. Konkretni su rezultati popisi različitih onima, njihova zanimljiva tumačenja, primjeri za rad u nastavi, odnosno primjeri za određene nastavne jedinice, primjeri nestandardnih i standardnih onima, upoznavanje učenika s lokalnom kulturom, poviješću, gospodarstvom, odnosno poljoprivredom, i neizbježno upoznavanje lokalnoga govora, narječja.

4. Zaključak

Onimi eksplicitno u sebi nose cijele priče, legende, obilježja, tumačenja i kao takvi su zanimljivi i bez nekakve jezikoslovne analize, posebice ljudima koji su okruženi njima u svakodnevnom životu. Svako osobno ime nosi svoju priču o podrijetlu, a i nositelj imena ima svoju priču zašto je baš to ime dobio.

Imena se mogu rabiti i u nastavi Građanskoga odgoja kao motivacija ili kao primjer nečemu, primjerice aspekt odnosi muškarci i žene nekada i danas. Ovdje posebice mislim na kategoriju obiteljskih nadimaka. Obiteljski su nadimci najčešće nastajali od muških osobnih imena, puno češće nego od ženskih. Od ženskih su osobnih imena nastajali onda kada je žena bila bogata pa je ili donijela veliki miraz ili se muškarac 'udaio' u kuće bez sina – nasljednika. Dakle, riječ je o svojevrsnoj nenamjernoj, ali sustavnoj diskriminaciji.

Imena su nastajala neovisno o standardnim jezičnim sustavima da bi neki vremenom postali dijelom standarda, a neka su ostali na nekakvoj nestandardnoj razini.

Toponimi su najčešće nastajali, posebice mikrotoponimi, na osnovi nekakvih različitosti u odnosu na ostale imenovane objekte u svojoj okolini jer je različitost ono što čini jasnu i preciznu razlikovnost među objektima, a time i među njihovim imenima. A čim je nešto drugačije, odmah je i zanimljivo.

Veliki je prostor iskoristivosti onima u nastavi Hrvatskoga jezika, ali očito i u okviru drugih predmeta. Neizostavna je nastava Povijesti jer svi žele znati nešto o lokalnim povijesnim pričama. Zanimljivo je istražiti zašto baš neko polje nosi određeno ime jer opet je tu nekakva priča. Ako i ne postoji među ljudima kao legenda ili zanimljiva priča koja se prenosi generacijama, pučkom se etimologijom može doći do nekakvih odgovora koji će, iako će se zasnivati na pretpostavkama, biti zanimljivi djeci kao priča, a onda i kao podloga za daljnje istraživanje.

Samo je ime podložno jezičnim istraživanjima koji ne moraju nužno biti na nekakvoj visokoj jezičnoj razini, dovoljno je djeci osvijestiti da ono što uče na svakodnevnoj nastavi Hrvatskoga jezika, pritom posebice mislim na jezično područje, postoji u svakodnevnoj komunikaciji, pa da postanu svjesni kako svi oni apstraktni pojmovi s kojima se susreću u nastavi jezika, zapravo postoje u njihovoj svakodnevici i žive svoj vlastiti zanimljivi život. Dakle, ne samo u standardnom jeziku, nego i na svim razinama nestandardnoga jezika.

Nestandardnojezični elementi u publicističkome funkcionalnom stilu

U radu se govori o nekim nestandardnojezičnim elementima u publicističkome stilu, tj. u onome dijelu publicističkoga stila koji se u načelu ostvaruje na standardnome jeziku. Nestandardnojezični elementi ukratko se prikazuju na pravopisnoj te gramatičkoj razini, a zatim se pozornost usmjeruje na leksik koji ne pripada standardnomu jeziku, a pojavljuje se u tekstovima pisanim njime (ili u tekstovima koji bi njime trebali biti pisani). Posebno se govori o nestandardnojezičnim elementima na leksičkoj razini u časopisima za mlade te nestandardnojezičnim elementima u poslovnim časopisima.

Ključne riječi: hrvatski standardni jezik, publicistički funkcionalni stil hrvatskoga standardnoga jezika, časopisi za mlade, poslovni časopisi, žargonizmi, nazivi

0. Uvod

Publicistički funkcionalni stil u svim se podjelama funkcionalnih stilova²¹ spominje na središnjemu mjestu. Upravo ta činjenica veoma slikovito opisuje njegovu funkciju u standardnome jeziku. Kao središnji stil, onaj stil koji se nalazi između književnoumjetničkoga i razgovornoga (u kojima se norme standardnoga jezika razumijevaju manje strogo) s jedne strane te administrativnoga i znanstvenoga (u kojima se norme standardnoga jezika poštuju dosljedno) s druge, kao stil koji se podjednako često ostvaruje u govornome i pismenome obliku te kao stil koji je žanrovski i tematski veoma raslojen i kojemu su govornici hrvatskoga jezika – primatelji medijskih sadržaja – svakodnevno izloženi, on ima velik utjecaj na oblikovanje norma standardnoga jezika. Osim utjecaju drugih funkcionalnih stilova publicistički je stil izložen i mnogim nestandardnojezičnim utjecajima, osobito, barem kad je riječ o leksičkoj razini, žargonizmima i stručnome žargonu. Nestandardnojezični se elementi u publicističkome stilu mogu pratiti na svim razinama: pravopisnoj, gramatičkoj i leksičkoj.

²¹ Silić (2006.), Badurina, Kovačević (2001.), Frančić, Hudeček, Mihaljević (2005.), Hudeček, Mihaljević (2009.), Hrvatski jezični savjetnik (1999.), Hudeček, Vukojević (2009.).

1. (Ne)standardnojezični elementi na pravopisnoj razini

Naslov bi ovoga poglavlja mogao biti i: *Je li sve što odudara od pravopisne norme u publicističkome stilu nužno nestandardnojezično?* U publicističkim tekstovima nalazi se dosta pravopisnih pogrešaka. Osobito su česte pogreške koje se odnose na uporabu zareza (npr. pisanje zareza iza priložne oznake, nerazlikovanje restriktivnih i nerestriktivnih rečenica), uporabu gornjih jednostrukih i dvostrukih navodnika, pogreške u pisanju velikoga/maloga slova, nerazlikovanje spojnice i crtice (osobito u internetskim izdanjima novina: *Iako mu na Svjetskom prvenstvu, predsezoni, debiju i čak na treninzima nije išao šut, u samo nekoliko minuta na parketu sve je izgledalo bolje - zabio je tri trice iz tri pokušaja.* VL), pisanje prekratkih crtica u navođenju, zanemarivanje bjelina (često između crtice i teksta u navođenju i u rezultatima: *Vodili su 61:58 vrlo brzo, ali samo u četiri minuta Grizzliesi odlaze na 66:63 i više nije bilo povratka.* VL), nepotrebno stavljanje riječi u prenesenome značenju, novotvorenica i frazema u navodnike: *Dražen je dvije godine čekao pravu priliku, a Francuz Rigaudeau žalio se da se u NBA ligi igra "buldog-košarka".* VL, *Želio je zabaviti navijače Werdera i "ubio" je utakmicu.* VL, pokrate se zapisuju u nominativu iako su u kosome padežu, npr. *Ako postoji poraz s kojim sportaš ne mora biti razočaran, onda je to svakako ovaj kojeg je Cedevita doživjela u 3. kolu Eurolige protiv moćnog CSKA (72:76).* VL, pogrešno se zapisuju oblici stranih riječi i imena: *Ovisni ste o smartphonima?* 24 sata, pogrešno se zapisuju brojevi prilozi u kojima se osnova zapisuje brojkama: *Kod 70:74 imala je Cedevita 20-tak sekundi prije završne sirene priliku za smanjiti na minimalan zaostatak.* VL itd.

Međutim, u novinskim tekstovima ima i priličan broj odstupanjima od (opće) pravopisne norme koja su postala nekom vrstom neverificirane, (normativnim priručnicima) nepotvrđene pravopisne norme novinskih tekstova. Npr., pravopisno je pravilo da rečenica završava točkom (ili upitnikom, uskličnikom, trotočkom). Novinski uvodi (glave, *leadovi*) ne završavaju točkom, čak ni kad se sastoje od nekoliko rečenica. Točkom ne završavaju ni rečenice u potpisu ni rečenice u okvirima. Dakle, nepisano je pravilo da tekst u opremi novinskoga članka ne završava točkom. Tu nije riječ o kršenju pravopisne norme ni o tome da bi novinari/urednici u navedenim slučajevima trebali poštovati pravopisno pravilo i stavljati točke (upitnike, uskličnike, trotočke) u posljednjim rečenicama uvoda, potpisa ili

okvira. Riječ je o tome da pojedini funkcionalni stilovi i pojedina strukovna područja imaju pravopisne navike koje su vremenom postale nepisanim pravopisnim pravilima. Ono što je s takvim pravilima usklađeno ne treba ispravljati, nego obuhvatiti posebnim funkcionalnim pravopisom²², u ovome slučaju novinskim²³.

To međutim ne znači da su svi pravopisni elementi u novinskome tekstu usklađeni ili s općim pravopisom ili s uzusnim pravopisom niti da se svako odstupanje od opće pravopisne norme može tumačiti kao poštovanje nepisanih pravila funkcionalnoga (novinskog) pravopisa.

Na svim jezičnim razinama, pa tako i na pravopisnoj, primjetne su razlike između internetskih izdanja i tiskanih izdanja. U internetskim se izdanjima npr. krši pravilo da u opremi teksta na kraju nema točke. Nemarnija su prema razlikovanju crtice i spojnice, bjelinama. Pravila koja bi mogao obuhvatiti funkcionalni pravopis za tiskana izdanja novina često se krše u internetskim.

2. Nestandardnojezični elementi na gramatičkoj razini

U publicističkome funkcionalnom stilu česta su i odstupanja od gramatičke norme²⁴. U njemu se često nalaze gramatički elementi razgovornoga stila koji ne pripada standardnomu jeziku ili gramatički elementi koji pripadaju razgovornomu funkcionalnom stilu standardnoga jezika. Dosljedno nepoštovanje normativnih pravila koja vrijede za publicistički funkcionalni stil u novinskim tekstovima otvara mogućnost da neke činjenice razgovornoga stila putem publicističkoga uđu u općestandardnu jezičnu normu. Stoga bi novinari osobitu pozornost morali posvetiti upravo jedinicama obuhvaćenim pravilima koja se najčešće krše i izbjegavati njihovo kršenje jer je stabilnost u vremenu jedna od značajka standardnoga jezika, a pridjev

²² Pod nazivom *funkcionalni pravopis* podrazumijeva se pravopis koji se bavi odstupanjima od opće pravopisne norme u pojedinome području. On bi trebao sadržavati zapisan i uređen (s razriješenim nedosljednostima), usustavljen uzusni pravopis. O odnosu pravopisa i dizajna vidi Hudeček, Vučić (2014.).

²³ O pravilima i metodama uspostave funkcionalnoga novinskoga pravopisa na primjeru analize strategija navođenja u novinskome tekstu govorile su autorica ovoga rada i Milica Mihaljević na skupu *Jezik medija nekada i sada. Rad Navođenje u novinskome tekstu* u pripremi je za objavljivanje u zborniku skupa.

²⁴ Pregled najčešćih odstupanja od gramatičke norme u publicističkome stilu dan je u Hudeček, Mihaljević (2009.), a pregled najčešćih pogrešaka u učeničkim esejima u Hudeček Mihaljević (2014.). Vidi se da je često riječ o sličnim pogreškama, što potvrđuje da je i jezik učenika i jezik novina pod snažnim utjecajem razgovornoga stila koji ne pripada standardnomu jeziku.

elastična kojim se ta stabilnost opisuje odnosi se u prvome redu na leksičku razinu i otvorenost leksika novim riječima nužnima za označivanje novih predmeta i pojava.

Ponovno bez namjere da se ovdje donese potpuni pregled pogrešaka na gramatičkoj razini u novinskim tekstovima, spomenimo samo najčešće, upravo one koje su unos iz razgovornoga stila. To su npr. uporaba akuzativa za živo zamjenice *koji* u označavanju neživoga: *Hrvati među 3.000 putnika kruzera 'Costa Magica' kojeg su u četvrtak pokušali oteti teroristi* VL, sklonidba posvojnih pridjeva po pridjevnoj sklonidbi: *Željka Antunović dio Josipovićevog izbornog stožera* NL, sklonidba posvojnih zamjenica za 3. lice po pridjevnoj sklonidbi: *Filip Hrgović sparira s Pulevom uoči njegovog dvoboja s Kličkom* JL, uporaba pasiva umjesto aktiva (često u izrazu *od strane*): *Nažalost, Pacersi su poraženi od Grizzliesa sa 89:97.* VL, pogrešno sklanjanje stranih imena i naziva: *Neće doći do sankcija zbog lex Perkovića* VL, uporaba nesklonjivih apozicija: *Iako sada pucaju loše, NBA treneri svojim Hrvatima ipak vjeruju.* VL, *U tom slučaju Offtime aplikacija prava je stvar za vas! 24 sata,* te pogreške u sročnosti i upravljanju, uporaba imenskih skupina s genitivom umjesto skupina s pridjevom, stavljanje enklitike na pogrešno mjesto u rečenici, uporaba skupine *da li* umjesto skupine *glagolski predikat / glagolski dio predikata + li*, uporaba prijedloga *sa* umjesto prijedloga *s*. Tu su i mnogobrojne pogreške povezane s uporabom veznika i prijedloga.

Dopuštenom gramatičkom značajkom novinskoga teksta²⁵ može se npr. smatrati nesklanjanje brojeva *dva*, *tri* i *četiri*, osobito kad su dijelovi prijedloznoga izraza²⁶ i nenevezivanje pridjeva i zamjenica.

3. Nestandardnojezični elementi na leksičkoj razini

3.1. Nestandardnojezični leksik u časopisima za mlade

Pokušat ćemo odgovoriti na pitanje: *Jesu li časopisi za mlade pisani jezikom mladih?* Prva značajka jezika mladih jest uporaba žargona. Žargon ne pripada razgovornomu funkcionalnom stilu standardnoga jezika, pa tako ni standardnome jeziku. On jest značajka razgovornoga stila, ali nije značajka razgovornoga funkcionalnog stila standardnoga jezika. Obilježje žargona na leksičkoj razini su žargonizmi. Prvo što se može primijetiti kad se u ruke

²⁵ Više o dopuštenim značajkama publicističkoga stila u Hudeček, Mihaljević (2009.)

²⁶ Hudeček, Mihaljević (2009.), Pranjković (2005.)

uzme koji časopis za mlade jest razmjerno obilna uporaba žargonizama. Evo nekoliko primjera tekstova iz časopisa za mlade:

Teen

Evo super prilike za cure i dečke koji vole mrak mobitele. HTC Wildfire Smartphone idealan je za ljubitelje društvenih mreža i za obožavatelje touch screen sučelja. Zbog jednostavnog korištenja super je izbor za sve one kojima je ovo prvi Smartphone.

Taylor vs. Miley: Dobre cure su podivljale

Teen rivalke Taylor Momsen i Miley Cyrus svojim ispadima pune novinske stupce i priskrbuju si sve više neprijatelja

Zgodni dečko William Moseley glavna je faca novog nastavka Narnijskih kronika. Film je nedavno stigao u kina pa zasigurno želiš doznati i najmanju sitnicu o ovom komadu.

Ok!

Samo luzeri hejtaju

Brojke su zastrašujuće: Istraživanja pokazuju da je 49% mladih doživjelo neku vrstu ponižavanja na internetu. Čak njih 19% priznaje da su bili počinitelji takvih ružnih radnji. (...) Strah, stram, depresija... samo su neke od posljedica s kojima se svakodnevno suočavaju mladi koji svakodnevno trpe neki oblik cyberbullinga. U najgorim slučajevima, nasilje na internetu može čak potaknuti misli o samoubojstvu. (...) Znaju to i mnoge poznate face koje su se i same susretale s hejterima na svojim Facebook i Twitter profilima. (...) I pjevačica Demi Lovato često ističe koliko je pristojnost važna u komunikaciji na webu. (...) I, zaista, svatko od nas može pomoći da internet postane ugodnije mjesto za život! Kako? Pomoću osnovnih pravila lijepog online ponašanja...

Žargon je prisutan i u tekstovima uzetim s foruma i pričaonica na kojima se okupljaju mladi:

<http://www.teen385.com/forum/index.php?topic=9379.0>

ajme tak rano..mslm ne želim se miješat ali ipak meni je to prerano..s 12 kao djevojčica mala nositi ženstvene štikle ??? nezz baš ja imam 15 pa najviše od svega volim svoje starke :D ..cipelice i štiklice su no no..iako imam cipele i čizmice na manju petu tek tako za neke svečane prigode ;) ne mogu sebe zamisliti kako sam u gradu u štiklama i plešem tam oh no xD rađe ja starkice,suknjicu i tuniku i ajmo u provod ;)

...

A ko si ti da govoriš take stvari...Oduvijek sam probavala mamine i sestrine štikle i hodala u njima po kući..Moš mislit,ti znaš..Jbt šta si djeca sve dopuštaju normalno da nisam odma išla u svatove u njima,al i kad su me bolile noge, trpila sam...

<http://www.index.hr/forum/51/teen/tema/54251/sta-radite-po-cijeje-dane.aspx>

Ljudi sta radite vi po cjele dane...ja se iskreno jako dosadujem...pola frendova je na moru a ja doma.

Da li je i vama tako?

Doso sa mora u ponedjeljak, ii ono skoro pa nista, visin tu na indexu po 5-6 sati dnevno aak ne vishe, malo radiim kaad trebaa, ono nist specijalno, al sad da je lipo vrime bio bi i na kosarci.

Ja sam navecer bio na kosu...fakat je sjeban ovaj tjedan...ova kisa nije normalna!!!

Ove zadnje dane sam bio u nekakvom shoppingu...kupio si AND1 hlaćice,AND1 dres...kupio original od Iversona plavi dres(hardwood classics),njegove najnovije suze to jest answer 8 i tak...sada sam se zapalio za jednu NBA siltericu ali nemam para pa zicam sisterku da mi posudi oko 150kn,ali njoj trebaju za neke glupe hlaće,neku majicu,tange,sminku i te gluposti.

Iako tekstovi iz obiju skupina obiluju žargonizmima, očita je i razlika između tekstova iz časopisa i tekstova s foruma i pričaonica. U časopisima za mlade žargonizmi su ubačeni u standardnojezični tekst. Osnovni je dojam da se tekst pisan standardnim jezikom (u njemu npr. nema pogrešaka na pravopisnoj razini, a vrlo ih je malo na morfološkoj i sintaktičkoj razini – osim rijetkih namjerno načinjenih zahvata ususret žargonu; bolje reći, u njemu nema ništa više pogrešaka na pravopisnoj i gramatičkoj razini nego ubilo kojemu drugom novinskom tekstu). Dakle, tekst u časopisima za mlade mogli bismo opisati kao standardnojezični tekst koji se stvarnomu govoru mladih približuje zamjenom standardnojezičnih riječi žargonizmima. U prvome primjeru iz časopisa *Teen* zanimljive su rečenice u kojima se uz *super priliku*, *mrak mobitel* pojavljuje i *sučelje*, uz *teen rivalke* glagol *priskrbuju*, uz *glavna faca* i *komad* prilog *zasigurno*. U drugome primjeru, iz časopisa *Ok!*, također se mladima kojima je časopis namijenjen približava uporabom žargonizama – dva se nalaze već u naslovu: *Samo luzeri hejtaju* – poput *poznate face*, *hejteri*, *web*, *online*, *cyberbulling*. Zanimljivo je međutim, da se u članku uz posljednje tri engleske riječi, koje su i hrvatski žargonski nazivi, donose u tekstu i točni nazivi na hrvatskome jeziku te da se žargonizmi spominju samo jednom. Odmah poslije rečenice u kojoj se spominje *cyberbulling* nalazi se rečenica u kojoj se upotrebljava naziv *vršnjačko nasilje*, *web* i *online* spominju jednom, a *internet*, *internetski* nekoliko puta. U *Ok!*-u se nalaze npr. i rečenice poput: *Ne želim pocrnjeti, lijepa mi je ova bijela boja.*, koje upućuju na brižljivo lektoriran tekst. Drugim riječima, kada bi tko želio proučavati žargon mladih, časopisi za mlade mogli bi mu biti tek lagani smjerokaz kad je riječ o uporabi pojedinih (mekih) žargonizama uobičajenih među školskom populacijom. Veoma je česta uporaba engleskoga pridjeva *teen* i pridjeva/priloga *cool*: *teen život*, *teen rivalke*, *cool izjave*, *cool učitelj*, *cool look*, *cool motorističke čizme*, *najcool školski biseri*, *Pravi se cool i stalno tulumari.*, *Bilo je cool vidjeti inventivne cure.*, te izraza poput: *fashion mix*, *hard core blamaža*, *crazy photos*, *photo blamovi slavnih*, *svi skinny...* Čest je i prilog *full*: *Ponaša se full djetinjasto*. U časopisima za mlade žargon se dočarava i čestom uporabom pridjeva/priloga *super*, *mrak* i *totalan/totalno*, koma: *super prilika*, *super izbor*, *cijena je fakat super*, *mrak film*, *17 mrak postera za tvoj zid*, *totalna preobrazba*, *(frendica mi je) totalno odsutna*, *u totalnoj komi.*, *starci su koma*.

Engleskim se riječima u pravilu izražava ono što se jednostavno i lako može izreći na hrvatskom.²⁷

Kolika je razlika između jezika časopisa namijenjenoga mladima (a koji u određenim elementima, prije svega leksičkima nastoji oponašati govor mladih) i pravoga žargona mladih, lijepo se može vidjeti usporedbom teksta uzeta s foruma i teksta uzeta iz časopisa za mlade. U razgovoru na forumu upotrebljava se žargon: jezik nije standardni jezik ni na jednoj od razina, pa tako ni na leksičkoj, u njemu postoje tipične razgovorne konstrukcije i zanemarivanje pravopisnih pravila itd. U njemu se zanemaruju i sva pravopisna pravila, pa rečenice često započinju malim slovom, ne pišu se bjeline (*150kn, plavi dres(hardwood classics),njegove najnovije suze*), ne pišu se zarezi (*ne želim se mijesati ali ipak meni je to prerano; pola frendova je na moru a ja doma*), riječi se pišu pogrešno (*cjele dane*), često se ne pišu slova s dijakriticima (*skoro pa nista, aak ne vishe, hlace, sminku*), česta je uporaba više točaka/upitnika/uskličnika (*..cipelice i štiklice su no no..; ova kisa nije normalna!!!*), riječi se često skraćuju (*mسلم, nezz.*), upotrebljavaju se psovke (*jbt*), smješkići kojima se pokazuje raspoloženje i mišljenje (*xD, ;D*), oponaša se zijevanje (*radiiim kaad trebaa*), upotrebljavaju se dijalektne riječi (*lipo vrime, visin na košarci*), red riječi je proizvoljan (*kao djevojčica mala*), upotrebljavaju se nestandardnojezični oblici riječi i izvedenice (*rađe, probavala, ajmo, ko, moš milsit, odma, bolile, šta, došo, ništ*) te konstrukcije (*Da li je i vama tako?; ANDI hlace,ANDI dres; NBA silterica*). Kao i u časopisima za mlade, česta je uporaba stranih riječi (*oh no, shopping*).

Zamjetna leksička značajka časopisa za mlade obilna je uporaba novotvorenica. Evo novotvorenica iz samo jednoga broja časopisa Ok!: *bambus rep, beauty-paket, BFF (best friend forever), blam (blamaža), directioner, fashionistica, fotkalica* (nagrada igra za najbolju fotografiju – najluđu fotku), *frendologija, hejtati, hejter, mass-have* (igra riječi: marka obuće Mass), *miniview, najfrend, najpriča* (brojne su imeničke novotvorenice s prefiksom *naj-* (katkad i pisane ovako: *naj fan*) i pridjevne s prefiksom *pre-*), *okejevci, okejevke, okejevski, pjena-party, solerica, suprice (tenisice), tenke, timbe, timberlandice, zvjezdalica* (nagrada igra u kojoj treba nacrtati zvijezdu, poznatu osobu).

²⁷ U reklami za Teen objavljenoj u Ok!-u taj se časopis reklamira sloganom: *Budi in, čitaj Teen!* ispod kojega stoji: *Stars! Fashion! Beauty! Love! School!*.

Zamjetna sintaktička značajka i časopisa za mlade i tekstova na njihovim forumima i pričaonicama je uporaba konstrukcija s nesklonjivom apozicijom:

časopisi	forumi, pričaonice
<i>Ok! sat, Ok! talenti, Velika Ok! sanjarica</i>	<i>ANDI hlačice, ANDI dres, NBA silterica</i>

(ime *Ok!* inače se uredno sklanja: *iz ovoga broja Ok!-a, Bilo jednom u OK!-u*, ali se od njega na izvode pridjevi), *Gorjuss torbica, Kupon klub, Youtube superstars, Fejs bonton, beauty-paket, Facebook stranica*

3.2. Nestandardnojezični leksik u poslovnim časopisima

U poslovnim časopisima očekivali bismo dosljednu uporabu standardnoga jezika. U njima se doista i upotrebljava standardni jezik ili se barem upotrebi takva jezika u njima očito teži. Odstupanja od standardnoga jezika u njima na pravopisnoj i gramatičkoj razini usporediva su s odstupanjima u ostalim tiskovinama. Na ovome mjestu nećemo se baviti time, nego ćemo reći nekoliko riječi o nazivlju koje se upotrebljava u poslovnim časopisima²⁸. Jedna od zanimljivih činjenica poslovnoga jezika svakodnevnog je priljev mnoštva naziva od kojih su mnogi u uporabi u velikim tvrtkama (riječ je o mnogim ekonomskim, financijskim, marketinškim, ekološkim, informatičkim nazivima, nazivima koji se odnose na upravljanje robnom markom te nazivi povezani sa specifičnim područjem djelatnosti određene tvrtke – u to područje spadaju nazivi različitih struka.²⁹ Poslovni jezik u većini tvrtka obilježen je čestom uporabom anglicizama (katkada nemarno prilagođenih hrvatskomu sustavu) i internacionalizama, ali i velikoga broja engleskih riječi za koje se veoma često ni ne pokušava naći prijevod i izjednačuje stručni (poslovni) žargon (čija je značajka uporaba stručnih žargonizama) s poslovnim jezikom (čija bi značajka trebala biti da poštuje sve norme

²⁸ Iscrpnije o tome govorila je autorica rada s Igorom Čutukom na znanstvenome skupu *Jezik medija nekad i danas* u referatu *Jezik poslovnih časopisa i novinskih priloga*. Rad je u pripremi za objavljivanje u zborniku skupa.

²⁹ Hudeček, Matković, Čutuk (2011.)

hrvatskoga standardnoga jezika, pa tako i leksičku). Posve očekivano i u skladu s iznesenom tvrdnjom, najuočljivije su značajke naziva koji se upotrebljavaju u poslovnim časopisima česta uporaba stranih/žargonskih izraza i česta uporaba internacionalizama te česta uporaba naziva koji se ne uklapaju u sustav standardnoga jezika.

Na početku rada opisali smo središnje mjesto publicističkoga funkcionalnoga stila i upozorili na važnost novinskoga teksta i na oblikovanje i jezične svijesti čitatelja i na oblikovanje standardnoga jezika. Upravo bi se u stručnim časopisima velika pozornost trebala poklanjati uporabi naziva određene struke jer novine zbog svoje široke čitanosti (osobito one s ciljnom publikom) – naravno, i mediji općenito – imaju veoma velik utjecaj na prihvaćanje pojedinih stručnih naziva. U njima bi trebalo upotrebljavati stručne, a ne žargonske nazive, drugim riječima nazive uspostavljene u skladu s terminološkim načelima.³⁰ Osobito je važno načelo da domaća riječ ima prednost pred stranom i načelo da naziv mora biti usklađen s pravilima standardnoga jezika na svim njegovim razinama.

Osnovno obilježje poslovnih časopisa na leksičkoj razini svakako je uporaba engleskih naziva, osobito za nove pojave i smjerove. Donosim primjer tek nekoliko rečenica iz različitih

³⁰ Terminološka su načela:

1. hrvatske riječi imaju prednost pred stranima, npr. *upravljanje robnom markom* pred *brand management*, *marketinški plan* pred *marketing plan*
2. nazivi latinskoga i grčkoga podrijetla imaju prednost pred nazivima preuzetim iz engleskoga, francuskoga, njemačkoga itd., npr. *referencija* pred *referenca*, *licencija* pred *licenca*
3. prošireniji i korisnicima prihvatljiviji naziv ima prednost pred manje proširenim; o tome odlučuju stručnjaci pojedinih struka
4. naziv mora biti usklađen s (fonološkim, morfološkim, tvorbenim, sintaktičkim) sustavom hrvatskoga standardnog jezika, npr. *Dow-Jones indeks* > *Dow-Jonesov indeks*, *dijetalni* > *dijetni*, *elektronska poruka* > *elektronička poruka*
5. kraći nazivi imaju prednost pred duljima, npr. *bioproizvod* pred *biološki proizvod*, *ekogospodarstvo* pred *ekološko gospodarstvo*
6. naziv od kojega se lakše tvore tvorenice ima prednost pred onime od kojega se ne mogu tvoriti tvorenice; npr. naziv sa sufiksom *-telj* (od kojega lako tvorimo vršiteljicu radnje koja završava na *-teljica*) ima prednost pred nazivom sa sufiksom *-lac* (od kojega ne možemo tvoriti naziv za vršiteljicu radnje); npr. *rukovatelj* pred *rukovalac*
7. treba izbjegavati da naziv unutar istoga terminološkog sustava ima više značenja, npr. *outsourcing*
8. nazive se ne smije bez valjana razloga mijenjati – ako jedan naziv već ima određeno značenje, ne treba istomu nazivu davati nova značenja te ako je jednomu značenju pridružen jedan naziv, ne treba mu pridružiti drugi (to načelo ne smije biti u sukobu s 1. i 4. načelom)
9. naziv ima prednost pred drugim istoznačnim nazivima ako odgovara pojmu kojemu je pridružen i odražava svoje mjesto u pojmovnome sustavu.

Terminološka se načela naravno ne mogu primjenjivati mehanički, ali o njima treba voditi računa pri usustavljanju nazivlja. Da bi se odlučilo koji je od istoznačnih naziva bolji, treba uzeti u obzir sva navedena načela, a ne samo jedno. Više o terminološkim načelima i njihov primjeni u pojedinim strukama vidi u Hudeček, Mihaljević (2009.).

internetskih izdanja poslovnih časopisa u kojima su potvrđeni nazivi koji uključuju riječi *marketing* ili *menagement*:

Ta je kompanija prva razvila brand mangement, category mangement (zajedno s Wal-Martom), a ti pojmovi su postali aktualni, zavladao su svijetom. P & G ih obilato koristi u praksi i dalje razvija, stvarno praktički rade i na razvijanju shopper marketinga.

Na novoj poziciji (izvršni direktor marketinga) bit će odgovoran za strateško planiranje i upravljanje marketingom brandova svih proizvodnih kategorija kompanije, trade marketingom, korporativnim komunikacijama te razvojem strategije inovacija za tržišta Hrvatske i regije.

U takvom okruženju u prvi plan je izbila specifična branša – community management, koja podrazumijeva usluge vođenje profila kompanija na raznim društveno-mrežnim odredištima, od kojih su svakako najpopularnija Facebook i Twitter.

Razvojem društvenim mreža, klasični CRM (Customer Relationship Management) je dobio posve novu dimenziju.

Iako će se od stručnjaka koji se bave marketingom ili menadžmentom često čuti da se ti nazivi ne mogu dobro prevesti na hrvatski jezik i da za njih nema valjanih zamjena, lako se mogu uspostaviti hrvatski nazivi, a neki su od njih i potvrđeni: *brand management* je *upravljanje robnom markom*, *category management* je *upravljanje kategorijom proizvoda*, *change menagement* je *upravljanje promjenama* itd. *Shopper marketing* je *marketing usmjeren potrošaču*, *trade marketing* je *marketing na prodajnome mjestu* itd.³¹

³¹ Ovakvi bi se primjeri mogli nizati unedogled. Kad je riječ o poslovnome jeziku, stanje nije bolje ni u znanstveno-popularnim i znanstvenim djelima. Tako se naslov knjige *Category management* na hrvatski ne prevodi, a u sadržaju se, među ostalima, nalaze i poglavlja *Shopper management*, *Osnove category*

Nije riječ samo o novim nazivima koji tek ulaze u hrvatski poslovni jezik. U poslovnim se časopisima nerijetko upotrebljavaju strani/žargonski nazivi za koje u hrvatskome postoje prihvaćene zamjene: *agenda (raspored)*, *benefit (povlastica, prednost, korist)*, *cost-benefit analiza (analiza troška i koristi)*, *deadline (krajnji rok)*, *draft (nacrt)*, multipakiranje (višestruko pakiranje), *grace period (početak, odgoda plaćanja)* itd.

Veoma se često u poslovnome jeziku, pa tako i u jeziku poslovnih časopisa upotrebljavaju pokrate preuzete iz engleskoga, npr.:

Novi, šesti broj poslovnog časopisa Professional za profesionalce u FMCG i HoReCa sektoru u distribuciji je od 26. svibnja, a možete ga prelistati i ONLINE (HoReCa dio).

Takve su pokrate značajka poslovnoga jezika, ali njihova pretjerana uporaba i nekritičko prihvaćanje nije poželjno u poslovnome jeziku, pa tako ni u jeziku poslovnih časopisa. S njima je povezana i nesigurnost kako ih sklanjati, pa su potvrđene i rečenice poput: *Uz to, prošireno je i polje istraživanja kojim se htjelo doznati kakve koristi donosi primjena RFID-ja.*; i rečenice poput ove: *Korištenje RFID-a omogućuje nam razne primjene koje s dosadašnjim identifikacijskim sistemima nismo mogli ostvariti.*

engleska pokrata

hrvatski naziv

FMCG

roba široke potrošnje

HoReCa

prodajni kanal za ugostiteljstvo

Strani nazivi u jeziku poslovne komunikacije pripadaju stručnome žargonu, ali ne pripadaju poslovnome jeziku u kojemu bi nazivlje trebalo biti uređeno u skladu s terminološkim načelima. U poslovnim časopisima trebala bi se velika pozornost posvetiti uporabi hrvatskoga poslovnog nazivlja. S obzirom na to da poslovni jezik obuhvaća nazivlje

managementa, CRM i category management, Izvori i baze podataka za category management, Dizajn novog sustava category managementa, Change management izazovi u implemetaciji category managementa itd.

mnogih struka, tako obuhvaća primjerice i informatičko nazivlje koje ima veoma razvijem stručni žargon³², ali žargonizme ne bi trebalo upotrebljavati u poslovnim časopisima.

Značajke jezika poslovne komunikacije su i česta uporaba naziva neusklađenih s normama standardnoga jezika, npr. *korporativni* umjesto *korporacijski*, *promotivni* umjesto *promocijski*, *energetski* umjesto *energijski*, *kulturalni* umjesto *kulturni*, *Dow-Jones indeks* umjesto *Dow-Jonesov indeks*, *INA benzinske postaje* umjesto *INA-ine benzinske postaje*, uporaba sinonimnih nizova u istome časopisu, pa čak i u istome članku, npr. *laptop – prijenosno računalo*, *branding – brending – brendiranje – brandiranje – upravljanje robnom markom*, uporaba pleonazama: *proces proizvodnje*, *vremensko razdoblje*, *žena liderica* i lažnih prijatelja, npr. *lokacija tvrtke u Hrvatskoj* umjesto *podružnica tvrtke u Hrvatskoj*. Veoma je česta i uporaba internacionalizama: *investicija*, *implementacija*, *indikator*, *deficit*, *donator*, *sponsor*, *restrikcija*, *destinacija* itd.

Zaključak

Može se zaključiti da su nestandardnojezični elementi (strane riječi/žargonizmi) u časopisima za mlade namjerno uneseni u standardnojezični tekst kako bi se tekst učinio bližim publici. Oni se ne mogu smatrati pogreškom. U poslovnim časopisima oni su živ odraz jezika poslovne komunikacije čiji je najveći problem velik priljev novih naziva za koje nema hrvatske zamjene ili hrvatsku zamjenu poslovna zajednica ne prihvaća. Međutim, uspostava hrvatskih poslovnih naziva veoma je važna, a poslovni časopisi mjesto su koje najbolje može pridonijeti njihovoj brznoj prihvaćenosti u širokomu krugu čitatelja. Stoga bi uporaba hrvatskih naziva u poslovnim časopisima (u suradnji sa stručnjacima određenih područja i terminolozima) svakako bitno pridonijela poboljšanju jezika poslovne komunikacije. Preduvjet je tomu postojanje pouzdanih normativnih rječnika koji obuhvaćaju nazivlje struka uključenih u opći (nespecifični) leksik poslovnoga jezika.

Literatura

Badurina, Lada; Kovačević, Marina. 2001. *Raslojavanje jezične stvarnosti*. Izdavački centar Rijeka. Rijeka.

³² Halonja, Mihaljević (2012.)

- Frančić, Anđela; Hudeček, Lana; Mihaljević, Milica. 2005. *Normativnost i višefunkcionalnost u hrvatskome standardnom jeziku*. Hrvatska sveučilišna naklada. Zagreb.
- Halonja, Antun; Mihaljević, Milica. 2012. *Od računalnoga žargona do računalnoga nazivlja*. Hrvatska sveučilišna naklada. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Zagreb.
- Hrvatski jezični savjetnik*. 1999. (izvr. ur. Lana Hudeček, Milica Mihaljević i Luka Vukojević). Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Pergamena, Školske novine. Zagreb.
- Hudeček, Lana; Matković, Maja; Ćutuk Igor. 2011¹. 2012². *Jezični priručnik Coca-Cole HBC Hrvatska*. Coca-Cola HBC Hrvatska. Zagreb. (internetsko izdanje: www.prirucnik.hr)
- Hudeček, Lana; Mihaljević, Milica 2009. *Jezik medija*. Hrvatska sveučilišna naklada. Zagreb.
- Hudeček, Lana; Mihaljević, Milica: *Hrvatski na maturi*. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Zagreb.
- Hudeček, Lana; Vučić, Ivana. 2014. Funkcionalni pravopis: Dizajn i pravopisna norma – pisanje točke iza rednoga broja. *Hrvatski jezik*. 1/2: 1–4.
- Hudeček, Lana; Vukojević, Luka. 2009. Funkcionalnostilska raslojenost sredstava za izricanje posvojnosti u hrvatskome standardnom jeziku i njihov normativni status. *Jezični varijeteti i nacionalni identiteti*. Disput. Zagreb. str. 321–347.
- Hudeček, Mihaljević. 2009. *Hrvatski terminološki priručnik*. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Zagreb.
- Silić, Josip. 2006. *Funkcionalni stilovi hrvatskoga jezika*. Disput. Zagreb.
- Silić, Josip; Pranjković, Ivo. 2005. *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*. Školska knjiga. Zagreb.

Mira Muhoberac

Stilska uporaba nestandardnoga hrvatskoga jezika u dramskoj umjetnosti

U tekstu i izlaganju naslovljenu *Stilska uporaba nestandardnoga hrvatskoga jezika u dramskoj umjetnosti* nastoji se prikazati bogatstvo i raznolikost hrvatskoga jezika u dramskoj književnosti i scenskoj umjetnosti. Hrvatski se jezik promatra kao svemir u kojem nastaju neograničene mogućnosti zrcaljenja nestandardnoga jezika u odnosu na standardni jezik. Jezikoslovni se pristup spaja s kazališnim, teatrološkim, dramskim i dramaturškim u nekoliko slojeva povezanih načelom, pravilima i teorijom igre i igara. Takav pristup jeziku omogućava uočavanje beskonačnoga tkanja i pletenja jezičnih niti u dramskom tekstu kao mikrosvemiru i kazališnoj umjetnosti kao mikrokugli. U zrcaljenju svijeta kao iluzije i iluzije kao svijeta hrvatski jezik dobiva ulogu nadredatelja stvaranja dramskoga teksta i kazališne predstave.

Budući da je pogled u svemir pogled u bit drame i kazališne umjetnosti, stvaraocima i primateljima dramske umjetnosti pridaje se središnje mjesto u kreiranju svijeta kao teatra i glumišta kao svijeta. S obzirom na to da je igra, prema Johanu Huizingi u knjizi *Homo ludens* iz 1938. godine, slobodna djelatnost obavljena velom tajne i zadana kronotopom te se odvija prema točno utvrđenim pravilima bez materijalne koristi, u izlaganju se pokazuje da su sudionici čina pisanja, kazališnoga stvaranja i gledateljskoga sustvaranja povlašteni jer im koprena onostranoga i božanskoga dopušta slobodu stvaranja, a zaštićeno mjesto svemira i obasjanost kuće bitka radost otkrivanja beskrajnih stilskih mogućnosti.

U hrvatskoj se dramskoj umjetnosti otkrivaju zrcala i maske hrvatskoga standardnoga i nestandardnoga jezika krećući iz četiriju polazišta zamišljene igre *Čovječe, ne ljuti se!*, a prema klasifikaciji igara Rogera Cailloisa iz njegove knjige *Les jeux et les hommes (Igre i ljudi)* iz 1958. godine; hrvatski se dramski i scenski jezik istražuje kao: 1. *agon* (natjecanje, sukob), na primjeru šahovske igre; 2. kao *alea* (kocka, sreća), na primjeru sportskih igara; 3. kao *mimesis* (mimikrija, oponašanje), na primjeru dječjih igara; 4. kao *ilinx* (vertigo, zanos), na primjeru cirkuskih igara.

Stilska uporaba nestandardnoga jezika prikazuje se iz predočene vizure iluzijske igre kao životno iskustvo: a. kao čitateljsko iskustvo – analizom odabranih dramskih tekstova; b. kao gledateljsko iskustvo – analizom odabranih kazališnih predstava; c. kao nastavničko iskustvo – u radu sa studentima i učenicima (kolegiji Starija hrvatska književnost, Marin Držić, Renesansna književnost, Renesansno kazalište, Marin Držić naš suvremenik, Žena u književnosti i kazalištu, Drama i kazalište u europskom kontekstu, Držićev Dubrovnik i naša suvremenost, Kako nastaje kazališna predstava, Uvod u scensku umjetnost i teatrologiju, Drama i kazalište, Krasnoslov i gluma...); d. kao vlastito stvarateljsko iskustvo u dramaturškom, redateljskom, glumačkom, ravnateljskom i radu na predstavama u svojstvu jezične savjetnice (Dramsko kazalište Gavella, Hrvatsko narodno kazalište, Zagreb, Satiričko kazalište Kerempuh, Dubrovačke ljetne igre, Kazalište Marina Držića, Ohio University...).

Sinteza se četiriju vrsta analiza i četiriju tipova iskustava predočuje analizom najzahtjevnijega profesionalnog iskustva: rada sa studentima diplomskoga i preddiplomskoga studija, učenicima i djecom u stvaranju dramskoga teksta i kazališne predstave.

Proučavajući i istražujući međuovisnost jezika, mišljenja, prostora i čovjeka, prikazujem svoj dramaturški, redateljski, glumački i pedagoški rad: A. s djecom vrtičke i školske dobi, *mladom* od pet do četrnaest godina, u Malom Marinu Držiću pri Kazalištu Marina Držića u Dubrovniku u stvaranju predstave *Kako nastaje kazališna predstava: Tonček i Točkica*; B. s učenicima Klasične gimnazije u Zagrebu u radu na predstavi Euripid: *Alkestida*; C. sa studentima Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu na Katedri za stariju hrvatsku književnost i na Katedri za metodiku nastave hrvatskoga jezika i književnosti i sa studentima drugih hrvatskih i stranih fakulteta (*Robinja, Lukrecija, Pjerin, Kralj Gordogan, Naša Antigona, Gospoda Glembajevi, Yorick, Čehov i Beckett: Čekanje, Svršetak igre*); D. s učenicima i studentima iz Hrvatske i inozemstva u suautorskom projektu *Ragusini s Vesnom Muhoberac* u Dubrovniku (*Play Ionesco, Dundo Maroje, Hamlet /Mišolovka/, Negromant, Novela od Stanca*).

U osmišljavanju stvaralačke, čitateljske, gledateljske i metodičke igre prikazujem i slojeve nestandardnoga i standardnoga jezika koje pronalazim u svakodnevnom uredničkom iskustvu (knjige, zbornici, *Kazališne novine, Prolog, Novi Prolog, Vijenac*...).

U skladu s predloženim predlaženim moguće tipove i modele istraživanja i bavljenja hrvatskim jezikom u školi, na nastavi u razredu, u projektnoj nastavi, u izvannastavnim i izvanškolskim aktivnostima, spajajući nastavu jezika i književnosti te medijske kulture interdisciplinarnim pristupom u pokušaju osuvremenjivanja postojećih sadržaja (stilske osobitosti, govorenje Držića i drugih autora i tekstova starije hrvatske književnosti, očuvanje jezika u različitim idiomima, prevođenje i prilagodba tekstova, npr. Goldonija na različite hrvatske dijalekte ili Shakespearea na današnji jezični standard, uočavanje nestandardnoga govorenja standardnih tekstova, povezivanje dramskoga teksta i dramskoga jezika, kazališta i jezika, korelacija između učeničkog i studentskog idioma i idiolekta, vulgarizmi na sceni, primjerice u *Kaubojima*, *Osmom povjereniku*, vulgarizmi kao stalni frazemi u svakodnevnoj komunikaciji i nedostatan vokabular, učenici stranci – učenje i jezična interakcija).

Pretpostavljene su početne teze učenika:

- Hrvatski je jezik inferioran u odnosu na druge jezike.
- Hrvatska je književnost nezanimljiva.
- Čitanje nije nužno za interpretaciju djela.
- Točno je ono što svatko piše i govori, norme su suvišne i nepotrebne.
- Starija se hrvatska književnost treba čitati u prilagodbi na standardni jezik.
- Na kazališnoj pozornici ne treba poštovati tekst ni pravogovorno ni semantički.
- Vulgarizmi razveseljavaju na pozornici i izvan nje.

Pretpostavljene su zrcalne teze i protutvrdnje:

- Bogatstvo hrvatskoga jezika vidi se i u tekstovima na različitim idiomima; treba osvijestiti hrvatski jezik kao jedan od europskih jezika; uključiti normativne priručnike.
- O hrvatskoj književnosti u kontekstu europske književnosti u renesansi i modernoj književnosti može se govoriti komparativno.
- Na primjeru ulomka možemo koliko je to loše za interpretaciju (matura i rad u školama u kojima se analiza negdje svodi samo na ulomke).
- Trebamo progovoriti o normativnim priručnicima i problemima u medijima, na ulici i u školi, uključujući studente; podsjetiti što se uči u svakome razredu prema Nastavnome

programu, koliko je jezik uključen u nastavni proces; studenti i jezične vježbe, načini rada sa studentima; nestandardno govorenje standardnih tekstova.

- Trebamo objasniti koliko se gubi u prilagodbi na današnji standard, s jezičnoga i kulturološkoga aspekta.
- Možemo uključiti rekonstrukciju djela iz hrvatske književnosti, analizirati drame i predstave, objasniti ideju, način rada, rezultat.
- Možemo uključiti gledanje i analizu *Dunda Maroja* u Gavelli i na Dubrovačkim ljetnim igrama kao problem u recepciji.
- Trebamo osvijestiti vulgarizme kao nedostatak drukčije vrste komunikacije; vulgarizmi kao stalni frazemi; funkcija vulgarizama; razumijevanje teksta, izgovorenoga i napisanoga olakšano je poistovjećivanjem i pojednostavljivanjem koje nudi psovka (Kamovljeva *Psovka*, psovke u hrvatskoj dramskoj književnosti i scenskoj umjetnosti).

Na kraju navodim primjer projektne nastave:

Projekt *Pjerin* sastojao se od dvaju dijelova: od rekonstrukcije fragmentarno sačuvane Držićeve drame *Pjerin* i od predstave *Pjerin*. Rekonstrukcija je nastajala na Katedri za stariju hrvatsku književnost u Odsjeku za kroatistiku na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu u akademskoj godini 2007./2008. pod mojim mentorskim vodstvom, a predstava u akademskoj godini 2007./2008., 2008./2009. uz moje mentoriranje, jezično savjetništvo, režiranje i dramaturgiju.

U rekonstrukciji Držićeve komedije sudjelovale su Petra Glavor, tad studentica četvrte godine hrvatskoga jezika i književnosti i opće lingvistike, Iva Milićević, tad studentica četvrte godine hrvatskoga jezika i književnosti i poljskoga jezika i književnosti, Ivana Vilović, tad studentica treće godine hrvatskoga jezika i književnosti i ruskoga jezika i književnosti. Studentice su s mentoricom za ovaj studentski rad dobile u lipnju 2008. godine Rektorovu nagradu Sveučilišta u Zagrebu u području humanističkih znanosti za akademsku godinu 2007./2008.

Rad na rekonstrukciji, rekonstrukcija *Pjerina* i prikaz rekonstrukcije prvi je takav rad koji se bavi problematikom potpune rekonstrukcije izgubljene i nepotpune drame Marina

Držića, kako se i navodi u studentskome objašnjenju nastalome uz prijavu za Rektorovu nagradu. Zamisao za rad nastao je na nekoliko mojih kolegija: Renesansna drama i kazalište; Hrvatska književnost i kazalište 16. stoljeća, Marin Držić naš suvremenik, Hrvatska drama i kazalište u europskom kontekstu, Žena u književnosti i kazalištu, koje su ove tri studentice polazile. Poticaj je došao kad sam studentima na kolegiju Držićev Dubrovnik i naša suvremenost zadala domaću zadaću – da rekonstruiraju dijelove nesačuvanih Držićevih komedija. Nakon uspješno obavljene kraće zadaće tri su se navedene studentice pod mojim mentorskim vodstvom prihvatile potpune rekonstrukcije fragmentarno sačuvane drame *Pjerin*. Cjelokupna se rekonstrukcija dramskih situacija, zapleta, karaktera dramskih osoba, postavljanje dramskih situacija vremenski i prostorno u Držićev renesansni Dubrovnik temeljila isključivo na istraživanju djela i jezika kojim je pisao Marin Držić. Rezultat je bio ostvarenje cilja: potpuno rekonstruirana fragmentarno sačuvana drama *Pjerin* iz 16. stoljeća.

U 18. stoljeću dum Đuro Matijašević ispisao je nekoliko desetaka rečenica Držićeve fragmentarno sačuvane, zapravo izgubljene komedije *Pjerin*. Pero Budmani je na temelju tih rečenica radnju drame 1902. godine rekonstruirao ovako: *Nekome se Dubrovčaninu rode dva blizanca posve jednaka, od kojijeh otac jednoga izgubi u Mlecima gdje ga nađe i odgoji nekakav mletački vlastelin. Ovo se sasma slaže s Plautom kao i to što je u oba brata isto ime: u Držića Pjerin. Razlog jednakosti imena ne nahodi se u izvacima, ali valja da je sličan onome što je u Plauta, da se nadjelo ime izgubljenoga sina drugome. Gotovo se sve drugo razilazi od Plautova spleta. Otac... se vraća u Dubrovnik; ni jedan ni drugi brat nije oženjen; izgubljeni Pjerin (koga ćemo zvati Pjerin II) (...) dolazi u Dubrovnik (...). Na pozornici se vide kuće Pjerinâ, Lučile, Dijane i krčma. Dosad nitko nije bio nadopunio Budmanijevu skicu ni napravio cjelovitu rekonstrukciju Držićeva *Pjerina*.*

Frano Čale objavio je Budmanijevu skicu rekonstrukcije na deset stranica, s podjelom samo na činove. Zamisao koju su ponudile nedostatne replike razvijena je uz pomoć sličnosti koje autorice rekonstrukcije nalaze s dramskim osobama i dramskim situacijama u *Dundu Maroju*, *Skupu*, *Arkulinu*, *Tripčetu de Utolčetu*, *Veneri i Adonu*, *Tireni* i *Grižuli*.

Rekonstrukcija jezika sama djela napravljena je na podlozi pronalaženja svake pojedine riječi u Držićevim djelima. Jezik je rekonstruiran i izgrađen posebno za svaku dramsku osobu. Drama, dramske osobe i dramske situacije rekonstruirane su prema

fragmentarno sačuvanim djelićima komedije *Pjerin* i prema sličnosti dramskih situacija iz drugih Držićevih drama. Komika je izgrađena prema pravilima postizanja smijeha u svim Držićevim komedijama.

Za rekonstrukciju u krhotinama sačuvane Držićeve komedije *Pjerin* trebalo je dugotrajno istraživati hrvatski jezik dubrovačkog idioma u 16. stoljeću, Držićev jezik (fonologiju, morfologiju, sintaksu, leksikologiju, specifičnosti stila), ali i kulturne i političke silnice odzrcaljane u jeziku. Samo naznačene skice karaktera i tipova iz fragmentarno sačuvana Držićeva *Pjerina* trebalo je pretvoriti u punokrvne ljudske figure koristeći se sačuvanim Držićevim dramskim osobama kao predlošcima. Rekonstrukcija gradi i razliku između govora dubrovačke vlastele i građana i pučana, umeće petrarkističke elemente, povezuje karakteristične fraze s držićevskim osobama, uvodi igre riječima, pjevanje „na narodnu“, pedanteske latinske umetke i makaronštinu, gnomske izraze. U slučaju kad u Držićevu opusu nedostaje neka riječ, traži se u opusu njegovih suvremenika. Tako u Držićevim djelima nedostaje riječ *pop*, koja je preuzeta iz Nalješkovićeve *VI. komedije*.

Uspjehu rekonstrukcije svjedoči činjenica provjerene nemogućnosti razlikovanja sačuvanih autentičnih Držićevih rečenica i rekonstruiranih „umetaka“. Komika se temelji na raznim elementima: na komici forme i pokreta, križanju nizova, komici situacije i karaktera, a ponajviše na komici jezika i govora, riječi i rečenica. Komika se postiže ponavljanjem rečenica, kao npr. ponavljanjem Pjerinovih rečenica *Oh, nevoljna mene, oh* ili ponavljanjem Mrvinih uzdisanja *Jesus abe Marija*. Autorice rekonstrukcije pokušavaju stvoriti zaplet, radnju i komiku oko predmeta i fenomena kao što su *prćija, blago i kofan*. Budući da se Držić igra i na jezičnoj razini, i u rekonstrukciji *Pjerina* postoji igra riječima u Mrvinim, Obložderovim, Pjerinovim i Oštjeričinim pjesmicama s prenesenim značenjem. Komika se u rekonstrukciji gradi i korištenjem drukčijeg govora i izraza, primjerice uporabom rječnika *godišnica* i slugu (Obloždera i Mrve). Pjerin rabi govor petrarkističkog tipa, Lopuđanin stvara komiku lopudskim i pomorskim izrazima, a za Pedanta karakteristična je latinština.

U rekonstrukciji drame *Pjerin* jezikom Držićevih djela dramske osobe i dramske situacije dotad javnosti nepoznate postale su žive. Predstavu nastalu na temelju rekonstrukcije Držićeve drame prvo sam osmislila kao profesionalna dramaturginja, zatim kao profesionalna redateljica, uključivši autorice rekonstrukcije kao glumice i pridodavši im studente s

Filozofskoga fakulteta i drugih fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Nakon dvogodišnjih *proba* s velikim uspjehom prikazana je u Kazalištu Trešnja i u Dubrovniku, na otvorenoj pozornici u Lazaretima.

I rekonstrukcija Držićeva *Pjerina* i iz nje nastala velika kazališna predstava koju su razumjeli svi govornici hrvatskoga jezika i smijali se na točnim mjestima na predstavama pokazuju da je hrvatski jezik svemir prepun divnih iznenađenja koji nam donosi radost igre i života.

Svi skupa napokon, u duhu svemirske igre, postavimo pitanje: ima li nam spasa?

I: što znači rečenica *Kraci ljudi daleko ne dohitaju?*

Milica Mihaljević

Žargonizmi kao značajka razgovornoga funkcionalnog stila

Uvod

Žargonizmi su riječi koje su svojstvene pojedinomu žargonu. Žargon je specijalni jezik pojedine socijalne skupine. Takav jezik stvara skupina statusno, stručno ili kako drukčije povezanih ljudi da bi se njime razlikovala od ostatka društvene zajednice i da bi se njezini pripadnici međusobno prepoznavali. Najopširniji rječnik hrvatskoga žargona Sabljakov je *Rječnik hrvatskoga žargona* koji sadržava i predgovor u kojemu se raspravlja o prirodi i obilježjima žargona.

U posljednje se vrijeme pojavljuje sve više radova (monografija, disertacija i članaka) u kojima se žargon znanstveno obrađuje. Spomenut ću radove Antuna Halonje i Anite Horvat Skerlin te monografiju Antuna Halonje i Milice Mihaljević *Od računalnoga žargona do računalnoga nazivlja*.

U školskome se programu žargon obrađuje u okviru razgovornoga funkcionalnog stila. Razgovorni funkcionalni stil pripada gradivu 4. razreda srednje škole. U knjizi *Fon-fon*³³ Dragice Dujmović Markusi i Terezije Pavić-Pezer u poglavlju *Funkcionalna raslojenost leksika* nakon Brozovićeve definicije standardnoga jezika piše: „Za stilistiku je posebna važno da je standardni jezik polifunkcionalan, tj. da se ostvaruje na različite načine: u književnosti, znanosti, medijima (...), javnim ustanovama, svakodnevnome govoru i dr. Razlikujemo pet osnovnih funkcionalnih stilova: znanstveni, književnoumjetnički, razgovorni, publicistički i administrativni. Svaki se od njih može ostvariti i u govoru i u pismu.” (Dujmović Markusi i Pavić-Pezer 2014: 47-48) O razgovornome stilu u istome udžbeniku piše: „Razgovorni stil obuhvaća sva područja ljudskoga života. Njime se služimo u svakodnevnoj komunikacije. To je stil usmene riječi i u njemu prevladavaju jednostavne rečenice (često eliptične) te nezavisnosložene rečenice. U razgovornome stilu često se koristimo poštapalicama, a posebno su naglašene vrednote govorenoga jezika. U leksiku se razgovornoga stila miješaju riječi iz standardnoga jezika s riječima koje ne pripadaju standardu.” (Dujmović Markusi i Pavić-Pezer 2014: 50) Dalje se nabrajaju i definiraju kolokvijalizmi, žargonizmi, vulgarizmi i barbarizmi.

³³ Slično je i u svim drugim udžbenicima.

Definicije su kolokvijalizama i žargonizama. „Kolokvijalizmi su riječi i izrazi svojstveni razgovornomu stilu: *printer* umjesto *pisač*, *šoping* umjesto *kupnja* i dr. Žargonizmi su riječi svojstvene žargonu, odnosno govoru kojim se koriste pripadnici neke uže skupine određene dobno ili društveno (mladi ljudi, različita zanimanja i sl.).” (Dujmović Markusi i Pavić-Pezer 2014: 50) Dalje se navodi da su značajke žargona metaforičnost, slikovitost, česti sinonimi, sugestivnost te da se žargon rječnikom razlikuje od standardnoga jezika, ali im je ista gramatika. (Dujmović Markusi i Pavić Pezer 2014: 50)

Analiziramo li navedene tvrdnje možemo postaviti nekoliko pitanja:

1. koji je odnos između razgovornoga funkcionalnog stila i standardnoga jezika, tj. je li razgovorni funkcionalni stil stil hrvatskoga standardnog jezika te ako je, kad se on u praksi ostvaruje
2. koji je odnos između žargonizama i kolokvijalizama te kako u praksi razlikovati žargonizme od kolokvijalizama
3. je li žargonska gramatika zaista ista kao i gramatika standardnoga jezika.

U ovome ću radu ponuditi odgovor na navedena pitanja te oprimirati svaku od navedenih tvrdnja i na kraju zaključiti poglavljem o mjestu žargona u školskoj praksi.

Razgovorni stil i standardni jezik

Razgovorni funkcionalni stil je koji služi za potrebe svakodnevnoga sporazumijevanja, a odlikuje se komunikacijskom spontanošću i nepripremljenošću, neusiljenošću, prirodnošću i familijarnošću.

Razgovorni se funkcionalni stil ostvaruje i u pisanome i u govornome mediju, u zapisima, pismima, bilješkama te u dijalozima i monolozima.

U njemu su česti ekspresivni i emocionalno obojeni izrazi, nerijetko je upotpunjen izvanjezičnim načinima komuniciranja, gestama i mimikom. U razgovornome stilu česte su poštapalice (*je li, čuješ, ovaj*) koje popunjavaju stanku u govoru, vrijeme potrebno za razmišljanje ili prikrivaju zbunjenost ili prestrašenost govornika. Iako se u razgovoru često mogu čuti i dijalektizmi, vulgarizmi, žargonizmi i barbarizmi, pa se može reći da su dijelom

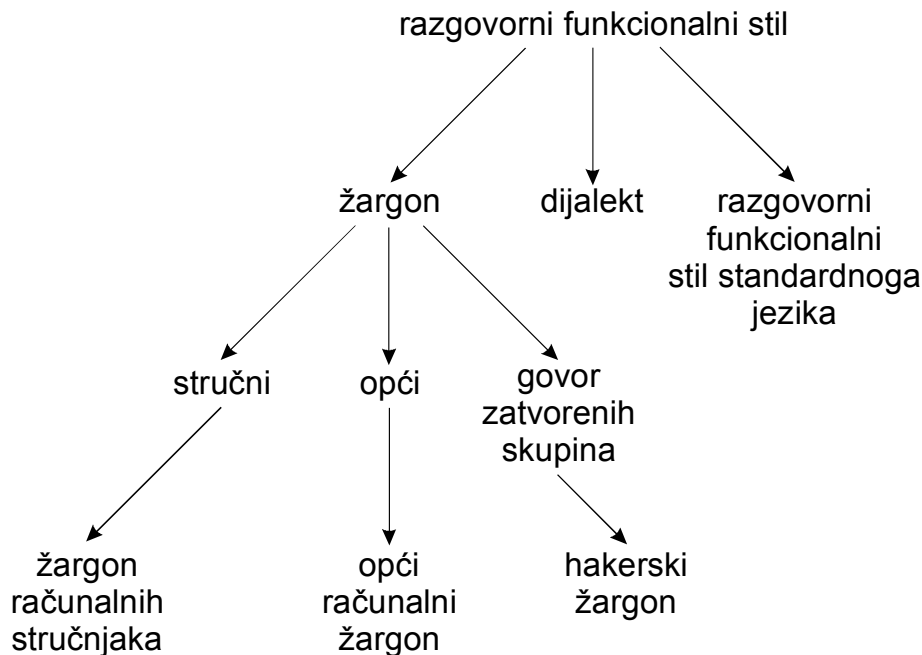
razgovornoga stila, oni ne pripadaju razgovornomu funkcionalnom stilu standardnoga jezika i nisu dijelom standardnojezičnoga leksika.

Odredimo li razgovorni funkcionalni stil standardnoga jezika s jedne strane kao stil bez dijalektizama, žargonizama, vulgarizama te kao stil bez očitih jezičnih pogrešaka (**došao je s vlakom*), a s druge strane odredimo li da on nije ograničen na govor (tj. na usmeni ostvaraj) te da se govoriti može svim funkcionalnim stilovima,³⁴ jasno je da se razgovorni stil standardnoga jezika rijetko ostvaruje. Ostvaraj je tog stila npr. neobvezatan razgovor dvaju govornika standardnoga jezika o općim temama te pismo, e-pismo ili SMS koji napišu ti govornici. Ipak, mnogi govornici standardnoga jezika i u takvoj neobvezatnoj komunikaciji ipak će radije razgovarati na žargonu ili dijalektu jer to od njih ne zahtijeva nikakav napor. Stoga je razgovorni funkcionalni stil standardnoga jezika najteže oprimjeriti jer najčešće ostvaraji ili ne pripadaju standardnomu jeziku ili ne pripadaju razgovornomu stilu. Možemo zaključiti da razgovorni funkcionalni stil upravo obuhvaća hrvatski jezik s ukupnošću narječja i žargona koji ga čine jer se u njemu zaista može čuti sve. Sastavnice su razgovornoga funkcionalnog stila žargon, dijalekt i razgovorni funkcionalni stil standardnoga jezika. Žargon se dijeli na stručni žargon koji sadržava specifično žargonsko nazivlje, opći žargon u koji ulazi i određeni broj najčešćih žargonskih naziva te govor zatvorenih skupina, npr. prostitutka, lopova, dilera, hakera³⁵ i sl. Budući da je podjela na razgovorni i pisani jezik opća i odnosi se na sve funkcionalne stilove, ne treba je posebno isticati kod razgovornoga funkcionalnog stila. Naravno da se različiti žargoni međusobno isprepleću, npr. računalni žargon ima značajke stručnoga žargona, istodobno pripada govoru zatvorenih skupina (npr. hakera), ali donekle ulazi i u opći žargon jer se njime djelomično koriste svi korisnici računala bez obzira na stupanj znanja.

³⁴ Na primjer profesor na predavanju govori znanstvenim funkcionalnim stilom standardnoga jezika, odnosno pedagoškim podstilom toga stila, znanstvenik na konferenciji izlaže strogo znanstvenim podstilom znanstvenoga funkcionalnog stila, novinar na radiju ili televiziji govori publicističkim funkcionalnim stilom, budući zaposlenik na razgovoru za posao govori administrativnim funkcionalnim stilom, a likovi u romanu govore književnoumjetničkim funkcionalnim stilom u kojemu će se naći i mnogo žargonizama i dijalektizama.

³⁵ Hakeri su osobe koje uživaju u programiranju, te su stvorili određenu kulturu komuniciranja – određeni žargon – koji je začet u SAD-u, ali se internetom proširio po čitavome svijetu. Tomu je žargonu svojstven poseban humor i poseban leksik, uporaba računalnih naziva u kontekstima koji se ne odnose na programiranje i računala, igre riječima, davanje novoga značenja riječima općega jezika. Engleski hakerski žargon iscrpno je proučen te postoje i rječnici hakerskoga žargona. O tome više vidi u Halonja i Mihaljević 2012.

Stoga se podjela razgovornoga funkcionalnog stila može prikazati ovom shemom:

(prema knjizi Halonja i Mihaljević 2012: 54)

Računalni žargon ovdje je uzet kao primjer i umjesto njega mogli bismo govoriti i o bilo kojemu drugom žargonu (npr. o medicinskome žargonu). U literaturi se ističe da na razgovorni stil utječu mjesni i gradski govori jer on nije isti u Splitu, Rijeci, Puli, Osijeku ili Zagrebu. Na razgovorni stil utječe i podrijetlo sugovornika, pa iz tih definicija vidimo da on ne može u cijelosti pripadati standardnom jeziku koji je po definiciji autonoman, tj. neovisan o dijalektima.

Iz navedene je sheme jasno da razgovor na dijalektu pripada razgovornomu funkcionalnom stilu, ali ne i razgovornomu funkcionalnom stilu standardnoga jezika. Dakle, razgovorni funkcionalni stil samo je svojim manjim dijelom funkcionalni stil standardnoga jezika.

Žargonizmi i kolokvijalizmi

Žargon je onima koji ne pripadaju skupini koja se njime služi često nerazumljiv, nejasan i zagonetan. Žargon pripada razgovornomu funkcionalnom stilu, ali ne pripada

Žargonizmi kao značajka razgovornoga funkcionalnog stila

razgovornomu funkcionalnom stilu standardnoga jezika, žargonizmi, odnosno riječi svojstvene pojedinomu žargonu, temeljna su jezična značajka žargona.

To su često općejezične riječi koje u žargonu dobivaju posve novo značenje. Također su to često tuđice iz kojega drugog jezika koje u jeziku davaocu mogu pripadati (i najčešće pripadaju) standardnomu jeziku. Oni žargonizmi koji unutar skupine koja ih upotrebljava žive vrlo dugo, često postaju dijelom općega pa i standardnoga leksika.

Žargon koji upotrebljavaju pripadnici pojedinih struka razlikuje se od nazivlja te struke koje je normirano i popisano u terminološkim rječnicima, npr.

e-mail	e-pošta i e-poruka
komp, kompjuter	računalo
chatroom	pričaonica ili brbljaonica
password	zaporka
mejlati	poslati e-poruku
upgrejdati	dograditi
softver	programska podrška
downloadati	preuzeti

U žargonu su česti sinonimi za jednu standardnojezičnu riječ: jedinica – *kec, as, kulja, sulja, šuber, šus, kolac, komad, top*; osoba koja je glavna u društvu – *faca, kralj, car, lik, luđak*. U žargonu je često pojačavanje značenja: *više jasnije / manje jasnije, prestrašno, predobro, ful dobro, turbopametan, superzabavan* te uporaba anglizama i pokrata: *frik, emo, LOL (laughing out loud), dejt, fejl, sister (ili sis, siterica), stejdž, luzer, fensi, cool*. Anglizmi se u standardnome jeziku mogu zamijeniti domaćim (hrvatskim) riječima ili svezama, npr.:

video vol	videozid
feed back	povratna sprega
prezenter	predstavljatelj
monitoring	nadzor ili praćenje
celebrity	slavna osoba, uglednik
call centar	pozivni centar
luzer	gubitnik
mobbing	zlostavljanje na radnome mjestu
bullying	vršnjačko nasilje
team building	izgradnja tima/ekipe

Leksik razgovornoga funkcionalnog stila dopunjuje leksik stilski neutralnoga standarda mnogim riječima koje zovemo kolokvijalizmima. Kolokvijalizmi su riječi i oblici koji se obično spontano govore, a leksičko su obilježje razgovornoga funkcionalnog stila standardnog jezika. Kolokvijalizmima se smatraju npr. riječi *babica, badava, blondina, centarfor, cimer, iskilaviti, ispeglati, jezičar, klipar, kompjuter, koštati, kragna, krigla, krimić, kupaona, nabubati, najlonka, šalabahter, šank, šef, šenuti, šik, šankerica, šilt, šlampav, šofer, šoping, šou, špil, šprica, štanga, štramplice, štreber, štrudla, šut, teka, tinejdžer, tip-top, tlakaš, trač*. Kolokvijalizmi su i *cvječarna, klaona, kupaona, radiona, slastičarna, štediona* (standardnojezično neutralno *cvječarnica, klaonica, kupaonica, radionica, slastičarnica, štedionica*) te *dovažati, dovađati, ishađati, iznašati, nanašati* (standardnojezično neutralno *dovoziti, dovoditi, ishoditi, iznositi, nanositi*), zamjenice *netko, nečiji* (u slučajevima u kojima norma zahtijeva *tko, čiji: Je li me netko tražio. / Je li me tko tražio., Ako ti treba nečiji savjet. / Ako ti treba čiji savjet.*).

Poseban je problem razgraničenje žargonizama i kolokvijalizama u leksikografskoj praksi. Radeći na *Školskome rječniku hrvatskoga jezika* te na *Hrvatskome pravopisu* došli smo do zaključka da je ta granica toliko tanka da ju je za sve riječi nemoguće dosljedno provesti te smo stilskom odrednicom *razg.* označili i žargonizme i kolokvijalizme. Navodim primjer obradbe nekih riječi označenih odrednicom *razg.* iz *Školskoga rječnika hrvatskoga jezika*:

béba *im. ž.* <G bébē, V bêbo; *mn.* N bébe, G bébā> **1. razg. v.** lutka **2. razg. v.** novorođenče

blèsača *im. ž.* <G blèsačē; *mn.* N blèsače, G blèsačā> *razg. v.* glupača

bógac *im. m.* <G bókca, V bôkče; *mn.* N bókci, G bôgācā> *razg. v.* jadnik, siromah, sirotan

c□tić *im. m.* <G c□tića; *mn.* N c□tići, G cřtīcā> *razg.* crtani film u dječjem govoru

cūra *im. ž.* <G cūrē; *mn.* N cūre, G cūrā> *razg. v.* djevojka

cūrica *im. ž.* <G cūricē; *mn.* N cūrice, G cūricā> *um., razg. v.* djevojčica

cvjēcārna *im. ž.* <G cvjēcārnē; *mn.* N cvjēcārne, G cvjēcārnā> *razg. v.* cvjećarnica

čtv□tica *im. ž.* <G čtv□ticē; *mn.* N čtv□tice, G čtv□tīcā> *razg. v.* četvorka, vrlo dobar
pod dobar

čīk *im. m.* <G čīka; *mn.* N čīkovi, G čīkōvā> *razg. v.* opušak

prìnter *im. m. razg. v.* pisac

Razlikuje li se žargon od standardnoga jezika i gramatikom?

Sporna je tvrdnja da se žargon samo rječnikom razlikuje od standardnoga jezika te da ima istu gramatiku kao i standardni jezik.

Gramatika ne obuhvaća samo sintaksu, nego obuhvaća i fonologiju, morfologiju i tvorbu. Žargonu su svojstveni posebni tvorbeni obrasci (npr. *mobač*, *diskač*, *supač*, *kompacč*) te razgovorna gramatika:

- pridjevi na *-ov* i *-ev* sklanjaju se redovito prema određenoj promjeni: *Petrov – Petrovoga* umjesto *Petrov – Petrova*
- često se izjednačuje instrumental sredstva i instrumental društva: *pisao je s olovkom* umjesto *pisao je olovkom*
- odnosna zamjenica *koji* u vezničkoj se funkciji kad je riječ o neživome često upotrebljava kao da je riječ o živome: *Daj mi kišobran kojeg sam ti posudio.* umjesto *Daj mi kišobran koji sam ti posudio.*
- povratno-posvojna zamjenica *svoj* često je zamijenjena posvojnim zamjenicama: *Izišao sam se prošetati s mojim sinom.* umjesto *Izišao sam se prošetati sa svojim sinom.*

Takva razgovorna gramatika samo djelomično može pripadati razgovornomu funkcionalnom stilu standardnoga jezika. Dok npr. možemo reći da se sklanjanje pridjeva na *-ov* i *-ev* prema određenoj promjeni može prihvatiti u razgovornome funkcionalnom stilu standardnoga jezika, pitanje je možemo li prihvatiti i rečenicu *Došao je s vlakom.* kao rečenicu razgovornoga funkcionalnog stila standardnoga jezika.

U razgovornome se stilu upotrebljavaju razgovorni naglasci, npr. naglasak na posljednjemu slogu u riječi: *studênt, poglavâr* što nije dopustiva značajka standardnoga jezika. Također je česta i redukcija suglasnika i samoglasnika, npr. *ko, jel, radit*. U imenskim se svezama često izbacuje imenica (*Naći ćemo se kod Robne. Bili smo na Filozofskom. Kupio je Slobodnu/Večernji.*). Česte su i eliptične rečenice, npr. *Došao šef., Stilga profa.*

Iz primjera žargonskoga ostvaraja iz knjige od *Računalnoga žargona do računalnoga nazivlja* očito je da tekst odstupa od standardnoga jezika na svim jezičnim razinama, a ne samo na leksičkoj razini:

jel ima jos neko ovaj problem???

imam skroz **updatean** spybot, i norton, ali dobio sam neki virus. sad neznam sta je to... vidim da mi se u pozadini pokrene nekakav MS dos aplikacija i nestane, a kad sam na netu stalno mi se otvaraju novi prozori ili se otvoreni redirektaju na <http://www.h4ck3r.freehomepage.com/pwned.html>

jel zna neko sto je to i kako se toga rijesiti???

www.forum.hr/archive/index.php/t-55126.html

(Halonja, Mihaljević 2012: 213)

Žargon u školskoj praksi

Učenici u svojem privatnom životu, u komunikaciji na Facebooku, u obitelji, s prijateljima pa i u školi tijekom odmora mogu upotrebljavati žargon i u tome nema ništa loše.

U školskoj praksi žargonu je mjesto samo u dobro definiranim i rijetkim slučajevima:

1. u kontekstu književnoga djela, za karakterizaciju likova, pa tu vidimo miješanje i ispreplitanje stilova u školskoj lektiri koja je pisana žargonom, npr. Salingerov *Lovac u žitu*. Taj je žargon često i posve drukčiji od današnjega žargona mladih.

Osim toga, nije mi ni nakraj pameti da vam sad ovdje pričam čitav svoj prokleti životopis ili nešto slično. Pričat ću vam samo o onoj ludnici kroz koju sam prošao tamo oko prošlog Božića, upravo prije nego što sam nešto kao šiznuo pa su me dofurali ovamo da se malo smirim. Želim reći, pričat ću vam sve ono što sam ispričao D. B-u, a on je moj brat i sve. Živi u Hollywoodu. To nije tako daleko od ovog idiotskog mjesta, pa dolazi ovamo u posjet praktično svakog vikenda. ... Drmnuo je za njih gotovo četiri tisuće komada. On je, međutim, pun love, sada. Nekada nije bio. Nekad je bio posve običan pisac, dok je bio kod kuće. ... Čim sam se sjetio tog događaja, okrenuo sam se i potrčao niz suprotnu padinu brežuljka, prema kući starog Spencera.

2. u zadaćama u kojima se izrijekom navode čije riječi i tada navod mora biti jasno označen navodnicima

3. u raspravama o uporabi žargona kao nestandardnojezične značajke razgovornoga funkcionalnog stila te ako je posebno zadan zadatak pisanja teksta na žargonu.

Žargonu nije mjesto ni u jednoj drugoj situaciji u školi. U časopisu *Hrvatski jezik* u radu Igora Medića i Ane Mihaljević *Stručni ispit očima pripravnika* (2014: 4/15–21) ističe se da priprema za sat u cijelosti mora biti napisana standardnim jezikom te da se nestandardnojezični oblici (dakle ni žargon) ne smiju upotrebljavati ni u učeničkim odgovorima. U istome časopisu u članku Marine Čubrić: *Školski esej na državnoj maturi* (2014: 1/14-21) daje se niz praktičnih savjeta za pisanje eseja na državnoj maturi. U opisivaču B3 navodi se da u školskome eseju treba upotrebljavati prikladan stil, prikladno nazivlje, prikladne riječi... te se navode i žargonski primjeri neprikladni za školski esej:

Raskoljnikov je upoznao jednu curu, Sonju. Njezin je tata bio pijanac.

(Trebalo bi: djevojku i otac)

Duro je frajer koji misli da može sve.

(Trebalo bi: mladić, lik (književni), čovjek...)

U knjizi *Hrvatski jezik na maturi* Lane Hudeček i Milice Mihaljević u kojoj se daju jezične smjernice za pisanje eseja na maturi koje se odnose na sve jezične razine (prema jezičnim opisivačima za vrednovanje eseja na državnoj maturi) nalazi se i ova tablica uvedena rečenicom: Hrvatskomu standardnom jeziku ne pripadaju dijalektizmi i žargonizmi.

NE	DA
Otišao je u kupatilo.	Otišao je u kupaonicu.
Otišao je u banju.	
Otišao je u kupaonu.	

Žargonizmi kao značajka razgovornoga funkcionalnog stila

Kupio je pome na pazaru.	Kupio je rajčice na tržnici.
Kupio je paradajz na placu.	
Sreo je frenda i buraza.	Sreo je prijatelja i brata.
Slagala je šugamane i lancune.	Slagala je ručnike i plahte.
Ubio ju je širajzlinom.	Ubio ju je žaračem.
Stavio je škrlak na glavu i izišel iz hiže.	Stavio je šešir na glavu i izišao iz kuće.

(Hudeček i Mihaljević 2014: 76)

Rad ću završiti tablicom sastavljenom prema članku Antuna Halonje iz časopisa *Hrvatski jezik* (2014: 1/25–28) iz koje je vidljivo kako općejezični nazivi i sveze dobivaju posebno značenje u pojedinim žargonima.

<i>hijene</i>	korisnici koji nikada ništa ne komentiraju, a komuniciraju samo osjećajnicima (emotikonima ili emotivima, engl. <i>smiley</i>)
<i>špijuni</i>	korisnici koji su prisutni, ali ne ostavljaju tragove, ne pišu statute, nikada ne komentiraju tuđe objave i nikada ništa ne <i>lajkaju</i> , ali redovito sve čitaju
<i>pijetlovi</i>	korisnici koji smatraju da je njihova dužnost da svim prijateljima s Facebooka redovito pošle dobro jutro
<i>gospodična popularna / gospodin popularni</i>	korisnici koji imaju gotovo popunjen profil, opasno se bliže brojci od nekoliko tisuća prijatelja, a sve to bez ikakva konkretnoga razloga

<i>emotivci</i>	korisnici koji mrze svoj život i sve povezano s njim, pa su svi njihovi statusi obojeni mračnim tonovima	
<i>promotori</i>	korisnici koji šalju pozivnice za događaje ili objavljuju poveznice sa svojih mrežnih stranica.	
<i>lopovi</i>	korisnici koji ne dijele, nego redovito krađu tuđe statuse predstavljajući ih kao svoje	
<i>kraljica drame</i>	korisnici koji se nadaju se da će nedorečenim objavama s katastrofičnim uvodom privući pozornost te da će ih drugi korisnici pitati što im se to dogodilo i što nije u redu	
<i>lajkeri</i>	korisnici koji gotovo nikada ništa ne komentiraju, no redovito <i>lajkaju</i>	

Literatura

Birtić, Matea; Blagus Bartolec, Goranka; Hudeček, Lana; Jojić, Ljiljana; Kovačević, Barbara; Lewis, Kristian; Matas Ivanković, Ivana, Mihaljević, Milica; Miloš, Irena; Ramadanović, Ermina; Vidović, Domagoj 2012. *Školski rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb : Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje i Školska knjiga.

Čubrić, Marina. 2014. Školski esej na državnoj maturi. *Hrvatski jezik* 1/14–21.

Dujmović Markusi, Dragica i Terezijom Pavić-Pezer. 2014. *Fon-fon 4*. Profil. Zagreb.

Halonja, Antun i Mihaljević, Milica. 2012. *Od računalnoga žargona do računalnoga nazivlja*. Hrvatska sveučilišna naklada i Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Zagreb.

Hudeček, Lana, Mihaljević, Milica, Pilić, Josip, Mesić, Blanka. 2003. *Hrvatski jezik, jezično izražavanje i književnost IV. Udžbenik za IV. razred četverogodišnjih strukovnih škola*. Profil. Zagreb.

Hudeček, Lana i Mihaljević, Milica. 2014. *Hrvatski na maturi*. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Zagreb.

Halonja, Antun. 2006. *Hrvatski računalni žargon*. Disertacija. Filozofski fakultet. Zagreb.

Halonja, Antun. 2014. Između računalnoga nazivlja i žargona. *Hrvatski jezik* 1/25–28.

Jozić, Željko i sur. 2013. *Hrvatski pravopis*. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Zagreb.

Medić, Igor i Mihaljević, Ana. 2014. Stručni ispit očima pripravnika. *Hrvatski jezik* 4/15–21.

Sabljak, Tomislav. 2001. *Rječnik hrvatskoga žargona*. V. B. Z. Zagreb.

Skelin Horvat, Anita. 2009. [*Hrvatski sleng kao odraz identiteta mladih*](#). Disertacija. Filozofski fakultet. Zagreb.

Sažetak

U radu se jasno određuje odnos između razgovornoga funkcionalnog stila i hrvatskoga standardnog jezika. Razgovorni funkcionalni stil obuhvaća razgovorni funkcionalni stil standardnoga jezika, žargon i dijalekt. Žargonizmi su riječi koje pripadaju žargonu, a kolokvijalizmi su riječi koje pripadaju razgovornomu funkcionalnom stilu standardnoga jezika. U leksikografskoj je praksi izrazito teško razgraničiti žargonizme i kolokvijalizme, a odrednica *razg.* trebala bi se odnositi na razgovorni funkcionalni stil u cijelosti, tj. i na žargonizme i na kolokvijalizme. Iako se žargon razlikuje od standardnoga jezika najviše na leksičkoj razini, ta je razlika prisutna na svim jezičnim razinama, tj. na pravopisnoj, fonološkoj, morfološkoj, tvorbenoj, sintaktičkoj i stilskoj razini. U školskoj praksi žargon ima svoje mjesto u književnoumjetničkim tekstovima te u svim zadacima u kojima se traži navođenje žargonizama i služenje žargonom. Žargonu nije mjesto u školskim zadacima i esejima, posebno u eseju na državnoj maturi, pripremama za nastavni sat ili stručni ispit.

ključne riječi: razgovorni funkcionalni stil, žargonizmi, kolokvijalizmi, žargon, esej na državnoj maturi, stručni ispit

Ante Bežen, Željko Jozić

Kojoj znanosti i profesiji pripada (početno) pisanje?

Objavlivanje knjige *Početno pisanje na hrvatskome jeziku* (Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb, 2014.) otvara pitanje znanstvene discipline kojoj pripada ta tema. U knjizi se navodi da je njezin sadržaj nastao povezivanjem metodike hrvatskoga jezika, koja se interdisciplinarno bavi poučavanjem školske djece čitanju i pisanju na hrvatskom jeziku u prvom razredu osnovne škole, likovne grane grafike koja istražuje oblikovanje slova i pravopisne normativistike hrvatskoga jezika koja se bavi pravopisnom normom. Što to zapravo znači s obzirom na činjenicu da grafika, kao grana likovne umjetnosti, uopće nije znanstvena nego umjetnička disciplina te da pravopisna normativistika (hrvatskoga jezika) nigdje nije etablirana kao znanstvena disciplina.

Grafika se bavi oblikovanjem slova i samostalna je grana likovne umjetnosti, posve ravnopravna sa slikarstvom, kiparstvom, ili arhitekturom, a u bliskim vezama s likovnom tehnologijom i likovnom pedagogijom koje su također samostalne likovne grane. Nedvojbeno je u bliskim vezama i s dizajnom (dizajn vizualnih komunikacija) koji se danas smatra posebnim umjetničkim poljem, na istoj razini podjele umjetnosti na kojoj su npr. i likovna umjetnost, kazalište, film, glazba itd. No, grafika se ne bavi poučavanjem učenika.

Ako je grafika grana umjetnosti i njezin su glavni predmet slova, postavlja se pitanje jesu li i na koji način slova i predmet lingvistike, odnosno kroatistike, s obzirom na to da se (hrvatski) jezik bilježi upravo slovima. Tim više što u sadašnjem programu sveučilišnog obrazovanja kroatista (a ni drugih lingvista) nema oblikovanja slova. Dakle, stručnjaci za (hrvatski) jezik i književnost nemaju obvezu išta znati o pisanju slova kao vještini, mada o slovima ovisi gotovo sav sadržaj njihove profesije. Je li to održivo u današnje vrijeme kada je jezik snažno sredstvo vizualne, osobito elektroničke komunikacije? Pitanje se odnosi podjednako i na učitelje, tim više što oni i poučavaju djecu u početnom pisanju osposobljavajući ih tako za praktičnu primjenu jezika u današnjim komunikacijskim i medijskim uvjetima.

Jedina znanstvena disciplina koja se danas bavi poučavanjem pisanja jest metodika hrvatskoga jezika u nižem osnovnom obrazovanju. Ona preuzima oblike slova od grafike i u

Kojoj znanosti i profesiji pripada (početno) pisanje?

razvijanje vještine pisanja uključuje spoznaje psihologije, neurolingvistike i fiziologije osjetila i ruku. Iz toga proizlazi da se pisanjem kao obrazovnom i kroatističkom temom bave samo učitelji. A kroatisti ne prihvaćaju učitelje u svoje redove jer imaju slabije kroatističko obrazovanje. Doista, trebaju li, i na koji način, pisanje kao (lingvističku) temu u fondu svoga znanja imati i nastavnici hrvatskoga jezika u višim razredima osnovne i u srednjoj školi?

Početno pisanje na hrvatskome jeziku

Slova koja danas koristimo rezultat su razvoja dugog više od tri tisuće godina. Razvijala su se u mnogim kulturama, državama i narodima, pretrpjela brojne modifikacije, dopune i najrazličitije utjecaje i još uvijek se razvijaju. Poučavanje pisanja i čitanja osnovni je preduvjet učenja. Čitanje je aktivnost kojom dekodiramo vizualne znakove, u našem latiničkom pismu - slova. Pisanje je jedan od načina stvaranja teksta. Osim pisanjem tekst nastaje prvenstveno u tiskarskoj i digitalnoj tehnologiji, ali i na razne druge načine. Da bismo mogli pisati potrebno je naučiti prepoznavati slova, ali i uvježbati njihovo oblikovanje, povezivanje i pravila korištenja.

Glavni je cilj poučavanja pisanja svakako stvaranje osobnog rukopisa. Sekundarni su ciljevi usvajanje urednosti i sistematičnosti, te estetike. Ne zaboravimo da će pismo za 90 % ljudi nakon školovanja ostati jedina likovna aktivnost kojom će se baviti.

Osobni rukopisi su spoj forme predloška, posebnosti autora, individualnih invencija i mnoštva utjecaja od kojih je najznačajniji utjecaj učitelja. Puko oponašanje učiteljevog individualnog rukopisa onemogućuje stvaranje osobnog, jer se već na samom početku snažno ugrađuje u nas. Ponekad na nas najviše utječu vlastita ograničenja, nesposobnost i neznanje, pa tako i na naš rukopis. Individualnost je sveukupnost dobrog i lošeg u nama. Individualni rukopisi ne trebaju odgovarati pravilima nekog rukopisnog predloška, da bi bili lijepi i individualni. Prezahtjevni predlošci usprkos sjajnom finalnom rezultatu često odbijaju teškim i napornim učenjem, a prevelika sloboda osobnog izbora na početku ne pruža dovoljan oslonac i daje dojam da je sve dozvoljeno i dobro. Dobar predložak pisma za početno učenje pisanja treba biti pogodan za poučavanje, prilagođen grafomotorici i sustavno oblikovan.

Forma pisma je ključni element rezultata koji želimo definirati, no ne i jedini. Dobra forma je od presudnog značaja za formiranje dobrog individualnog rukopisa učenika, no dobra forma rukopisnog pisma je i most k čitanju raznih individualnih rukopisa, rukopisnih i tipografskih pisama, ona je nezamjenjiva kao likovno odgojno sredstvo, a ona je i mnogo više od toga. Često se o formi pisma govori kroz prizmu geometrije i konstrukcije, no pismo je u osnovi trag koji na nekoj podlozi ostavlja rukom vođena pisaljka. Kako pismo uvjetuje naša anatomija, tako i anatomija čini oblikovnu osnovu pisma.

Posebno treba imati na umu da rukopisno pismo, kojim poučavamo pisanje u početku odgojno-obrazovnog procesa, nije potrebno prilagoditi anatomiji odraslog čovjeka nego dječjoj anatomiji. Tu prvenstveno treba brinuti o veličinama pojedinih elemenata, o kompleksnosti veza, vrsti poteza i načinu spajanja.

Rukopisna slova smo navikli zvati „pisana slova” no i „tiskana” slova su isto pisana. Budući da rukom pišemo i jedna i druga slova, često nije potpuno jasno u čemu je njihova razlika. Današnje pismo koje smo se u Hrvatskoj naučili nazivati „tiskanim slovima” nastalo je u antici kao rukopisno pismo koje se pisalo na vosku, papirusu, pergamentu ili nekom drugom materijalu, a pismo koje običavamo nazivati „pisana slova” nastalo je u tiskarskoj tehnici bakrorezu.

Njihova namjena i prilagodbe koje su na njima zbog namjene provedene su ono što ih definira i razlikuje. Pojednostavljeno možemo reći da su rukopisna slova oblikovana tako da se mogu što brže i jednostavnije pisati. Zbog toga je kod njih uveden princip povezivanja slova, čime se gubi puno na čitljivosti, ali dobiva na brzini pisanja. Rukopisno pismo koristimo da bismo nešto zapisali, a manje nam je bitno da to može pročitati širi krug promatrača. Često se rukopisi toliko usmjeravaju na tu funkciju zapisivanja da čitljivost postaje nevažna, do te mjere da neki rukopis može pročitati samo onaj tko ga je i napisao.

Za razliku od rukopisnih pisama formalna slova imaju formalniji, službeniji i javni karakter. Njih koristimo za one tekstove za koje nam je stalo da budu čitljivi širem krugu. Formalna slova imaju otpornije forme jer ne koriste spojne poteze već samo osnovne pa su formalna slova ustvari goli korijenski oblici.

Formalna se slova temelje na krutim i statičnim oblicima koji se lako raspoznaju i teško zamjenjuju, a rukopisna na mekim i zaobljenim, koji se lako i povezano pišu. Puno puta je iskušavano stvaranje hibrida ali se pokazalo da to neminovno vodi do gubitka ili bitnog reduciranja jedne od osobina.

RECENZIJA RUKOPISA ZBORNIKA RADOVA

Nestandardni hrvatski jezik – prema standardnom hrvatskom jeziku

VI. simpozij učitelja i nastavnika hrvatskoga jezika. Zbornik radova.

(urednice Jasna Pandžić i Anđa Suvala)

OSNOVNI PODACI O RECENZENTICI

Znanstveno-nastavno zvanje, ime i prezime:	izv. prof. dr. sc. Bernardina Petrović
Broj u Upisniku znanstvenika:	232081
Ustanova:	<i>Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu</i> <i>Odsjek za kroatistiku</i>
Adresa:	Ivana Lučića 3, 10000 Zagreb
E-adresa	bernardina.petrovic@ffzg.hr

OSNOVNI PODACI O RECENZIRANOJ PUBLIKACIJI

Vrsta publikacije:	stručna urednička knjiga (zbornik radova)
Urednice:	Jasna Pandžić i Anđa Suvala
Naslov djela:	<i>Nestandardni hrvatski jezik – prema standardnom hrvatskom jeziku</i> : VI. simpozij učitelja i nastavnika hrvatskoga jezika. Zbornik radova.
Nakladnik:	Agencija za odgoj i obrazovanje
Način objave publikacije:	tiskano izdanje
Opseg publikacije (str.):	108 stranica
Broj radova:	15

OCJENA ZBORNIKA RADOVA

Zbornik radova *Nestandardni hrvatski jezik – prema standardnom hrvatskom jeziku* koji su uredile Jasna Pandžić i Anđa Suvala obaseže petnaest radova širokoga tematskog raspona i različitih kvalifikacijskih okvira. Autori su tih radova vrsni sveučilišni profesori, ugledni znanstvenici i uvaženi strukovnjaci pa se u tome smislu u ovome zborniku i njihovi prinosi različito vrednuju s obzirom na njihove znanstvene, nastavne i stručne kompetencije.

Radovi su u zborniku kvalitativno neujednačeni, što znači da su pojedini radovi oblikovani u skladu sa zahtjevima znanstvenoga i stručnoga rada (obuhvaćaju uglavnom sve elemente koje moraju biti sastavnicom toga tipa rada: obavijesti o autoru, naslov, nacrtak, tekst, popis literature, sažetke na hrvatskome jeziku i na odabranome svjetskom jeziku te ključne riječi na engleskome jeziku), a pojedini radovi svojim formalnim okvirima promiču zahtjevima navedenih propisa. Sadržajno se radovi u zborniku mogu podijeliti u četiri tematske cjeline. Nakon uvodnoga promišljanja *Prostranstvo hrvatskoga jezika* Josipa Bratulića slijedi prva tematska cjelina *Hrvatski jezik u prošlosti, sadašnjosti i budućnosti* koju čine radovi *Hrvatski standard i hrvatski štokavski dijalekti* Ljiljane Kolenić, *Imena i standardnojezična norma* Anđele Frančić i *Jezik adolescenata – od slenga preko kolokvijalnoga do standarda* Anite Skelin Horvat. U drugoj su tematskoj cjelini – *Nastavna teorija i praksa prema nestandardnom hrvatom jeziku* – radovi koji propituju nestandardnojezične idiome u nastavi hrvatskoga jezika u kojoj se mogu pročitati *Zavičajni idiom u nastavi Hrvatskoga jezika* Emine Berbić-Kolar, *Hrvatski dijalekti i mjesni govori u nastavi* Sanje Vulić, *Uloga i značenje dijalekta u projektnoj nastavi* Marka Ljubešića te *Onomastika u nastavi hrvatskoga jezika* Ivane Čatić. Treća tematska cjelina propituje stilsku uporabu hrvatskih nestandardnojezičnih idioma i u njoj su zastupljeni radovi *Nestandardni jezični elementi u publicističkome funkcionalnom stilu* Lane Hudeček, *Žargonizmi kao značajka negovornoga funkcionalnog stila* Milice Mihaljević i *Stilska uporaba nestandardnoga hrvatskog jezika u dramskoj umjetnosti* Mire Muhoberac, Zadnjoj tematskoj cjelini koja se bavi (početnim) pisanjem između metodike i pravopisa pripadaju radovi *Kojoj znanosti i profesiri pripada (početno) pisanje* Ante Bežena i *Željka Jožića* te *Početno pisanje na hrvatkome jeziku* Siniše Reberskoga.

Uvodni tekst *Prostranstvo hrvatskoga jezika* Josipa Bratulića iznosi činjenice od početka slavenske pismenosti do suvremenoga stanja u hrvatskome jeziku. Osobit se naglasak stavlja na jezične okvire rane hrvatske pismenosti, ranu nacioanlnu hrvatsku redakciju te osobito na prve pisane spomenike i njihov utjecaj na jezični, književni i kulturološki razvoj Hrvata od doba najranije

pismenosti do suvremenih dana te je poticajan prilog iščitavanju hrvatske jezične prošlosti i sadašnjosti.

U prvoj se tematskoj cjelini, radovima najbogatijem dijelu zbornika kojim se zahvaća prošlost, sadašnjost i budućnost hrvatskoga jezika, propituje odnos hrvatskoga standardnog jezika i hrvatskih štokavskih dijalekata, pokušavaju se razgraničiti nestandardni idiomi od standardnojezičnih, prikazuju se jezične slojevitosti hrvatskoga standardnog jezika, opisuju se imena u hrvatskoj standardnojezičnoj normi te istražuje adolescentski jezik. Ljiljana Kolenić u radu *Hrvatski standardi hrvatski štokavski dijalekti* iznosi povijesni pregled standardizacije hrvatskoga jezika utemeljenoj na štokavskoj stilizaciji uz neupitan prinos kajkavske i štokavske stilizacije te problematizira potrebu učenja standardnoga jezika neovisno kojemu hrvatskome izvornom idiomu govornik pripada. Na primjeru riječi „podhodnik“ u članku *Razgraničenje nestandardnoga i standardnoga hrvatskoga jezika i jezično planiranje* Maria Grčevića i Ružice Gregurić pokušava se pokazati kako nestandardni jezik razgraničiti od standardnog i kako uspješno provesti jezično planiranje. Autori su svoje pretpostavke potkrijepili istraživanjem u odabranim osnovnim školama na području jedne hrvatske županije. Iako takva brojčano i prostorno ograničena istraživanja nisu najboljim pokazateljima stvarnoga stanja, poslužila su autorima ovoga rada u potkrepljivanju njihovih teza, ali tezu zastupljenu u naslovu nisu uspjeli ni pokazati ni dokazati ograničenem metodološkim odabirom. Suvislo se, kritički i znanstveno utemeljeno na pojedina pitanja funkcionalne stiliske značajki osvrnula Lada Badurina u članku *Jezično raslojavanje* polazeći od održivosti kriterija na kojima se temelji podjela na funkcionalne stilove. Iscrpno istraživanje imena u hrvatskoj standardnojezičnoj praksi propitala je Anđela Frančić u članku *Imena i standardnojezična norma*. Članka je važan odmak od uobičajenih pristupa imenima u hrvatskoj znanstvenoj recentnoj literaturi jer problematizira opis imenskoga korpusa u pravopisnome i gramatikografskome pristupu te predlaže dobra rješenja koja izmiču ustaljenim i nerijetko ne osobio dobrim preporukama u hrvatskome standardnom jeziku. Problemima se mlađih govornika, s osobitim obzirom na adolescentski diskurs, bavi članak *Jezik adolescenata – od slenga preko kolokvijalnoga do standarda* Anite Skelin Horvat koji ponajprije razgraničuje jezične supstandardne razine sleng i kolokvijalni (razgovorni) jezik, opisuje prihvaćene teorije i pristupe jeziku mladih s teorijskoga motrišta te navodi osnovna obilježja adolescentskoga jezika, ponajprije uporabu slengizama, vulgarizama, kolokvijalizama i dijalektizama. Radovi su u ovoj cjelini na zavidnoj znanstvenoj razini, a sve ih povezuje znanstvenopopularni izričaj kojim se nastoje približiti prosječnomu čitatelju.

Druga cjelina prikazuje istraživanja nestandardnojezičnih hrvatskih idioma u nastavnoj praksi. Radovi su u ovoj cjelini znanstveno i stručno vrlo raznoliki pa je razvidan širok teorijski i metodološki raspon, a time i njihova znanstvena i stručna relevantnost. Neki od njih podliježu nepotrebnomu

teoretiziranju i iznose općepoznate činjenice kojima nije mjesto u zborniku radova sa stručnoga skupa. Iako naslov *Zavičajni idiom u nastavi Hrvatskoga jezika* Ermine Berbić Kolar puno obećava, rad niti donosi relevantne spoznaje o temi navedenoj u naslovu, niti predlaže što novo. Rad *Hrvatski dijalekti i mjesni govori u nastavi* Sanje Vulić u znanstvenom je i stručnom okviru najviše zapažen rad u ovoj tematskoj cjelini. Taj je koherentan i suvisao tekst zaokružena cjelina u kojoj autorica opravdano postavlja pitanje kako u nastavi hrvatskoga jezika udovoljiti suvremenim potrebama promicanja mjesnih govora i njihovih vrijednosti u kontekstu hrvatskoga jezika u cjelini. Na osnovi višegodišnjih istraživanja zaključuje da se upravo zahvaljujući poznavanju zavičajnih govora učenici mogu upoznati s osnovnim leksičkim korpusom hrvatskoga jezika. Da se dijalekt izvrsno može iskoristiti u projektnoj nastavi, pokazao je Marko Ljubešić u radu *Uloga i značenje dijalekta u projektnoj nastavi*. Autor je pokušao dokazati da se projekt kao metodički sustav izvrsno može primijeniti u nastavi, a svoja je teorijska motrišta oprimirio na metodičkome modelu Kaj su jeli naši stari prikazavši ga kao projektni sustav u kojem dolazi do integracije i korelacije nekoliko srednjoškolskih predmeta. U zapaženome stručnom radu Ivane Čatić *Onomastika u nastavi Hrvatskoga jezika* iznose se vrijedna stajališta o pristupu imenima u osnovnoškolskoj nastavi hrvatskoga jezika koja je autorica oblikovala oslanjajući se na vlastite spoznaje iz dugogodišnje nastavne prakse.

U trećoj su cjelini radovi koji raščlanjuju funkcionalnostilsku upotrebu nestandardnojezičnih hrvatskih idioma i predočuju različite elemente u tome kontekstu. Rad *Nestandardnojezični elementi u publicističkome funkcionalnom stilu* Lane Hudeček ukratko prikazuje kako se u časopisima za mlade i u poslovnim časopisima upotrebljavaju nestandardnojezični oblici, osobito strane riječi i žargonizmi, na pravopisnoj, gramatičkoj i leksičkoj razini. Istraživanja su pokazala da se nestandardnojezični elementi namjerno unose u standardnojezični tekst u časopisu za mlade, a u hrvatskim poslovnim časopisima oni su odraz brzoga priljeva novih naziva za koje nema hrvatske zamjene ili hrvatsku zamjenu poslovna zajednica ne prihvaća. Rad *Žargonizmi kao značajka negovornoga funkcionalnog stila* Milice Mihaljević propituje odnos razgovornoga funkcionalnog stila i standardnog jezika te odnos žargonizama i kolokvijalizama, pokušava se ponuditi odgovor i na pitanje je li žargonska gramatika zaista ista kao i gramatika standardnoga jezika te se propituje žargon u školskoj praksi. U radu *Stilska uporaba nestandardnoga hrvatskoga jezika u dramskoj umjetnosti* Mire Muhoberac pokušava se ukratko prikazati jezična raznolikost u dramskoj književnosti i scenskoj umjetnosti. Autorica iznosi dugogodišnja iskustva u stvaranju predstava te predlaže tipove i modele istraživanja i bavljenja hrvatskim jezikom u školskoj praksi, u projektnoj nastavi te u izvannastavnim i izvanškolskim aktivnostima. Njezine su teorijske pretpostavke utemeljene na praktičnim iskustvima vrlo vrijedan prinos nastavi književnosti i scenske umjetnosti.

Četvrta se cjelina zbornika bavi početnim pisanjem i to u dvama kraćim stručnim prinosima Ante Bežena, Željka Jožića i Siniše Reberskog. U obliku jednostavnih izričaja i gotovo natukničke forme navedeni tekstovi iznose već poznate stavove o početnome pisanju, pisanim slovima i tiskanim slovima, ukratko o problematici koja je dobrim dijelom preuzeta iz grafičke struke. Osim zapažanja da je početno pisanje činjenicom metodike i pravopisa, ništa se ni znanstveno novo ni stručno važno ne iznosi u navednim tekstovima.

Radovi su u ovome zborniku znanstveno i stručno neujednačeni i kreću se u rasponu od izvornih znanstvenih radova do stručnih prinosi. To je i razumljivo jer su i teme raznolike, a autori različito kompetentni. Čini se da su autori uspjeli kompetentno propitati širok raspon tema koji se tiču supstandardnih i nestandardnih idioma u odnosu na standardnojezične okvire i otvoriti mnoga pitanja zanimljiva ne samo korisnicima kojima je zbornik namijenjen nego i široj znanstvenoj i stručnoj javnosti. Strukturno su se radovi trebali ujednačiti jer neki imaju strukturu kakva se očekuje od radova objavljenih u zborniku radova, a drugi nemaju tu strukturu i izgledaju kao da su tek predana izlaganja nakon održanoga skupa bez potrebnih medoloških zahvata i autorskih intervencija koje su potrebne da bi se rad kvalificirao kao rad u zborniku. Usprkos tomu urednicama je ovoga zbornika pošlo za rukom da se zbornik iščitava kao koherentan tekst jer su radove uspjele razvrstati u tematske cjeline, a zbog sadržajne i tematske raznolikosti i strukturne neujednačenosti to nije bio nimalo lagan urednički zadatak.

ZAKLJUČAK I PRIJEDLOG

Zbornik radova *Nestandardni hrvatski jezik – prema standardnom hrvatskom jeziku* : VI. simpozij učitelja i nastavnika hrvatskoga jezik vrijedan je i ozbiljan pokušaj da se znanstvenopopularno predoče, propitaju i opišu te kritički prikažu različite, uglavnom neistražene ili slabije istražene pojavnosti između hrvatskoga standardnoga jezika i hrvatskih nestandardnojezičnih idioma. Istinska je vrijednost tih priloga promišljenost, aktualnost i politematičnost, a posebnu pohvalu treba uputiti urednicama Zbornika koje su se maksimalno potrudili te raznolike sadržaje usustaviti u jedinstvenu zborničku cjelinu.

Stoga Zbornik **preporučujem za objavljivanje** i napominjem da u svakome slučaju zaslužuje ne samo dostatnu pozornost znanstvene i stručne javnosti nego i pozornost širega kruga korisnika zainteresiranih za jezična pitanja, osobito za suodnos hrvatskih nestandardnojezičnih idioma i hrvatskoga standardnoga jezika.

Recenzentica

izv. prof. dr. sc. Bernardina Petrović

Dodatak

Govorite li hrvatski?

je monodrama u izvedbi poznatoga hrvatskoga glumca i umjetnika Joška Ševe. Riječ je o izvrsnoj monodrami i jednako tako izvrsnom glumcu, nositelju brojnih nagrada i priznanja, ali i piscu i redatelju vlastitih djela. Ševina monodrama *Govorite li hrvatski?* u naletu sveopće pa i jezične globalizacije, koja nas sve više pritišće, propituje potrebu vrijednosti vlastita jezika, od prvih pisanih zapisa, preko Marka Marulića do današnjih suvremenih hrvatskih pisaca, bitno osvježuje i poboljšava položaj hrvatskoga jezika u društvu, a posebice u nastavi te istodobno naglašava važnost medija u promicanju opće i nacionalne kulture.

Besprijekorna interpretacija monodrame *Govorite li hrvatski?* u izvedbi ovoga vrsnoga glumca izvedena je na 6. Simpoziju učitelja i nastavnika hrvatskoga jezika 6. studenoga 2014. u Puli u prepunoj dvorani hotela Histria. Gledatelji, i sami odlični poznavatelji književnih tekstova, često su u izvedbi prekidali ovacijama i dugotrajnim pljeskom glumca. Ševina antologijska monodrama je zasigurno bila pravo osvježenje i obogaćenje programa Simpozija. Zaista je lijepo bilo čuti bogatstvo hrvatskoga izričaja koje Ševo izuzetno vješto kazuje, s lakoćom govori i niže tekstove na svim hrvatskim dijalektima. Predstavom je umjetnik stvorio jedinstveni ugođaj *monodrame i monološke freske* obogaćene izborom tekstova iz hrvatske književne baštine i suvremene hrvatske književnosti. Ševo je s nevidljivom lakoćom izgovarao kroz poeziju i prozu u najzahtjevnijoj kazališnoj formi ulomke iz bogatoga književnoga opusa M. Marulića, A. Šenoe, I. Kozarca, P. Zrinskoga, V. Vide, V. Nikolića, B. Marune, A. G. Matoša, J. Kaštelana, J. Pupačića, T. Ujevića, Ž. Sabola, J. Prudeusa, D. Ivaniševića, J. Franičevića Pločara, M. Slade-Šilovića, A. B. Šimića, M. Dizdara, S. Mijovića-Kočana, S. Mihalića, D. Dragojevića, I. Tolja, A. Stamaća, A. Šoljana, do monologa Pometa iz Držićeva *Dunda Maroja* i Orsata iz Vojnovičeve *Trilogije*...S. Mijovića-Kočana, S. Mihalića, D. Dragojevića, I. Tolja i A. Stamaća.

Zašto i kako je odabrao tekstove Ševo je jednom rekao: „*Izabrao sam tekstove po vlastitom glumačkom i osobnom senzibilitetu, koje sam poredao dramaturški. To je jednostavno jedan moj iskaz.*“

Sve to čini jezik, daje mu pečat i smisao.

Govori u prvom redu meni. Sve je moje u jeziku hrvatskome, pa je sve moje i u toj predstavi. Ja sam sav u tome. Ili kako bi Nazor rekao: 'U tebi sam vijek svoj proživio, drevni i lijepi jeziče Hrvata.'“

Joško Ševo, dramski umjetnik i profesor na Odsjeku glume zagrebačke Akademije dramske umjetnosti, dobitnik odličja *Danica s likom Marka Marulića*, mnogima poznat sa

Govorite li hrvatski?

zagrebačkih, dubrovačkih, splitskih, ali i pozornica diljem Hrvatske - pa i šire, ostavio je poseban dojam na nazočne u dvorani.

Stoga smo na ovom izuzetnom doprinosu u osvještavanju i očuvanju hrvatske kulturne baštine, a napose hrvatskoga jezika zahvalni našem umjetniku, gospodinu Jošku Ševi.

Jasna Pandžić

Zaključci 6. Simpozija učitelja i nastavnika hrvatskoga jezika

- U normiranju standardnoga hrvatskog jezika potrebno je u većoj mjeri uzimati jezičnu praksu i jezični osjećaj.
- Standardni jezik treba poučavati, a zavičajni idiom njegovati te poticati stvaralačko poučavanje učenika na materinskom jeziku.
- U poučavanju hrvatskoga jezika polaziti od imanentne gramatike koja je temelj za bolje učenje standardnoga hrvatskog jezika.
- U udžbeničku literaturu treba uvrstiti više tekstova pisanih regionalnim dijalektima.
- Standardni i nestandardni jezik treba funkcionalno rabiti prema kriteriju javnosti i privatnosti.
- Uporabom slenga mladi se kreativno prilagođavaju sebi i svojim komunikacijskim, identifikacijskim i referencijalnim potrebama.
- Bogatstvo hrvatskoga jezika jest u različitim idiomima, ali treba osvještivati da je hrvatski jezik kao standardni i jedan od europskih jezika.

Životopisi

Lada Badurina redovita je profesorica na Odsjeku za kroatistiku Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Rijeci. Predaje ili je predavala na poslijediplomskim studijima sveučilišta u Rijeci, Zagrebu i Zadru, a sudjelovala je i u izvedbi poslijediplomskih programa Sveučilišta u Ljubljani. Bila je vanjski suradnik Sveučilišta u Trstu, gostujući profesor na Sveučilištu u Ljubljani i na katedrama za kroatistiku poljskih sveučilišta. Sudjeluje na znanstvenim skupovima u Hrvatskoj i inozemstvu. Njezina se znanstvena djelatnost može pratiti u nekoliko tematskih cjelina/područja: radovi iz područja hrvatskoga standardnog jezika o hrvatskoj pravopisnoj normi, radovi iz područja (diskursne) stilistike i radovi koji se kreću u širem rasponu od nadrečenične sintakse (suprasintakse), preko lingvistike teksta do pragmalingvističkih pristupa i diskursnih analiza. Objavila je velik broj znanstvenih tekstova i priloga u knjigama te priredila i/ili uredila nekoliko knjiga i zbornika. Autorica je (ili suautorica) ovih knjiga: *Kratka osnova hrvatskoga pravopisanja: Metodologija rada na pravopisu* (Rijeka, 1996), *Raslojavanje jezične stvarnosti* (u suautorstvu s Marinom Kovačević, Rijeka, 2001), *Hrvatski pravopis* (u suautorstvu s Ivanom Markovićem i Krešimirom Mićanovićem, Matica hrvatska, Zagreb, ¹2007, ²2008) te *Između redaka: Studije o tekstu i diskursu* (Zagreb – Rijeka, 2008).

Emina Berbić Kolar završila je Pedagoški fakultet u Osijeku (2000), magistrirala je na Filozofskom fakultetu u Osijeku s temom „*Posavski govori u 20. st. Naglasak na govore sela uz grad Slavonski Brod*” (2006) i doktorirala 2009. g. s temom: „*Govori slavnskoga dijalekta brodskoga kraja*”. Akademске godine 2010./2011. imenovana je voditeljicom Izvanrednog predškolskog studija na dislociranom studiju u Slavonskom Brodu. Od 2011. imenovana je prodekanicom za stručno-razvojne poslove Učiteljskoga fakulteta u Osijeku i voditeljicom dislociranog studija u Slavonskom Brodu. Od 2014. g. prodekanica je za stručno-razvojne poslove Učiteljskoga fakulteta u Osijeku. Objavila je velik broj znanstvenih tekstova i suautorica je knjige *Sičanske riči* u suautorstvu s Lj. Kolenić (Osijek, 2014). Osnovala je 2010. g. studij Hrvatskoga jezika na Fakultetu balkanskih jezika na trakijskom sveučilištu (Trakya Universitesi), Edirne, Turska, na kojemu je bila i prva profesorica hrvatskoga jezika. S prof. dr. sc. Ljiljanom Kolenić zaštitila je govor Starih Perkovaca kao nematerijalno kulturno dobro Republike Hrvatske.

Ante Bežen rođen je 28. travnja 1945. u Gospiću. Na Pedagoškoj akademiji u Gospiću završio je studij hrvatskoga jezika i geografije, a na Filozofskom fakultetu u Zadru studij hrvatskoga jezika i pedagogije. Magisterij i doktorat znanosti iz područja filologije, metodika hrvatskoga jezika, stekao je na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Radio je kao učitelj hrvatskoga jezika u osnovnoj i srednjoj školi i asistent na pedagoškoj akademiji. Bio je više godina glavni urednik i direktor *Školskih novina*, pomoćnik ministra u Ministarstvu prosvjete i kulture (1991.-1994) i načelnik odjela za udžbenike u Ministarstvu prosvjete i športa. Od 1997. godine predaje metodiku hrvatskoga jezika na učiteljskom studiju Učiteljske akademije, a potom Učiteljskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, gdje je sada redoviti profesor. Autor je više knjiga, većeg broja znanstvenih i stručnih radova, suautor udžbenika, uglavnom za nastavu hrvatskoga jezika, književnosti i medijske kulture za svih osam razreda osnovne škole, sudionik i voditelj znanstvenih projekata. Bio je u više mandata predsjednik i dopredsjednik Akademije odgojnih znanosti Hrvatske, zatim glavni urednik časopisa *Metodika*, *Vila Velebita* i *Hrvatska vjernost* te u vodstvima središnjih obrazovnih časopisa *Napredak* i *Hrvatski časopis za odgoj i obrazovanje*. Predsjednik je Udruge autora udžbenika.

Josip Bratulić rođen je u Sv. Petru u Šumi, 13. veljače 1939. Gimnaziju je polazio u Pazinu, dijelom klasičnu u sjemeništu, dijelom realnu na kojoj je maturirao. Završio je studij hrvatskoga jezika i jugoslavenskih književnosti te komparativne književnosti na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Na istome je fakultetu 1975. godine magistrirao te doktorirao s temom *Istarski razvod kao književni spomenik srednjovjekovne Istre*. Nakon desetak godina rada u Staroslavenskom institutu, prešao je na Filozofski fakultet, gdje je predavao stariju hrvatsku književnost. Bio je dekan fakulteta u ratno vrijeme. U tri mandata biran je za predsjednika Matice hrvatske. Redoviti je član Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. Znanstveno se bavi kulturološkim problemima Hrvata, ali i drugih slavenskih naroda, tj. problematikom jezika, književnosti, pisama, likovnom umjetnosti. Objavio je desetak knjiga s područja svoga znanstvenog zanimanja, priredio je brojne knjige u pretisku i u kritičkom izdanju. Bio je urednik brojnih knjiga i povremenih edicija. Zajedno s S. Damjanovićem objavio je monografiju u tri sveska "Hrvatska pisana kultura od VII. do XXI. stoljeća". Sudjeluje u sličnoj ediciji "Povijest hrvatskoga jezika", od koje je izašla druga

knjiga. Urednik je velike edicije HAZU-a "Hrvatska i Europa". Prijatelji i suradnici posvetili su mu zbornik o 70. rođendanu "Knjige poštujući, knjigama poštovan" (2011.). 2011. godine dobio je godišnju Državnu nagradu za znanost – za popularizaciju i promidžbu znanosti u području humanističkih znanosti. Zajedno s akademskim kiparom, akademikom Želimirom Janešom osmislio je Aleju glagoljaša od Roča do Huma. O Želimiru Janešu napisao je i opsežnu monografiju.

Ivana Čatić (rođena Čaleta), prof., rođena 4. listopada 1976. u Đakovu. Radi i živi u Semeljcima. Osnovnu sam školu završila u Semeljcima, a opću gimnaziju u Đakovu. Maturirala s odličnim uspjehom. Godine 1995. upisala studij *Hrvatski jezik i književnost* na Pedagoškom fakultetu u Osijeku. Diplomirala odličnim uspjehom 2000. godine s temom diplomskoga rada *Razvoj konsonantskih glasovnih promjena od praindoeuropskoga jezika do suvremenoga hrvatskoga jezika*. Od 1999. radi u osnovnoj školi u Semeljcima. Prvu godinu svoga rada predavala Geografiju, a od 2000. godine predaje Hrvatski jezik. 2014. godine, napredovala je u zvanje mentora. 2006. godine upisala poslijediplomski studij Jezikoslovlje na Filozofskom fakultetu u Osijeku. Uspješno položila sve ispite te trenutno piše doktorsku radnju kojoj je tema *Toponimija Đakovštine*.

Andela Frančić redovita je profesorica zaposlena na Filozofskome fakultetu Sveučilišta u Zagrebu (Odsjek za kroatistiku, Katedra za dijalektologiju i povijest hrvatskoga jezika). Dosad je, samostalno ili u suautorstvu, objavila sedam knjiga te stotinjak znanstvenih i stručnih radova uglavnom onomastičke, standardnojezične i povijesnojezične tematike. Sudjelovala je na brojnim znanstvenim skupovima u Hrvatskoj i inozemstvu. Članicom je Matičnoga odbora za polje filologije, Državnoga povjerenstva za provedbu Natjecanja iz hrvatskoga jezika učenika osnovnih i srednjih škola te više strukovnih udruga. Ove je godine izabrana za članicu suradnicu Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti.

Mario Grčević stekao je akademsku titulu *Magister Artium* (magistar humanističkih znanosti – filologija, slavistika i germanistika) na Sveučilištu u Mannheimu (SR Njemačka). Na istom sveučilištu doktorirao je 2005. obranivši disertaciju „Hrvatski narodnojezični

Rimski misal iz 16. stoljeća – filološko-lingvistička raščlamba”. Kao doktorand bio je stipendistom Studijske zaklade njemačkoga naroda. Godine 1999. dodijeljena mu je nagrada Hrvatske akademije u području filoloških znanosti za knjigu *Nastanak hrvatskoga književnoga jezika* (1997.). Nakon završetka studija radio je u hrvatskoj dopunskoj nastavi u Njemačkoj i na Slavenskom seminaru Sveučilišta u Mannheimu. Kao znanstveni novak zaposlio se 2005. u Zavodu za lingvistička istraživanja HAZU na projektu akademika Stjepana Babića „Oblici hrvatskoga književnog jezika”. Od 2006. radi kao viši asistent, docent i izvanredni profesor na Hrvatskim studijima Sveučilišta u Zagrebu. Od 2012. godine obnaša dužnost pročelnika Odjela za kroatologiju. Na Hrvatskim studijima predaje ili je predavao predmete Osnove hrvatske jezične kulture, Povijest hrvatskoga standardnoga jezika, Teorija jezika, Tvorba riječi u hrvatskom jeziku, Fonologija i morfologija hrvatskoga jezika, Sintaksa hrvatskoga jezika, Hrvatski jezik u 19. stoljeću, Hrvatska jezikoslovna normativistika u 20. stoljeću. Od 2005. do 2011. godine bio je tajnikom uredništva časopisa *Filologija*, a potom je izabran za člana uredništva. Član je suradnik Razreda za filološke znanosti HAZU od 2010. godine.

Publikacije dr. Grčevića dostupne su u PDF-u na mrežnim stranicama Hrvatske znanstvene bibliografije: <https://bib.irb.hr/lista-radova?autor=261803>.

Lana Hudeček, znanstvena je savjetnica u Institutu za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Područje je njezina bavljenja suvremena jezična norma, leksikologija, leksikografija, terminologija te povijest jezika. Autorica je mnogih radova i nekoliko knjiga. Jedan je od autora i izvršnih urednika *Hrvatskoga jezičnog savjetnika* te jedan od autora i urednika *Hrvatskoga školskog rječnika* (autori i urednici dobitnici su Nagrade Grada Zagreba za 2012. godinu) i *Hrvatskoga pravopisa* (autori i urednici dobitnici su Nagrade Hrvatskoga sabora Ivan Filipović). Autorica/suautorica je knjiga: *Normativnost i višefunkcionalnost u hrvatskome standardnom jeziku* (s Anđelom Frančić i Milicom Mihaljević), *Izricanje posvojnosti u hrvatskome jeziku do polovice 19. stoljeća*, *Hrvatski terminološki priručnik* (s Milicom Mihaljević), *Jezik medija – publicistički funkcionalni stil* (s Milicom Mihaljević), *Jezični savjeti* (s Milicom Mihaljević i Lukom Vukojevićem, u tisku) i *Jezični priručnik Coca-Cole HBC Hrvatska*. Suautorica je (s Milicom Mihaljević) poglavlja *Pregled gramatike*

hrvatskoga jezika u knjizi *Pregled povijesti, gramatike i pravopisa hrvatskoga jezika*. Predavala je i predaje različite predmete na mnogim fakultetima i visokoškolskim ustanovama, na prijediplomskim, diplomskim i na doktorskim studijima. Dugi je niz godina bila članica državnoga povjerenstva za provedbu natjecanja iz hrvatskoga jezika, a u nekoliko navrata i savjetnica pri izradbi testova iz hrvatskoga jezika za državnu maturu te recenzentica tih testova. Suautorica je (s Milicom Mihaljević) knjižice *Hrvatski na maturi* te suurednica znanstveno-popularnoga časopisa *Hrvatski jezik*.

Željko Jozić, rođen 1970. godine u Vinkovcima; odrastao i osnovno obrazovanje stekao u Županji. Godine 1996. diplomirao na Filozofskome fakultetu u Zagrebu jednopredmetni studij kroatistike s temom o jeziku proznih djela Ivana Kozarca (mentor prof. dr. Marko Samardžija). Poslijediplomski studij opće lingvistike na Filozofskom fakultetu u Zagrebu upisao 1997. godine, a 1. rujna iste godine primljen na projekt Hrvatski dijalektološki atlas u Institutu za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Godine 1999. bio istraživač suradnik na projektu Малый диалектологический атлас балканских языков, Studien zum Südosteuropasprachatlas, voditelja prof. dr. Andreja N. Soboleva, Sveučilište u Marburgu, SR Njemačka. Godine 2001. stekao stupanj magistra humanističkih znanosti obranom magistarskog rada *Fonologija govora brodskoga Posavlja*. Od 2003. godine radi na institutskom projektu Rječnik hrvatskoga kajkavskoga književnog jezika sa zadaćom digitalizacije istoimena rječnika, što je dovršeno u travnju 2006. godine. Godine 2005. obranio doktorsku disertaciju *Morfološko-naglasna poredbena analiza ikavskojekavskih štokavskih govora oko Županje i Orašja*. Od svibnja iste godine radi u Institutu za hrvatski jezik i jezikoslovlje na projektu Hrvatska jezična mrežna riznica, a uz to je i suradnik na regionalnom međujadranskom projektu Interadria, Interreg IIA – Transfrontaliero Adriatico: Digitalizacija rukopisnoga rječnika Ivana Tanzlinghera Zanottija, što je rezultiralo mrežnim izdanjem navedenoga rječnika na adresi: <http://tanzlingher.signum.sns.it/>. U znanstveno zvanje znanstvenoga suradnika izabran 31. ožujka 2006. godine, a od ožujka iste godine primljen u stalni radni odnos u Institutu za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Od 2004. godine član Odbora za dijalektologiju Razreda za filološke znanosti HAZU, a od 2009. član hrvatskog odbora Europskoga lingvističkog atlasa (ALE) te od 2012. godine ravnatelj Instituta za

hrvatski jezik i jezikoslovlje. Objavio je niz znanstvenih radova te sudjelovao u raznim kongresnim i znanstvenim skupovima.

Ljiljana Kolenić diplomirala je 1979. godine na Filozofskom fakultetu u Zagrebu Jugoslavenske jezike i književnosti i Engleski jezik. Od 1980. do danas radi na Filozofskom fakultetu Sveučilišta J. J. Strossmayera u Osijeku kao redoviti profesor u trajnom zvanju za povijesnojezične i dijalektne predmete. Na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu 1983. g. obranila je magistarski rad pod naslovom *Dijalektološka karta Slavonije* pod mentorstvom akademika Milana Moguša. Doktorat znanosti pod naslovom *Gramatičarski rad Slavonaca prije preporoda* obranila je na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu 1989. g. pod mentorstvom akademika Josipa Vončine. Obnašala je mnoge dužnosti na svom matičnom fakultetu (voditeljica katedre, predstojnica odsjeka, prodekanica, voditeljica doktorskoga studija), a vodila je i pet projekata mjerodavnoga ministarstva i jedan međunarodni projekt EU za višejezičnost u europskim gradovima. Objelodanila je preko dvjesto znanstvenih i stručnih radova, od toga šest knjiga, sama ili u suautorstvu, sudjelovala je na dvjestotinjak znanstvenih skupova u zemlji i inozemstvu. Predavala je ili još predaje osim na Filozofskom fakultetu u Osijeku kao gostujući predavač na filozofskim fakultetima u Mostaru, Rijeci, Tuzli. Za rad u svojoj struci dobila je priznanje Zajednice kulturno-umjetničkih djelatnosti Vukovarsko-srijemske županije (veliki zlatni dukat za znanstveno proučavanje slavonskoga dijalekta) 2005. i priznanje Filozofskoga fakulteta Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku za utemeljenje poslijediplomskoga sveučilišnoga studija Jezikoslovlje 2011.

Marko Ljubešić, rođen je 1980. godine u Puli. Osnovnu školu završava u Svetom Lovreču, srednju u Tehničkoj školi u Puli te upisuje studij hrvatskog jezika i književnosti i talijanskog jezika i književnosti na Filozofskom fakultetu u Puli koji završava 2003. Poslijediplomski studij kroatistike (s usmjerenjem na hrvatsku književnost) upisuje 2007. godine, a završava 2011. obranivši doktorski rad pod naslovom *Istarska zavičajna književnost u srednjoškolskoj nastavi* (pod mentorstvom izv. prof. dr. sc. Mirjane Benjak). Od 2004. do 2007. predavao je hrvatski jezik u Srednjoj školi Buzet, a od 2007. zaposlen je na Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli. Sudjelovao je na 20-ak međunarodnih i domaćih znanstvenih skupova te

na 10-ak stručnih skupova za cjeloživotno obrazovanje nastavnika. U zvanju je docenta te predaje kolegije iz metodike nastave hrvatskoga jezika i književnosti na studiju kroatistike i razredne nastave. Objavio je knjigu *Od Peruška do otvorenog sustava*, u koautorstvu s Mirjanom Benjak te niz znanstvenih radova.

Milica Mihaljević, doktorica filoloških znanosti, znanstvena je savjetnica u trajnome zvanju u Institutu za hrvatski jezik i jezikoslovlje i voditeljica Odjela za hrvatski standardni jezik. Radila je na nizu znanstvenih projekata, a bila je i voditeljica projekta *Hrvatsko strukovno nazivlje – projekt koordinacije*. Autorica je i suautorica niza knjiga s terminološkom i standardološkom problematikom (*Računalno nazivlje, Terminološki priručnik, Kako se na hrvatskome kaže WWW?, Normativnost i višefunkcionalnost na hrvatskome jeziku, Jezik medija, Hrvatski terminološki priručnik, Od računalnoga žargona do računalnoga nazivlja*) te školskih udžbenika i priručnika (*Hrvatski jezik 4, Hrvatski jezik na maturi i na razredbenome ispitu, Hrvatski na maturi, Pregled povijesti, gramatike i pravopisa hrvatskoga jezika*). Suautorica je i suurednica *Hrvatskoga školskog rječnika* i *Hrvatskoga pravopisa*. Sudjelovala je na brojnim znanstvenim skupovima u Hrvatskoj i u inozemstvu i predavala na mnogim fakultetima (Hrvatski studiji, Fakultet elektrotehnike i računarstva, Filozofski fakultet, Učiteljski fakultet). Članica je *Terminology Commission under the International Committee of Slavonic Scholars*. U svojem znanstvenom radu osobito se bavi područjima leksikologije, leksikografije, tvorbe riječi, terminologije, jezične kulture i normativistike. Dobitnica je Nagrade grada Zagreba za izniman rezultat u teorijski utemeljenom radu u promicanju znanosti u prosvjeti (s ostalim autorima i urednicima *Hrvatskoga školskog rječnika*) i Nagrade Ivan Filipović za 2013. godinu u području znanstvenoga i stručnoga rada (s ostalim autorima i urednicima *Hrvatskoga pravopisa*).

Mira Muhoberac, umjetnica i znanstvenica, sveučilišna nastavnica, diplomirana dramaturginja (Akademija dramske umjetnosti Sveučilišta u Zagrebu), diplomirana komparatistica književnosti i diplomirana kroatistica (Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu), sa završenim poslijediplomskim studijem iz teorije književnosti i doktorskim studijem iz hrvatske kulture, dramaturgije i teatrologije na Sveučilištu u Zagrebu i Karlovu sveučilištu u Pragu, Mira Muhoberac djeluje kao slobodna samostalna umjetnica

(dramaturgija, teatrologija, režija), profesorica i predavačica. Predaje hrvatski jezik, hrvatsku i svjetsku književnost, teatrologiju, scensku umjetnost, dramaturgiju, medijsku kulturu i metodičke kolegije na fakultetima, umjetničkim i pedagoškim akademijama/učiteljskim fakultetima, sveučilištima i učilištima. Objavljuje knjige, rasprave, studije i eseje iz teorije i povijesti drame i kazališta, književnosti i edukacije, kazališne i književne kritike, kolumne, adaptacije za kazalište. Radi kao dramaturginja na predstavama i kao dramaturginja u kazalištu, kao suradnica redatelja, kao redateljica, umjetnička, jezična i stručna suradnica u kazalištima, u medijima, i na festivalima... Bila je urednica časopisa *Prolog*, *Novi Prolog*, *Dubrovnik*, *Kazališne novine...*, danas je urednica književnosti u *Vijencu*, a bila je i jest urednica i autorica znanstvenih, stručnih i umjetničkih knjiga, publikacija, zbornika, časopisa, kazališnih programa, kazališnih knjižica, monografija, radijskih i televizijskih emisija, izlagačica na međunarodnim simpozijima i konferencijama. Utemeljiteljica je, autorica i voditeljica Kazališnoga FF-festivala u Maloj sceni od 2014. Bila je ili jest članica Hrvatske zajednice samostalnih umjetnika, Hrvatskoga društva dramskih umjetnika, Hrvatskoga centra ITI, Hrvatskoga semiotičkoga društva, Društva sveučilišnih nastavnika, Hrvatskoga društva kazališnih kritičara i teatrologa... Dobitnica je nagrada za kazališnu kritiku, za esej, za raspravu, za najbolju predstavu.

Siniša Reberski (Zagreb, 1962.) diplomirao je 1987. godine na Odsjeku grafike Akademije likovnih umjetnosti u Zagrebu. Od 1987. do 1990. studira u Majstorskoj klasi za umjetničko pismo i oblikovanje knjiga na Hochschule für Angewandte Kunst u Beču. Studira Kaligrafiju na poslijediplomskome studiju Akademije za likovno umetnost in oblikovanje u Ljubljani od 2006. godine. Nakon studija radi u Frankfurtu kao ilustrator i *lay-outer*, a od 1990. do 1993. kao ilustrator i grafički urednik u *Glasi Koncila*. Na Akademiji likovnih umjetnosti u Zagrebu od 1991. godine predaje kolegije Pismo, Primijenjena grafika i Oblikovanje računalom, a trenutno je u zvanju izvanrednoga profesora. Predavao je na Studiju dizajna na Arhitektonskome fakultetu, Akademiji primijenjenih umjetnosti u Rijeci i na Akademiji za likovno umetnost in oblikovanje u Ljubljani. Objavljuje radove o grafici, kaligrafiji, pismu i pisanju u stručnim časopisima, suradnik je Školskog i Dokumentarnog programa HRT-a, organizira i drži brojne tečajeve, radionice i demonstracije latinične, glagoljske, japanske, kineske i perzijske kaligrafije. Od 2008. godine sudjeluje na znanstvenom projektu Ministarstva znanosti,

obrazovanja i sporta „Jezično-likovni standardi u početnome čitanju i pisanju na hrvatskome jeziku”. U sklopu projekta radi na uspostavljanju standarda pisama za poučavanje čitanja i pisanja u osnovnim školama te na formiranju tipografsko-oblikovnih standarda hrvatskih udžbenika. Autor je studijskih programa kolegija: Pismo, Tipografija, Primijenjena grafika, Oblikovanje računalom, Projektiranje računalom i Kaligrafija. Recenzent je znanstvenih radova i predmetnih programa za naše visokoškolske ustanove, a 2008. bio je recenzent Studijskoga programa Akademije za likovno umetnost in oblikovanje u Ljubljani. Uz primijenjenu se umjetnost podjednako intenzivno bavi slikarstvom i grafikom. Izlagao je u zemlji i inozemstvu na deset samostalnih i pedesetak skupnih izložba.

Anita Skelin Horvat diplomirala je 1999. godine opću lingvistiku i fonetiku. Doktorirala je 2009. godine na Poslijediplomskome znanstvenome studiju lingvistike na Filozofskome fakultetu u Zagrebu s temom *Hrvatski sleng kao odraz identiteta mladih*. Od akademske godine 2003./2004. zaposlena je Zavodu za lingvistiku Filozofskoga fakulteta u Zagrebu. Sudjeluje u izvođenju nastave na više odsjeka Filozofskoga fakulteta u kolegijima *Sociolingvistika*, *Kontaktna lingvistika*, *Kultura i jezik* i *Jeziči, kulture i identiteti mladih*. Sudjelovala je kao znanstvena novakinja i suradnica u više domaćih i međunarodnih projekata. Izlagala je na brojnim međunarodnim znanstvenim skupovima, održala je više javnih predavanja, objavila je znanstvene i stručne radove iz jezikoslovlja u zemlji i inozemstvu.

Joško Ševo rođen je 1959. godine u Trogiru. Diplomirao je hrvatski jezik i književnost na Filozofskom fakultetu u Zagrebu te stekao zvanje profesora hrvatskog jezika i književnosti. Diplomirao je glumu na Akademiji dramske umjetnosti u Zagrebu u klasi prof. Božidara Violića te stekao zvanje akademski glumac. Igrao je na mnogim hrvatskim i svjetskim scenama, sudionik je više festivala, a okušao se u režiji. S Krešimirom Dolenčićem režirao je predstavu “Poletija grdelin iz žuja” te pomoćnik redatelja Joška Juvančića u predstavi “Grubijani”. Godine 1994. u DK Gavella premijerno je izveo predstavu “Govorite li hrvatski?” u vlastitoj režiji i izboru tekstova – do sada je predstavu izveo preko 500 puta (na Dubrovačkim ljetnim igrama, na Festivalu glumca, na Splitskom ljetu, u Nürnbergu, Bambergu, Ludwigshafenu, Kölnu, Frankfurtu, Mainzu, Berlinu, Hamburgu, Düsseldorfu,

Amsterdamu, Zürichu, Beču, Pragu, Rotterdamu, Kopenhavenu, New Yorku, Philadelphiji, Washingtonu, Los Angelesu, San Pedru); interes za predstavu još uvijek ne jenjava te su brojni pozivi za gostovanja i igranje. Stalni je suradnik programa Radio Zagreba, u emisijama Poezija naglas, Domaća proza, Dnevnici i pisma iz riznice hrvatske kulture te suradnik Tribine Društva hrvatskih književnika i Tribine Matice hrvatske. Povremeni je suradnik Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. U dva mandata član je i dopredsjednik Udruženja dramskih umjetnika. Član je Vijeća za kazalište Ministarstva kulture Republike Hrvatske i Vijeća umjetničkih akademija Sveučilišta u Zagrebu. Dobitnik je mnogih nagrada na području umjetničkoga stvaralaštva; laureat je nagrade "Marul" za glumačko ostvarenje 1992. godine za ulogu Antuna Korošca u drami "Smrt Stjepana Radića" u režiji Joška Juvančića. Na 26. "Danima satire" dobio je nagradu "Zlatni smijeh" za ulogu Drage u predstavi "Poletija grdelin iz žuja". Za svoj rad odlikovan je ordenom "Danice" s likom Marka Marulića.

Sanja Vulić, profesorica je na Hrvatskim studijima Sveučilišta u Zagrebu. Predaje Hrvatsku dijalektologiju, Čakavsku književnojezičnu baštinu i različite predmete koji se odnose na hrvatsku dijasporu. Objavila je 146 znanstvenih radova, 256 stručnih radova i osvrta te 413 kraćih tekstova pretežito popularnoznanstvenoga sadržaja u različitim časopisima, serijskim publikacijama, zbornicima i knjigama u Hrvatskoj i inozemstvu. Autorica je šest knjiga (dvije samostalne, četiri u suautorstvu). Izlagala je na 156 znanstvenih i stručnih skupova u Hrvatskoj i u inozemstvu te još održala dvjestotinjak različitih javnih predavanja u domovini i dijaspori. Predavala je na poslijediplomskim studijima na sveučilištima u Rijeci, Zagrebu i Dubrovniku. Bila je gostujući profesor na Pedagoškoj akademiji u Željeznu u Gradišću u Austriji; na Fakultetu za slavenske filologije na Sveučilištu svetoga Klimenta Ohridskoga u Sofiji u Bugarskoj; na Visokoj učiteljskoj školi Józsefa Eötvösa u Baji u Mađarskoj; na Katedri za slavistiku Sveučilišta u Gdanjsku u Poljskoj; na Odsjeku za hrvatski jezik Fakulteta stranih jezika i književnosti Sveučilišta u Bukureštu u Rumunjskoj, na Univerzi na Primorskem u Kopru u Sloveniji, na Institutu za slavistiku Sveučilišta u Heidelbergu u Njemačkoj te na Katedri za kroatologiju Instituta za slavistiku Sveučilišta u Pečuhu. Pokrenula je i vodi na Hrvatskim studijima Sveučilišta u Zagrebu Međunarodnu ljetnu školu hrvatske kulture i hrvatskoga jezika.

Agencija za odgoj i obrazovanje
Education and Teacher Training Agency

6. SIMPOZIJ UČITELJA I NASTAVNIKA HRVATSKOGA JEZIKA

NESTANDARDNI HRVATSKI JEZIK PREMA STANDARDNOM HRVATSKOM JEZIKU

Pula, 6. - 8. studenoga 2014.

PROGRAM

6. studenoga 2014. (četvrtak) Voditeljice: Anđa Suvala, prof. i mr. sc. Jasna Pandžić		
16:00 - 16:45	Svečano otvaranje (hrvatska i istarska himna, Vokalna skupina Lastavice OŠ Šijana /učiteljica glazbene kulture Irena Giorgi/, Pula) Pozdravne riječi uzvanika Prigodan program (- recital <i>Jazik</i> , uč. Ana Floričić, Tea Škabić, Ivona Kelava, Tedeo Halilović, Marija Stoković OŠ Šijana/učiteljica hrvatskoga jezika Branka Cvek/, Pula; -samostalni scenski nastup uč. Patrik Bolković,; Mate Balota, <i>Govore mi da nisan fin</i> , Gimnazija Pula/nastavnica hrvatskoga jezika Meri Šimunov/, Pula); - narodna istarska pjesma <i>Naranča</i> , Vokalna skupina Lastavice OŠ Šijana /učiteljica glazbene kulture Irena Giorgi/, Pula)	
17:00 - 18:00	akademik Josip Bratulić	<i>Prostranstvo hrvatskoga jezika</i>
18:00 - 18:45	Joško Ševo, prof. , Akademija dramskih umjetnosti Sveučilišta u Zagrebu	<i>Govorite li hrvatski?</i> (monodrama)
7. studenoga 2014. (petak) Voditelji: Linda Grubišić-Belina, prof. i dr. sc. Srećko Listeš Hrvatski jezik u prošlosti, sadašnjosti i budućnosti		

9:00 - 9:45	dr. sc. Ljiljana Kolenić , Filozofski fakultet Sveučilišta J. J. Strossmayera u Osijeku	<i>Hrvatski standard i hrvatski štokavski dijalekti</i>
9:45 - 10:30	dr. sc. Mario Grčević , Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu	<i>Razgraničenja nestandardnoga i standardnoga hrvatskoga jezika i jezično planiranje – na primjeru riječi „podhodnik“</i>
10:30 - 11:00	Stanka	
11:00 - 11:45	dr. sc. Lada Badurina , Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci	<i>Jezično raslojavanje: kritički osvrt na pojedina pitanja funkcionalne statistike</i>
11:45 –12:30	dr. sc. Anđela Frančić , Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu	<i>Ime i standardnojezična norma</i>
12:30 –13:15	dr. sc. Anita Skelin Horvat , Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu	<i>Jezik adolescenata – od slenga preko kolokvijalnoga do standarda</i>
13:15 –15:00	Stanka	

Nastavna teorija i praksa prema nestandardnom hrvatskom jeziku

15:00 - 15:45	dr. sc. Emina Berbić-Kolar , Učiteljski fakultet u Osijeku	<i>Zavičajni idiom u nastavi Hrvatskoga jezika</i>
15:45 - 16:30	dr. sc. Sanja Vulić , Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagreb	<i>Hrvatski dijalekti i mjesni govori u nastavi</i>
16:30 –17:00	Stanka	
17:00– 17:45	dr. sc. Marko Ljubešić , Sveučilište Juraj Dobrila u Puli	<i>Uloga i značenje dijalekta u projektnoj nastavi</i>
17:45–18:30	Ivana Čatić , prof., Osnovna škola Josipa Kozarca, Semeljci	<i>Onomastika u nastavi Hrvatskoga jezika</i>

8. studenoga 2014. (subota)

Voditeljice: Anđa Suvala, prof. i mr. sc. Jasna Pandžić

Stilska uporaba nestandardnoga hrvatskoga jezika

9:00 - 9:45	dr. sc. Lana Hudeček , Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb	<i>Nestandardnojezični elementi u publicističkome funkcionalnom stilu</i>
9:45 - 10:30	dr. sc. Mira Muhoberac , Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu	<i>Stilska uporaba nestandardnoga hrvatskoga jezika u dramskoj umjetnosti</i>
10:30 - 11:00	Stanka	
11:00 - 11:45	dr. sc. Milica Mihaljević , Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb	<i>Žargonizmi kao značajka razgovornoga funkcionalnog stila</i>

Novi standard u rukopisnom pismu

11:45 –12:30	dr. sc. Željko Jozić , Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb i dr. sc. Ante Bežen , Učiteljski fakultet, Zagrebu	<i>Kojoj znanosti i profesiji pripada (početno) pisanje?</i>
	Siniša Reberski , prof., Akademija likovnih umjetnosti, Zagreb	<i>Početno pisanje na hrvatskom jeziku</i>
12:30 –13:00	Zaključci	
13:00 –13:30	Obavijesti i zatvaranje Simpozija	